

ESITUTKINTAYHTEISTYÖ JA TUTKINNANJOHTAJUUS

Lapin yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Anni Mikkonen
Prosessioikeus
Kevät 2014

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Esitutkintayhteistyö ja tutkinnanjohtajuus

Tekijä: Anni Mikkonen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Prosessioikeus

Työn laji: Tutkielma Laudaturtyö Lisensiaatintyö Kirjallinen työ

Sivumäärä: XII+78

Vuosi: 2014

Tutkielma käsittelee poliisin ja syyttäjän välistä viranomaisyhteistyötä esitutkinnassa. Vuoden 2014 alusta voimaan tullut esitutkintalaki velvoittaa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän entistä tiiviimpään yhteistyöhön esitutkinnan aikana. Esitutkinnan yhtenä tärkeimpänä tavoitteena on rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen. Tavoitteen turvaamisen kannalta on tärkeää, että tutkinnanjohtajan ja syyttäjän välinen yhteistyö on toimivaa, sillä syyttäjä tekee päätöksen syyteharkinnasta esitutkinnasta kertyneen aineiston pohjalta. Esitutkintaviranomaisen on pidettävä syyttäjä ajan tasalla tutkinnan edistymisestä ja syyttäjän on tarvittaessa osallistuttava esitutkintaan asian riittäväksi selvittämiseksi. Tutkielman tavoitteena on selvittää poliisin ja syyttäjän yhteistyön vaikutus esitutkinnan kestoon, prosessin varmuuteen sekä tuomion oikeellisuuteen. Tutkielmassa pyritään löytämään ratkaisuja myös siihen, miten yhteistyötä voitaisiin kehittää.

Suomessa esitutkinnan johtaminen kuuluu poliisille ja syyttäjän tehtävänä on huolehtia syyteharkinnasta ja syytteen ajamisesta tuomioistuimessa. Yhtenä vaihtoehtona tutkielmassa pohditaankin sitä, tulisiko tutkinnanjohtajuus siirtää poliisilta syyttäjälle. Tutkielmassa tarkastellaan esitutkintayhteistyötä, sen ongelmakohtia ja kehittämismahdollisuuksia kotimaisen oikeuskirjallisuuden pohjalta. Oikeusvertailua koskevilta osin esitutkinnan johtamista on vertailtu Ruotsin järjestelmään, jossa esitutkintaa johtaa syyttäjä, silloin kun asia ei ole yksinkertainen. Oulun syyttäjänvirastoon tehdyn kyselytutkimuksen avulla tutkielmaan on saatu myös syyttäjien omakohtaisia kokemuksia ja näkökulmia esitutkintayhteistyön toimivuudesta sekä tutkinnanjohtajuudesta.

Tutkielmassa on todettu, että poliisin ja syyttäjän yhteistyö on tarpeen esitutkinnan ja sitä kautta koko rikosprosessin tehostamiseksi. Vaikka lainsäädäntö antaa syyttäjille hyvät mahdollisuudet osallistua esitutkintaan, ei esitutkintayhteistyö ole kuitenkaan aina toiminut toivotulla tavalla. Tutkielmassa onkin päädytty siihen vaihtoehtoon, että syyttäjistä tulisi tehdä tutkinnanjohtajia vaikeiden ja laajojen rikosasioiden osalta. Tutkinnanjohtajalla on suuri rooli esitutkinnan kulusta, kohdentamisesta ja tutkintaan käytetystä ajasta, jonka vuoksi olisi perusteltua tehdä muutoksia johtamisen osalta. Syyttäjien tämänhetkinen resurssipula on kuitenkin nähty yhtenä suurimmista esteistä tutkinnanjohtajuuden siirtämiselle.

Avainsanat: esitutkinta; esitutkintayhteistyö; poliisi; syyttäjä; tutkinnanjohtaja

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi
(vain Lappia koskevat)

SISÄLLYS

SISÄLLYS	I
LÄHTEET	IV
LYHENTEET	XII
1. JOHDANTO	1
1.1. Aiheen valinta ja rajaus	1
1.2. Tutkimusmenetelmät	4
1.3. Tutkielman rakenne	5
2. ESITUTKINTA	7
2.1. Esitutkinta osana rikosprosessia	7
2.2. Esitutkinnan tavoite ja selvittävät seikat	8
2.3. Esitutkintaperiaatteet	9
2.4. Poliisi esitutkintaviranomaisena	11
2.5. Esitutkinnan johtaminen	13
2.5.1. Tutkinnanjohtaja – käsite ja tehtävät	13
2.5.2. Poliisi tutkinnanjohtajana	15
2.5.3. Syyttäjä tutkinnanjohtajana	16
3. ESITUTKINNAN JOHTAMINEN RUOTSISSA	18
3.1. Esitutkinnasta yleisesti	18
3.2. Esitutkinnan johtaminen	19
3.3. Ruotsin ja Suomen tutkinnanjohtajuuden vertailua	23
4. SYYTTÄJÄN ASEMA JA TEHTÄVÄT ESITUTKINNASSA	25
4.1. Syyttäjäorganisaation kehittyminen	25
4.2. Syyttäjän asema esitutkinnassa	26
4.3. Syyttäjän tehtävät esitutkinnassa	27
4.4. Syyttäjän velvollisuus huolehtia esitutkinnan asianmukaisuudesta	30
4.5. Syyttäjän objektiivisuus	31
5. ESITUTKINTAYHTEISTYÖ	34
5.1. Esitutkintayhteistyöstä yleisesti	34
5.2. Esitutkinnan viivästyminen	36
5.3. Yhteistyön ongelmakohtia	40
5.4. Yhteistyön vaikutus syyteharkintaan ja syytteen ajamiseen tuomioistuimessa	42
5.5. Yhteistyö ETL 5 luvun mukaan	45
5.5.1. Rikoksesta ilmoittaminen	45
5.5.2. Syyttäjän velvollisuus osallistua tutkintaan	47
5.6. Esitutkinnan rajoittaminen ja lopettaminen	49
5.7. Yhteistyö pakkokeinojen yhteydessä	51

6. ESITUTKINNAN JOUTUISUUDEN TEHOSTAMINEN	54
6.1. Nykyisen järjestelmän kehittäminen	54
6.1.1. Palautteen antaminen	54
6.1.2. Tutkintasuunnitelma	56
6.1.3. Virkamiesvaihto ja yhteinen koulutus	57
6.1.4. Erikoistuminen	58
6.1.5. Loppulausunto	59
6.2. Tutkinnanjohtajuus syyttäjälle?	61
6.2.1. Tutkinnanjohtajuuden taustaa	61
6.2.2. Kannanottoja syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta	62
6.2.3. Perusteluja siirtämisen puolesta ja vastaan	66
6.2.4. Osa tutkinnanjohtajan tehtävistä syyttäjälle?	71
7. LOPPUPÄÄTELMÄT	72
7.1. Esitutkintayhteistyö	72
7.2. Tutkinnanjohtajuus	75
LIITE	78

LÄHTEET

Oikeuskirjallisuus

Akkusastoori 3/2005: Esitutkintayhteistyötä aletaan kehittää, s. 9–11.

Akkusastoori 2/2013: Oulun syyttäjä ja tutkinnanjohtaja vaihtoivat rooleja puoleksi vuodeksi. "Olisin katunut, jos en olisi lähtenyt mukaan," s. 4–5.

Bring ym. 1995: Bring, Thomas - Diesen, Christian - Klerhag, Pia - Schelin, Lena - Sederholm, Eva Linda. Förundersökning. Juristförlaget JF AB. Stockholm 1995.

Bring – Diesen 2009: Bring, Thomas – Diesen, Christian: Förundersökning. 4., painos, Norstedts Juridik AB. Stockholm 2009.

Ekelöf 1987: Ekelöf, Per Olof: Rättegång V. 6 uppl. Lund 1987.

Frände ym. 2012: Frände, Dan - Helenius, Dan - Niemi, Johanna: Esitutkinta ja pakkokeinot. Teoksessa: Lappalainen, Juha (toim.): Prosessioikeus. Oikeuden perusteokset. Helsinki 2012.

Halijoki 2001: Halijoki, Juha: Epäillyn asema rikosprosessuaalisen vapaudenriiston yhteydessä. DL 6/2001, s. 1038–1066.

Helminen ym. 1990: Helminen, Klaus – Lehtola, Kari – Virolainen, Pertti: Uusi esitutkintalainsäädäntö. 2., uudistettu painos. Helsinki 1990.

Helminen ym. 2012a: Helminen Klaus - Fredman Markku - Kanerva Janne - Tolvanen Matti - Viitanen Marko: Esitutkinta ja Pakkokeinot. Helsinki 2012.

Helminen ym. 2012b: Helminen, Klaus - Kuusimäki, Matti - Rantaeskola, Satu: Poliisilaki. Helsinki 2012.

Hirvelä 2006: Hirvelä, Päivi: Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Helsinki 2006.

Illman 2007: Illman, Mika: Suomen ja Ruotsin syyttäjien toimenkuvia koskeva vertailu. *Akkusastoori* 3/2007, s. 4–7.

Jokela 2000: Jokela, Antti: Uudistuva rikosprosessi. Tampere 2000.

Jokela 2008: Jokela, Antti: Rikosprosessi. 4., uudistettu painos. Jyväskylä 2008.

Jokela 2012: Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. 3., uudistettu painos. Helsinki 2012.

Jonkka 1992: Jonkka, Jaakko: Virallisen syyttäjän asema — nykytilanteen ja tulevaisuuden haasteiden arviointia. *Lakimies* 1/1992, s. 49–57.

Jonkka 2003: Jonkka, Jaakko: Syyttäjänrooli ja syytekynnys. *DL* 6/2003, s. 976–992.

Jonkka 2006: Jonkka, Jaakko: Valittuja kysymyksiä esitutkinnan aloittamisesta ja kohdentamisesta. Teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII*, s. 67–82. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006.

Jääskeläinen 1997: Jääskeläinen, Petri: Syyttäjä tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 213. Vammala 1997.

Klami 1994: Klami, Hannu Tapani: Syyttäjän ja poliisin rooli. *Suomen poliisilehti* 1/1994.

Koskelo 2012: Röpiköinnistä kohti pitkän matkan uintia. Pauliine Koskelon haastattelu. *Advokaatti* 1/2012, s. 14–17.

Lardot – Reen 2011: Lardot, Robin – Reen, Tommi: Uudistus poliisin näkökulmasta. *Haaste* 2/2011, s. 10–11.

Lardot 2012: Lardot, Robin: Poliisihallitukselle luonnollinen ja hyvä yhteistyökumppani. *Akkusastoori* 6-7/2012, s. 4–6.

Launiala 2013: Launiala, Mika: Esitutinnan funktiot ja esitutkintaperiaatteet. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Joensuu 2013.

Niemi-Kiesiläinen 2000: Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Johdatus esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin. Vantaa 2000.

Nissinen 1999: Nissinen, Matti: Syyteharkinnan uusia tuulia. *DL* 2/1999, s. 216–230

Nissinen 2010: Innovaatioita läpi linjan. Matti Nissisen haastattelu. *Haaste* 3/2010.

Nissinen 2013: Valtakunnassa syyttäjällä kaikki hyvin? Matti Nissisen haastattelu. *LakimiesUutiset* 4/2013, s. 44–47.

Ollinen – Ala-Uotila 1997: Ollinen, Simo – Ala-Uotila, Mika: Ruotsin rikosprosessista käytännössä. *DL* 3/1997, s. 474–481.

Pellonpää ym. 2012: Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. 5., uudistettu painos. Helsinki 2012.

Puonti 2003: Puonti, Anne: Syyttäjä sillanrakentajana. Syyttäjän ja poliisin välisen yhteistyön mahdollisuuksia talousrikosten esitutkinnassa. *Lakimies* 3/2003, s. 398–416.

Puonti 2004: Puonti, Anne: Yhteistyötä oppimassa – Viranomaisyhteistyö talousrikosten esitutkinnassa. *Oikeus* 2/2004, s. 217–220.

Pölönen 2003: Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 236. Jyväskylä 2003.

Pöyry 1994: Pöyry, Mikko: Esitutkinta uudistuvassa rikosprosessissa. *Poliisimies* 6/1994.

Spolander 2007: Spolander, Mia Mari: Menettelyn joutuisuus oikeudenmukaisen rikosoikeudenkäynnin osatekijänä. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 278. Helsinki 2007.

Tolvanen 2001: Tolvanen, Matti: Loppulausunnot rikosprosessissa. DL 2001, s. 408–418.

Tolvanen 2003: Tolvanen, Matti: Asianosaisten määräämistoimista rikosprosessissa. DL 2003, s. 1009–1027.

Tolvanen 2004: Tolvanen, Matti: Esitutkinnan uusi työnjako: poliisi johtaa, syyttäjä ohjaa. Oikeus 1/2004, s. 55–72.

Tolvanen – Kukkonen 2011: Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima: Esitutkinta- ja pakkokeino -oikeuden perusteet. Helsinki 2011.

Tuori 2000: Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa 2000.

Virolainen 1998: Virolainen, Jyrki: Rikosprosessioikeus I. Jyväskylä 1998.

Virolainen - Pölönen 2003: Virolainen, Jyrki - Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet. Jyväskylä 2003.

Virolainen - Pölönen 2004: Virolainen Jyrki, Pölönen Pasi: Rikosprosessin osalliset. WSOY 2004.

Virolainen 2006: Virolainen, Jyrki: Prosessin pitkittymisen syistä, seurauksista ja ehkäisykeinoista. DL 4/2006, 567–587.

VKS 2001: Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2001. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 1. Helsinki 2001.

VKS 2007:2: Esitutkinnan rajoittaminen. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille. Annettu 17.1.2007.

VKS 2013:5: Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta ja poliisirikosasiassa tehdystä syyteharkintaratkaisusta ilmoittaminen. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje syyttäjille. Annettu 18.12.2013.

VKS 2013: Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje. Valtakunnan syyttäjänviraston julkaisusarja nro 7. Helsinki 2013.

Vuorenpää 2003: Vuorenpää, Mikko: Syyttäjää velvoittava objektiivisuusperiaate. DL 6/2003, s. 993–1008

Vuorenpää 2007: Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 277. Vammala 2007.

Vuorenpää 2009: Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeuden perusteet. Helsinki 2009.

Vuorenpää 2012: Vuorenpää, Mikko: Itsekriminointisuojaan tulkinta ja sen vaikutukset todisteluun. Edilex -artikkeli 19.1.2012.

Lainvalmisteluaineisto

HaVL 50/2010 vp: Hallintovaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 14/1985 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 82/1995 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 222/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 286/2010 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle syyttäjälaitosta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

KM 2003:3: Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö 28.11.2003.

LaVM 34/2010 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä syyttäjälaitosta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 44/2010 vp: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

OLJ 3/1973: Esitutkinta, puolustus ja pakkokeinot rikosasioissa. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu.

OLJ 16/1980: Esitutkinta ja pakkokeinot rikosasioissa. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu.

OLJ 1/1993: Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistaminen. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu.

OM 87/2010: Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen. 13.12.2010. Työryhmän mietintö.

OM 16/2013: Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025. Työryhmän mietintö.

PeVL 66/2010 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

PeVM 1/2010 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö 1/2010 vp. Hallituksen toimenpidekertomus vuodelta 2008.

SOU 2005:84: En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare.

SOU 2011:45: Förundersökning.

Muut lähteet

Rikostutkinnan selvityshanke 2003: Rikostutkinnan tila -selvityshankkeen loppuraportti. Poliisiosaston julkaisu. 19.2.2003.

[http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/226B9362C33C4096C2256CD2002C9438/\\$file/4-2003.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/biblio.nsf/226B9362C33C4096C2256CD2002C9438/$file/4-2003.pdf). Käytetty 10.2.2014.

Tarkastuskertomus 2011: Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 5/2011. Tuloksellisuustarkastuskertomus 226/2011: Poliisin ja syyttäjän yhteistyö.

http://www.vtv.fi/files/2609/TK_226_2011_netti.PDF. Käytetty 26.2.2014.

HS 21.10.2012: Nysten, Mikael: Syyttäjän ei pidä olla tutkinnanjohtaja.

<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1350874625483>. Käytetty 24.2.2014.

RPSFS 2013:2: Rikspolisstyrelsens författningssamling.

https://www.polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/FAP/FAP403_5_RPSFS2013_2.pdf. Käytetty 13.4.2014.

Turun sanomat 24.6.2013:

<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/501535/Esitutkinnan+johtaminen+jakaa+syyttajia>.

Käytetty 26.2.2014.

Virolainen 2012 : Virolainen, Jyrki: Kirjoitukset 548 ja 456

<http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/>. Käytetty 15.3.2014.

ÅFS 2005:9: Åklagarmyndighetens författningssamling.

<http://www.aklagare.se/PageFiles/3395/%C3%85FS%202005%209%20Konsoliderad%202012%207.pdf>. Käytetty 26.3.2014.

Oikeuskäytäntö

AOA 26.6.2012 D 3730/4/11.

AOA 11.8.2005 D 173/4/05.

EIT 20.1.2004 Kangasluoma v. Suomi

EIT 13.9.2005 Lehtinen v. Suomi

EIT 11.1.2011 Seppälä v. Suomi

KKO 2009:80

KKO 2012:45

KKO 2013:25

Kysely

Sähköpostikysely Oulun syyttäjänvirastoon 4.2.2014.

Kysely koostuu yhteensä seitsemän kihlakunnansyyttäjän antamista vastauksista.

(Kysely 4.2.2014)

LYHENTEET

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
DL	Defensor Legis
EIS	Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
FUK	Förundersökningskungörelse (Ruotsin esitutkintalaki)
HaVL	Eduskunnan hallintovaliokunnan lausunto
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteanmietintö
KP-sopimus	YK:n kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 16.12.1966
LaVM	Eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
OLJ	Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston/lainvalmisteluosaston julkaisu
OM	Oikeusministeriön työryhmämietintö
PeVL	Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PolHall	Laki poliisin hallinnosta (110/1992)
PolL	Poliisilaki (872/2011)
RB	Rättegångsbalken 18.7.1942 (Ruotsin oikeudenkäymiskaari)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
RPSFS	Rikspolisstyrelsens föfattningssamling
SjälaitosL	Laki syyttäjälaitoksesta (439/2011)
SOU	Statens offentliga utredningar (Ruotsi)
VKS	Valtakunnansyyttäjä / valtakunnansyyttäjän määräykset ja ohjeet
VKSV	Valtakunnansyyttäjänvirasto
VETL	Vanha esitutkintalaki (449/1987)
ÅFS	Åklagarmyndighetens föfattningssamling

1. JOHDANTO

1.1. Aiheen valinta ja rajaus

Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntö on kokenut kokonaisvaltaisen uudistuksen. Uudistetut esitutkintalaki (ETL 805/2011) ja pakkokeinolaki (PKL 806/2011) tulivat voimaan 1.1.2014. Uusi esitutkintalaki velvoittaa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän aiempaan lakiin verrattuna entistä tiiviimpään yhteistyöhön esitutkinnan aikana. Yhteistyön lisääminen olikin lakiuudistuksen yksi keskeisimmistä painopisteistä. Tämä tutkielma käsittelee poliisin ja syyttäjän välistä viranomaisyhteistyötä esitutkinnan aikana. Työ on luonteeltaan maisteritutkielma, joka on tehty osana prosessioikeuden notaari- ja maisteritutkielmaprojektia. Projektin yleisenä aiheena oli esitutkinta, pakkokeinot ja rikosoikeudenkäynti.

Esitutkinnan voidaan laajemmin katsoa kuuluvan osaksi rikosprosessia ja oikeuskirjallisuuden mukaan esitutkinnan ja yleisesti rikosprosessin tärkeimpänä tavoitteena on rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen.¹ Tavoitteen turvaamisen kannalta on tärkeää, että tutkintaa johtavan poliisin ja virallisen syyttäjän välinen yhteistyö on toimivaa, sillä syyttäjä tekee päätöksen syyteharkinnasta esitutkinnasta kertyneen aineiston pohjalta. Esitutkintaviranomaisen on pidettävä syyttäjä ajan tasalla tutkinnan edistymisestä ja tarvittaessa syyttäjän on osallistuttava esitutkintaan asian riittäväksi selvittämiseksi.² Syyttäjän kyky tuoda pääkäsittelyn näkökulma jo esitutkintavaiheessa edesauttaa syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin läpiviemistä.³

Syyttäjällä on rikosprosessin tavoitteiden toteuttajana erityisen suuri merkitys, joka on korostunut entisestään vuosien saatossa. Rikollisuus on monipuolistunut ja kansainvälistynyt, jonka seurauksena myös vaatimukset rikosten selvittämiseksi ovat kasvaneet. Syyttäjä ratkaisee oikeudenkäyntiin valikoituvat asiat ja merkittävä osa rikosasioista jääkin lopullisesti syyttäjän tekemien päätösten varaan. Syyttäjän toimet ulottuvat siten koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuteen, eivät pelkästään yksittäisen ihmisen oikeusasemaan.⁴ Syyttäjän asemaa korostamalla turvataan asian kattava selvittäminen ja tutkinnan oikea suuntaaminen jo esitutkinnan aikana.

¹ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 1.

² HE 222/2010, s. 1.

³ Vuorenpää 2007, s. 123.

⁴ Virolainen – Pölönen 2004, s. 38.

Syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä syyttäjä on vastuussa siitä, että esitutkinta on suoritettu perusteellisesti, joten syyttäjä vastaa osaltaan esitutkinnan asianmukaisesta suorittamisesta. Esitutkinnan lainmukaisuudesta huolehtiminen kuuluu ensisijaisesti kuitenkin poliisille.⁵

Tutkielman tavoitteena on selvittää poliisin ja syyttäjän yhteistyön vaikutusta esitutkinnan keston, prosessin varmuuteen sekä tuomion oikeellisuuteen. Pysin tutkielmassani löytämään ratkaisuja myös siihen, *miten yhteistyötä voitaisiin kehittää, jotta esitutkinta saataisiin toimitettua mahdollisimman joutuisasti ja tehokkaasti*. Käsittelen tutkielmassani esitutkintaviranomaisista ainoastaan poliisia, joka on yleinen esitutkintaviranomainen. Erityiset esitutkintaviranomaiset⁶ on sen sijaan rajattu tutkielman ulkopuolelle, mutta suurin osa esitutkintayhteistyön sääntelystä koskee myös erityisiä esitutkintaviranomaisia. Tutkielmassa tarkastellaan yhteistyötä pääasiassa syyttäjän näkökulmasta.

Esitutkinnan toimittaminen ja johtaminen kuuluu Suomessa pääsääntöisesti poliisille. Useissa muissa Euroopan maissa, muun muassa Ruotsissa, Norjassa ja Saksassa tutkintaa johtaa syyttäjä.⁷ Myös Suomessa on pohdittu tutkinnanjohtajuuden siirtämistä syyttäjälle. Sitä ehdotettiin alun perin otettavaksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettavaan lakiin (ROL 689/1997), mutta loppujenlopuksi hallitus luopui esityksessä tästä ajatuksesta.⁸ Keskustelua syyttäjävetoisesta esitutkinnasta käytiin myös nykyistä esitutkintalakia valmisteltaessa, mutta poliisin johtama järjestelmä todettiin toimivaksi ja katsottiinkin tarpeelliseksi ainoastaan korostaa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välistä yhteistyötä.⁹

Ensimmäistä esitutkintalakia (VETL 449/1987) valmisteltaessa pidettiin periaatteellisesti tärkeänä kysymyksenä sitä, mikä valtion viranomainen toimittaa esitutkinnan. Vastausta pohdittiin kolmen eri ratkaisumallin pohjalta, joiden mukaan esitutkintaa johtaisi joko erityinen tutkintatuomari, syyttäjäviranomainen yksin tai yhdessä poliisin kanssa tai poliisi yksin. Jo tuolloin päädyttiin poliisin yksin suorittamaan esitutkintaan, koska silloiselle oikeudenkäyntiorganisaatiolle ei olisi

⁵ Virolainen – Pölönen 2004, s. 43.

⁶ Erityisiä esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tull- ja sotilasviranomaiset.

⁷ Virolainen – Pölönen 2004, s. 41.

⁸ HE 82/1995 vp, s. 158.

⁹ HaVL 50/2010 vp, s. 6–7.

sopinut erillisen tutkintatuomarin järjestelmä. Poliisin suorittaman esitutkinnan katsottiin parhaiten takaavan puolueettomuuden, joka johti siihen, ettei myöskään syyttäjää valittu esitutkinnan johtajaksi.¹⁰ Suomessa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana silloin, kun poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikokseen virantoimituksen yhteydessä. Pelkistetysti on sanottu, että paras mahdollinen tulos esitutkinnassa saadaan poliisin ja syyttäjän yhteistyöllä, sillä poliisi osaa tutkia, mutta ei syyttää ja syyttäjä syyttää, muttei tutkia.¹¹

Tutkinnanjohtajuuskysymystä voidaan pitää tärkeänä, kun tarkastellaan oikeudenkäyntien viivästymisten syitä. Oikeudenkäynnin laadullisina päävaatimuksina on perinteiseen tapaan varma, joutuisa ja taloudellinen oikeudenkäynti. Näistä tärkeimpänä pidetään oikeudenkäynnin varmuutta, eli sitä, että oikeudenkäynnissä annettava ratkaisu on oikeellinen sekä näyttökysymyksen että lainsoveltamiskysymyksen osalta. Tämän vaatimuksen ohella prosessi tulee suorittaa mahdollisimman joutuisasti ja kustannuksiltaan edullisesti.¹²

Oikeusprosessi ei kuitenkaan ole käytännössä aina toiminut lain edellyttämän joutuisuusvaatimuksen mukaan, vaan viivästymisiä on tapahtunut. Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta useita langettavia tuomioita oikeudenkäyntien kohtuuttoman keston takia. Viivästymistä on tapahtunut etenkin talousrikosten esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Yhtenä syynä viivästymisille on pidetty poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyön ajoittaista puutteellisuutta. Syyttäjän osallistuminen esitutkintaan edesauttaa tutkinnan tehokasta suorittamista, koska syyttäjä kykenee keskittämään tutkinnan niihin seikkoihin, jotka parhaiten palvelevat tulevaa oikeudenkäyntiä. Syyttäjän vastatessa tutkinnan suuntaamisesta, voi poliisi paremmalla tehokkuudella keskittyä tutkinnassa suoritettaviin toimenpiteisiin ja rikostorjuntaan.¹³

Esitutkinnan johtaminen kuuluu siis poliisille ja syyttäjän tehtävänä on huolehtia syyteharkinnasta ja syytteen ajamisesta tuomioistuimessa. Suomessa esitutkinnan johtamisesta on kuitenkin alkanut vähitellen muodostua eräänlainen ikuisuuskyseminen, jonka vuoksi pyrin tutkielmassani vastaamaan myös siihen, *olisiko Suomessa aika*

¹⁰ OLJ 3/1973, s. 7.

¹¹ Vuorenää 2007, s. 123.

¹² Virolainen 2006, s. 567–568.

¹³ Virolainen 2006, s. 576–577.

siirtyä muualla Euroopassa pääsääntöisesti vallitsevaan malliin esitutinnan johtamisessa tekemällä syyttäjistä tutkinnanjohtaja vai toimiiko nykyinen poliisijohtoinen yhteistyömalli toivotulla tavalla. Yhtenä vaihtoehtona käsittelen tuomioistuimen kehittämiskomitean vuonna 2003 ehdottamaa mallia, jossa osa nykyisistä tutkinnanjohtajalle kuuluvista tehtävistä siirrettäisiin syyttäjälle, varsinaisen johtamisen säilyessä edelleen poliisiviranomaisella.

1.2. Tutkimusmenetelmät

Tarkoituksena tutkielmassa on käsitellä esitutkintayhteistyötä ja tutkinnanjohtajuutta Suomessa lähtökohtaisesti perinteisen lainopin näkökulmasta. Pääasiallinen tutkimusmetodi on siten oikeusdogmaattinen. Oikeusdogmatiikan eli lainopin tehtävänä on tulkita ja systematisoida oikeusnormeja.¹⁴ Lähteenä käytän lainsäädännön lisäksi lainvalmisteluosaston julkaisuja, kotimaista oikeuskirjallisuutta ja viranomaisohjeita sekä oikeusvertailua koskevilta osin myös ulkomaista oikeuskirjallisuutta. Esitän oikeuskirjallisuuden pohjalta kannanottoja tutkinnanjohtajuuden siirtämisen puolesta ja vastaan, sillä varsinkin laajoissa ja oikeudellisesti vaikeissa rikosasioissa syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle on näytetty vihreää valoa.

Tutkielman oikeusvertailevassa osassa olen verrannut Suomen poliisijohtoista tutkintajärjestelmää Ruotsin järjestelmään, jossa tutkintaa johtaa pääsääntöisesti syyttäjä silloin, kun asia ei ole yksinkertainen. Historiallisista syistä Pohjoismaiden rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyillä on eniten liittymäkohtia Suomen oikeusjärjestelmän kanssa. Useimmissa Euroopan maissa oikeudenkäynti rakentuu Suomen oikeudenkäynnin tapaan suullisuus-, välittömyys ja keskitysperiaatteelle, jota edeltää esitutkinta.¹⁵

Hyödynnän tutkielmassani lisäksi myös empiiristä aineistoa. Aineisto koostuu Oulun syyttäjänvirastoon tekemästäni sähköpostikyselystä. Kyselyyn osallistui yhteensä seitsemän kihlakunnansyyttäjää ja haluan tässä yhteisesti kiittää kaikkia kyselyyn osallistuneita. Sain vastauksista paljon syyttäjien omakohtaisia kokemuksia ja näkemyksiä esitutkintayhteistyöstä sekä syyttäjän roolin merkityksestä esitutkinnan

¹⁴ Tuori 2000, s. 303.

¹⁵ HE 82/1995 vp, s. 9.

aikana. Kyselytekniikalla hankittua lähdeaineistoa hyödyntämällä pyrin tuomaan esiin syyttäjien henkilökohtaisia mielipiteitä ja kokemuksia poliisin ja syyttäjän välisestä yhteistyöstä käytännössä, sekä siitä, tulisiko tutkinnanjohtajuus siirtää syyttäjälle. Aineistolla ei pyritä esittämään määrällisesti paikkansapitäviä tutkimustuloksia, vaan tarkoituksena on vertailla syyttäjien käytännön työssään tekemiä havaintoja oikeuskirjallisuuden kannanottoihin. Kyselyyn osallistuneiden syyttäjien vastauksia ei tutkielmassa ole tarkemmin eritelty.

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielma koostuu johdannon jälkeen yhteensä kuudesta pääluvusta. Seuraavassa luvussa käsittelen esitutkinnan merkitystä yleisesti osana rikosprosessia ja sitä, mitä seikkoja esitutkinnassa tulee selvittää ennen kuin asia voidaan saattaa syyttäjälle syyteharkintaan. Luvussa esitellään lyhyesti esitutkinnassa vaikuttavat periaatteet, koska ne ovat tärkeitä perusoikeuksien turvaamisen kannalta. Luvun tarkoituksena on pohjustaa varsinaista aihetta, jonka vuoksi olen käsitellyt poliisin tehtäviä esitutkintaviranomaisena sekä tutkinnanjohtajana. Luvussa esitetään lyhyesti myös ne tilanteet, joissa syyttäjä voimassa olevan lain mukaisesti johtaa esitutkintaa. Kolmas luku on keskittynyt puhtaasti oikeusvertailuun, jossa vertailen lyhyesti Suomen esitutkinnan johtamista Ruotsin järjestelmään. Ruotsin oikeusjärjestelmä on hyvin samankaltainen Suomen järjestelmän kanssa, joten koin luontevaksi valita vertailukohdaksi juurikin Ruotsin.

Neljäs luku koostuu kokonaan syyttäjän asemasta ja tehtävistä esitutkinnassa. Syyttäjän asema esitutkinnan osalta on korostunut vuosien saatossa ja yhteistyömallin kehittäminen on johtanut siihen, että syyttäjä osallistuu esitutkintaan yhä useammin ja aikaisemmassa vaiheessa. Olen katsonut tarpeelliseksi ottaa tarkempaan käsittelyyn syyttäjää velvoittavan objektiivisuusperiaatteen sekä syyttäjän velvollisuuden huolehtia esitutkinnan asianmukaisuudesta sen vuoksi, että objektiivisuuden vaarantumista on pidetty yhtenä painavana perusteluna syyttäjän tutkinnanjohtajuuden siirtämisestä vastaan. Lisäksi syyttäjän on oltava varma ennen syytteen nostamista esitutkinta-aineiston virheettömyydestä ja puolueettomuudesta sekä arvioida esitutkinta-aineiston riittävyys syyteharkintaa varten. Tutkinnan asianmukaisuudesta huolehtiminen näin ollen edesauttaa syyttäjän omaa työtä prosessin seuraavissa vaiheissa.

Tutkielman painopiste on viidennessä ja kuudennessa luvussa, joissa käsittelen tarkemmin poliisin ja syyttäjän yhteistyön merkitystä esitutkinnan tehokkaan suorittamisen kannalta. Olen tehnyt katsauksen yhteistyön ongelmakohtiin ja pyrin nostamaan esiin syitä, miksi viivästymistä on tapahtunut. Käsittelen myös, mitä merkitystä yhteistyöllä on syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin kannalta. Yhteistyön kannalta merkittävä lainsäädännöllinen muutos on yhteistyöstä säätävä ETL 5 luku, johon otan tarkemman katsauksen viidennessä luvussa. Kuudennessa luvussa esitän erilaisia kehittämismahdollisuuksia yhteistyön parantamiselle ja pohdin tarkemmin sitä, tulisiko esitutkinnan johto siirtää syyttäjälle. Viimeinen luku koostuu loppupäätelmistä, jossa tutkielmassa esitetyn pohjalta päädyn vastaamaan aiemmin esittämiini kysymyksiin siitä, toimiiko tämänhetkinen yhteistyömalli vai tulisiko syyttäjältä tehdä tutkinnanjohtaja.

2. ESITUTKINTA

2.1. Esitutkinta osana rikosprosessia

Rikosprosessi on menettely, jossa tutkitaan ja ratkaistaan kysymys siitä, kuka on vastuussa tapahtuneeksi väitetystä rikoksesta. Laajassa merkityksessä rikosprosessin päävaiheisiin kuuluvat esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti tuomioistuimessa ja rangaistuksen täytäntöönpano.¹⁶ Rikosprosessin tarkoituksena on, että laki ja oikeus toteutuvat yksittäistapauksissa. Tämä edellyttää lainkäyttöjärjestelmää, jonka avulla aineellisen oikeuden sanktioidut normit voidaan tuomioistuimen ja muiden viranomaisten toimesta vahvistaa ja panna täytäntöön.¹⁷

Rikosprosessissa voidaan tiettyjen edellytysten täytyessä puuttua merkittäväällä tavalla yksilön ihmis- ja perusoikeuksiin, kun pyritään selvittämään epäilty rikos, siihen syyllistynyt henkilö sekä lain edellyttämä seuraamus. Rikosprosessissa tulee noudattaa rikosoikeudellista oikeudenmukaisuutta siten, että rangaistus voi kohdata vain rikoksen tehnyttä henkilöä. Rangaistusta mitattaessa on otettava huomioon rikoksen törkeysaste ja rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa tekijän syyllisyyteen nähden. Rikosprosessin tehtävänä on toteuttaa rikosvastuuta ratkaisemalla konflikteja ja antamalla samalla oikeussuojaa rikoksen uhrille oikeudenloukkauksia vastaan. Lainkäytön sanktiomekanisminjärjestelmän pyrkimyksenä on saada ihmiset pidättäytymään rikoksista.¹⁸

Esitutkinta kuuluu laajassa merkityksessä osaksi rikosprosessia. Esitutkinta muodostaa rikosprosessin ensimmäisen vaiheen, jossa tarkoituksena on hankkia selvitystä siitä, onko rikos tapahtunut ja kuka tai ketkä ovat syyllisiä rikokseen. Esitutkinnalla luodaan perusta syyteharkintaa ja rikosoikeudenkäyntiä varten. Esitutkintaa voidaan siten pitää rikosprosessin valmisteluna, jossa tavoitteena on pyrkiä keräämään kaikki mahdollinen informaatio syyttäjän tekemää syyteharkintaa varten. Tärkeimpänä tavoitteena esitutkinnassa onkin selvittää, onko olemassa riittävästi aihetta syytteen nostamiselle.¹⁹ Tutkinnassa tapahtuneet virheet aineiston hankkimisessa ja kohdentamisessa voivat

¹⁶ Suppeassa merkityksessä rikosprosessilla tarkoitetaan ainoastaan rikosasian oikeudenkäyntivaihetta. Ks. Jokela 2000, s. 15 ja Virolainen 1998, s. 2.

¹⁷ Virolainen 1998, s. 8.

¹⁸ Virolainen 1998, s. 9–10.

¹⁹ Virolainen 1998, s. 244 ja Vuorenpää 2009, s. 138–139.

vaarantaa rikostutkinnan onnistumisen.²⁰ Esitutkinnan huolellinen toimittaminen on siten välttämätön edellytys toimivalle rikosprosessille.²¹

2.2. Esitutkinnan tavoite ja selvitettävät seikat

Esitutkinnassa selvitettävistä asioista säädetään ETL 1:2:ssä. Esitutkinnan tavoitteena on selvittää rikos, sen teko-olosuhteet, rikoksen johdosta aiheutunut vahinko ja siitä mahdollisesti saatu hyöty. Esitutkinnassa tulee selvittää asianosaiset (epäilty ja asianomistaja) sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Tutkinta tulee suorittaa asian laadun edellyttämällä tavalla ja asiassa tulee kerätä kaikki näyttö epäillyn puolesta ja vastaan.²² Esitutkinnassa on selvitettävä mahdollisuus palauttaa rikoksen johdosta saatu omaisuus sekä mahdollisuudet rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi. Asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus tulee selvittää esitutkinnassa silloin, kun asianomistaja on ROL 3:9:n nojalla pyytänyt syyttäjää ajamaan vaatimustaan. Lisäksi esitutkinnassa selvitetään, suostuvatko asianomistaja ja epäilty asian käsittelyyn ROL 5a luvun mukaisessa kirjallisessa menettelyssä.²³

ETL 1:2.2:n mukaan asia on valmisteltava esitutkinnassa siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti, todistelu voidaan ottaa pääkäsittelyssä vastaan yhdellä kertaa tai että asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Huolellinen esitutkinnan toimittaminen turvaa suullisen, keskitetyn ja välittömän pääkäsittelyn. Esitutkinnan suorittaa poliisi, mutta syyttäjän tulee osallistua esitutkintaan siinä määrin, että asia tulee selvitettyksi ETL 1:2:n mukaisesti. Syyttäjän velvollisuutena syyteharkinnassa on kontrolloida, että juttu on jo esitutkinnan jälkeen valmis otettavaksi pääkäsittelyyn. *Vuorenpään* mukaan esitutkinta-aineiston on oltava niin sanotusti pääkäsittelykelpoinen.²⁴

²⁰ Jonkka 2006, s. 67–69.

²¹ Helminen ym. 2012 a, s. 21.

²² Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 75.

²³ Tolvanen – Kukkonen 2011, s. 71.

²⁴ Vuorenpää 2007, s. 115–116.

2.3. Esitutkintaperiaatteet

Rikosprosessin tehtävänä on toteuttaa rikosvastuuta. Rikoksen selvittämiseksi rikostutkinnassa joudutaan usein puuttumaan perus- ja ihmisoikeuksien suojaamiin oikeushyviin. Vakavimmissa tapauksissa perusoikeuksiin puuttuminen voi tapahtua rikosoikeudellisena vapaudenriistona. Henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden suoja turvataan perustuslain (PL 731/1999) 7 §:ssä. PL 21 §:n oikeudella oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on myös huomattava merkitys esitutkinnassa. Perusoikeuksia ei saa rajoittaa ilman hyväksyttävää tarkoitusta. Rikosten tutkinta ja niiden torjuminen on yleensä nähty hyväksyttävänä syynä perusoikeuksien rajoittamiselle. Edellä mainittujen oikeussäntöjen lisäksi esitutkinnassa on otettava huomioon lakia täydentävät esitutkintaperiaatteet, jotka on koottu ETL 4 lukuun. Esitutkintaperiaatteiden taustalla on pyrkimys ottaa huomioon tehokkaan rikosvastuun selvittämistressin ohella myös epäillyn ja asianomistajan oikeusturva.²⁵

Tasapuolisuus- eli objektiivisuusperiaate on yksi tärkeimmistä esitutkintaan kuuluvista periaatteista. Periaatteen mukaan esitutkinnassa on otettava huomioon sekä syytettä tukevat että sitä vastaan puhuvat seikat ja todisteet. Objektiivisuusperiaate edellyttää rikostutkijoilta puolueetonta suhtautumista erityisesti rikoksesta epäiltyä kohtaan. Oikean ja oikeudenmukaisen tuomion edellytyksenä on, että asiassa selvitetään aineellinen totuus laissa hyväksytyjen menettelyjen ja toimenpiteiden avulla.²⁶ Objektiivisuusperiaate korostuu syyttäjän kohdalla hänen osallistuessa esitutkintaan ja tutkinnassa tehtäviin toimenpiteisiin, jonka vuoksi syyttäjää velvoittavaa objektiivisuusvaatimusta käsitellään tarkemmin tutkielman kappaleessa 4.5.

Rikosepäilystä johtuvat haitalliset seuraamukset täytyy pyrkiä minimoimaan ja tästä johtuen epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. *Syyttömyysolettaman* mukaan jokaista rikoksesta epäiltyä on pidettävä syyttömänä siihen asti, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Rikosepäilyt eivät aina osoittaudu oikeiksi

²⁵ Frände ym. 2012, s. 841–842. Ks. esitutkintaperiaatteista myös Mika Launialan väitöskirja: Esitutkinnan funktiot ja esitutkintaperiaatteet 2013.

²⁶ Helminen ym. 2012a, s. 90–91 ja Launiala 2013: Todisteet puolesta ja vastaan – tasapuolisuusperiaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011), s. 1–27.

tai jäävät toteennäyttämättä, jonka vuoksi epäiltyä ei saa leimata rikolliseksi esitutkintavaiheessa. Esitutkinnassa puhutaankin epäilystä eikä rikoksentekijästä.²⁷

Uutena periaatteena esitutkintalakiin otettiin *itsekriminointisuoja* eli epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Itsekriminointisuojan pääsisältönä on, että rikoksesta epäillyllä ei ole totuudessa pysymisvelvollisuutta eikä hänen tarvitse antaa lausuntoa esitutkinnassa. Käytännössä vaikeneminen ja totuudenvastaiset kertomukset voivat tosin vaikuttaa epäillyn vahingoksi näytön arvioinnissa. Huomioon ei myöskään saa ottaa muissa yhteyksissä, esimerkiksi hallinto- tai ulosottomenettelyssä, totuudessa pysymisvelvollisuuden nojalla annettuja kertomuksia. Itsekriminointisuoja vaikuttaa voimakkaasti epäillyn kuulusteluissa, joissa ei periaatteen mukaan saa käyttää sopimattomia keinoja tai menettelytapoja epäillyn oikeuksien murtamiseksi.²⁸

Itsekriminointisuojan toteutuminen voidaan varmistaa siten, että epäillylle kerrotaan hänen suojastaan olla myötävaikuttamatta oman rikoksensa selvittämiseen. Epäillyllä on myös oikeus käyttää avustajaa tutkinnan aikana, joka tarvittaessa neuvoo epäiltyä menettelytavoista tutkinnan aikana. Esitutkintaviranomaisilla on jälkikäteinen korvausvastuu, jos itsekriminointisuoja on loukattu. Itsekriminointisuojan vastaisesti hankitulle todistelulle voidaan myös asettaa hyödyntämiskiello.²⁹ Itsekriminointisuojan on katsottu voivan vaikuttaa meneillään olevan rikosprosessin lisäksi myös muihin samanaikaisesti vireillä oleviin menettelyihin.³⁰

Suhteellisuusperiaatteen mukaan esitutkintatoimenpiteistä aiheutuvien oikeuksiin puuttumisten on oltava puolustettavia selvitettävään rikokseen nähden. Huomioon on otettava rikoksen vakavuus, asian selvittämistarve, esitutkintatoimenpiteen kohteena olevan henkilön ikä, kehitystaso ja muut asian selvittämiseen vaikuttavat seikat.³¹

²⁷ Helminen ym. 2012a, s. 93, Halijoki 2001, s. 1044–1047 ja Launiala 2013: Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutkinnan näkökulmasta, s. 1–26.

²⁸ Helminen ym. 2012a, s. 94–95 ja Vuorenpää 2012, s. 585–595.

²⁹ Launiala 2013: Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – Rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen, s. 25. Katso itsekriminointisuojusta KKO 2009:80 ja hyödyntämiskiellon osalta etenkin KKO 2012:45 ja KKO 2013:25.

³⁰ Vuorenpää 2012, s. 587.

³¹ Helminen ym. 2012a, s. 96–97 ja Launiala 2013: Suhteellisuusperiaate uuden esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 4 §:ssä, s. 2 ss.

Vähimmän haitan periaate turvaa sen, että kenenkään oikeuksiin ei saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Periaatteen mukaan esitutkinnasta ei saa aiheutua tarpeetonta haittaa tai vahinkoa kenellekään. Vähimmän haitan periaate korostuu etenkin pakkokeinoja käytettäessä, joita tulee käyttää vain tarpeen mukaan laissa ilmenevissä tarkoituksissa. Esimerkiksi pidättäminen (PKL 2:7), vangitseminen (PKL 3:17) ja matkustuskielto (PKL 5:8) tulee kumota heti, kun edellytyksiä niiden jatkamiselle ei enää ole.³²

Vähimmän haitan periaatteeseen liittyy myös *hienotunteisuusperiaate*, joka korostuu etenkin nuorten henkilöiden kohdalla, mutta koskee yhtäläillä kaikkia esitutkintaan osallistuvia henkilöitä. ETL 4:6:n mukaan esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi. Hienotunteisuusperiaate korostuu, kun tutkittavana on erityisen arkaluonteinen rikos, kuten seksuaalirikos tai kunnianloukkaus. Esitutkintaan osallistuvilla on esitutkintaperiaatteiden lisäksi myös muita oikeuksia, joista säädetään ETL 4 luvun 7-15 §:ssä.³³

Tutkielman kannalta olennaista on ottaa esille tässä yhteydessä vielä ETL 3:11, jonka mukaan *esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä*. Alle 18-vuotiaan henkilön ollessa rikoksesta epäiltynä tai alle 15-vuotiaan rikollisesta teosta tulee esitutkinta suorittaa kiireellisesti. Kiirehtiminen ei saa kuitenkaan vaikuttaa asianosaisten oikeuksiin kielteisesti. Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen. Viranomaisten tehtävien tehokkaasta ja nopeasta suorittamisesta säädetään myös poliisilain (PolL) 1:6:ssä ja lain syyttäjälaitoksesta (SjälaitosL) 6 §:ssä.³⁴

2.4. Poliisi esitutkintaviranomaisena

Esitutkinnan toimittaminen kuuluu ETL 2:1.1:n mukaan poliisille, joka on *yleinen esitutkintaviranomainen*. Poliisin yleisiin tehtäviin kuuluu PolL 1:1:n mukaan turvata yhteiskuntaa, ylläpitää yleistä järjestystä ja turvallisuutta ja ennalta ehkäistä, selvittää ja

³² Helminen ym. 2012a, s. 98–99 ja tarkemmin Launiala 2013: Välttämättömyys, optimointi ja minimointi – vähimmän haitan periaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011), s. 1–21.

³³ Helminen ym. 2012a, s. 99–101 ja Launiala 2013: Esitutkinta ja hienotunteisuus – hienotunteisuusperiaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011), s. 1–24. Katso muista oikeuksista esitutkinnassa tarkemmin Helminen ym. 2012a, s. 101 ss.

³⁴ Helminen ym. 2012a, s. 116–117.

saattaa syyteharkintaan rikoksia. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa ja sen on suoritettava muut sille erikseen säädetyt tehtävät. Poliisi huolehtii myös tehtäviin mahdollisesti kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä.³⁵

Suomen poliisiorganisaatio jaetaan lähtökohtaisesti kolmeen tasoon. Ylimpänä *sisäasiainministeriö* toteuttaa yleistä ohjausta ja valvontaa sekä kehittää poliisin toimialaan kuuluvaa lainsäädäntöä. Operatiivisen tason muodostavat *poliisihallitus* ja sen *alaiset yksiköt*.³⁶ Poliisin organisaatio ja hallinto uudistettiin vuonna 2010, jonka yhteydessä poliisihallitus perustettiin. Poliisihallitus vastaa poliisin ylijohdosta.³⁷

Rikostutkinnan tehtävät jakautuvat poliisiorganisaatiossa eri tahoille. Poliisihallituksen alaisena toimiva paikallispoliisi tutkii suurimman osan rikoksista. Rikostutkinnan lisäksi paikallispoliisi ylläpitää turvallisuutta ja yleistä järjestystä, estää ja tutkii rikoksia sekä valvoo liikennettä (PolHalL 7 §). Paikallispoliisi jakautuu tällä hetkellä 11 poliisilaitokseen ja niiden toimialueeseen kuuluu yksi tai useampia kuntia.³⁸ Esitutkinta toimitetaan sen paikkakunnan poliisiviranomaisen toimesta, jossa rikos on tapahtunut.³⁹

Poliisihallituksen alaisina toimivia valtakunnallisia yksiköjä ovat keskusrikospoliisi, suojelupoliisi ja Poliisiammattikorkeakoulu. Keskusrikospoliisin tehtävänä on torjua kansainvälistä, järjestäytynyttä ja ammattimaista rikollisuutta. Keskusrikospoliisin toimialaan kuuluu kaikista vakavimpien rikosten tutkinta ja se välittää myös kansainvälisiä oikeus- ja virka-apupyynnöitä. Näiden lisäksi yksi keskusrikospoliisin tärkeimmistä ja merkittävimmistä toiminta-alueista on rikostekninen laboratorio.⁴⁰

Suojelupoliisin ensisijaisena tehtävänä on ehkäistä valtion sisäistä ja ulkoista turvallisuutta vaarantavaa rikollisuutta sekä huolehtia yhteiskuntajärjestyksen turvaamisesta. Suojelupoliisi on operatiivinen turvallisuusviranomainen, jonka toiminta kohdistuu terrorismintorjuntaan ja muuhun turvallisuustyöhön. Poliisihallitus määrää

³⁵ Helminen ym. 2012a, s. 121.

³⁶ Helminen ym. 2012b, s. 79–80.

³⁷ Frände ym. 2012, s. 847.

³⁸ Helminen ym. 2012b, s. 99–100.

³⁹ Jokela 2012, s. 171.

⁴⁰ Frände ym. 2012, s. 847.

tarvittaessa yksiköiden välisistä tutkinnan järjestelyistä.⁴¹ Rikostorjunnan osalta poliisin tehtävänä on ennalta ehkäistä, paljastaa, selvittää ja saattaa syyteharkintaan rikoksia. Ennen esitutkinnan aloittamista voidaan tarvita alustavia toimenpiteitä sen selvittämiseksi, ylittyykö esitutkintakynnys ja onko rikos ylipäättään voinut tapahtua. Alustavia toimenpiteitä ovat muun muassa tiedustelut, alustavat puhuttelut ja tiedon käsittely. Esitutkinnan aloittamisen jälkeen keskeisimpiä esitutkintatoimenpiteitä ovat kuulustelut, todisteiden ja näytteiden hankkiminen ja tallettaminen eli rikospaikkatutkinta ja esitutkinnan päätyttyä esitutkintapöytäkirjan laatiminen syyttäjälle syyteharkintaa varten.⁴²

2.5. Esitutkinnan johtaminen

2.5.1. Tutkinnanjohtaja – käsite ja tehtävät

Tutkinnanjohtaja johtaa esitutkintaa ja päättää asianosaisten oikeusturvaan merkittävästi vaikuttavista asioista.⁴³ Tutkinnanjohtajan asemalla on merkitystä koko rikosprosessin kulun kannalta, joten tehokas rikostutkinta edellyttää määrätietoista ja aktiivista tutkinnanjohtajaa.⁴⁴

Tutkinnanjohtajan velvollisuutena on valvoa, että esitutkinta suoritetaan joutuisasti ja lainmukaisesti. Tutkinnanjohtaja ei yleensä itse osallistu tutkintaan, mutta oikeuskirjallisuudessa on todettu, että tutkinnanjohtaja voi myös itse työskennellä mukana rikostutkinnassa ja tehdä toimenpiteitä rikoksen selvittämiseksi. Laissa ei ole esteitä sille, että tutkinnanjohtaja toimittaa esimerkiksi kuulusteluja esitutkinnassa.⁴⁵ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin eriäviä mielipiteitä siitä, tulisiko tutkinnanjohtajan osallistua kuulusteluihin tai muihin tutkintatoimenpiteisiin samalla, kun hän valvoo esitutkinnan toimittamista. *Jyrki Virolainen* on katsonut, että nimenomaan valvontaroolin vuoksi tutkinnanjohtajan ei pitäisi osallistua kuulusteluihin tai muiden rikoksen selvittämiseen liittyvien toimenpiteiden suorittamiseen.⁴⁶

⁴¹ Frände ym. 2012, s. 847.

⁴² Helminen ym. 2012a, s. 33–38.

⁴³ Helminen ym. 2012a, s. 143.

⁴⁴ Rikostutkinnan selvityshanke 2003, s. 85.

⁴⁵ Helminen ym. 2012a, s. 147.

⁴⁶ Virolainen 1998, s. 274.

Tutkinnanjohtajan tehtävänä on vastata toimenpiteisiin ryhtymisestä, niiden toteuttamistavoista ja tärkeysjärjestyksestä. Johtamistehtäviä ei säännellä kovin tarkoin vaan laissa luetellaan vain ne asiat, joista tutkinnanjohtajan on tehtävä päätökset. Tutkinnanjohtaja päättää esitutkintalain mukaan muun muassa esitutkinnan toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta (3:9.3), esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä (3:12), esitutkinnan keskeyttämisestä (3:13.1), esitutkinnan rajoittamisesityksen tekemisestä syyttäjälle (3:10) ja loppulausunnon pyytämisestä (10:1.2).⁴⁷ Lakiin perustuvien tehtävien lisäksi tutkinnanjohtajalle kuuluu myös tehtäviä, jotka on katsottu tarpeen antaa nimenomaan tutkinnanjohtajan suoritettavaksi. Näitä ovat yhteydenpito syyttäjään, asianosaisten avustajiin, tuomioistuimeen ja muihin viranomaisiin.⁴⁸

Suurimman osan tutkinnanjohtajan työajasta vie operatiivinen suunnittelu ja itse työn johtaminen.⁴⁹ Tutkinnanjohtajan roolia tehtävien perusteella on kuvailtu kaksijakoiseksi, sillä toisaalta tutkinnanjohtaja vastaa esitutkinnan tehokkaasta toimittamisesta, mutta samalla hänen tulee huolehtia lakien noudattamisesta sekä perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta esitutkinnan aikana. Tutkinnanjohtajalla täytyy tutkintatoimenpiteiden valinnassa kyetä punnitsemaan eri suuntiin vetäviä intressejä keskenään, sillä aikaisemmin tutkielmassa käsitellyt esitutkintaperiaatteet tai ihmis- ja perusoikeudet voivat rajoittaa esitutkintatoimenpiteiden käytettävyyttä, joka samalla voi heijastua esitutkinnan tehokkuuteen.⁵⁰

Uuteen esitutkintalakiin on otettu käsite *tutkinnan yleisjohtaja*, joka toimii ETL 2:2.2:n mukaan samaan rikoskokonaisuuteen kohdistuvien tutkinnanjohtajien esimiehenä. Tutkinnan yleisjohtajan tarvetta perusteltiin etenkin laajoissa rikosjutuissa, joissa yleisjohtaja voi suunnata tutkintaresursseja tarkoituksenmukaisesti kohtiin ja ratkoa tutkinnassa syntyneitä erimielisyyksiä. Tutkinnan yleisjohtajan tehtävänä on päättää tutkinnan ja tutkintaresurssien suuntaamisesta ja yhteensovittamisesta laajoissa rikoskokonaisuuksissa sekä ratkaista alaiensa välisiä erimielisyyksiä. Yleisjohtajalla on määräysvalta tutkinnanjohtajiin nähden.⁵¹

⁴⁷ Helminen ym. 2012a, s. 143. Katso tutkinnanjohtajan lakiin perustuvista tehtävistä laajemmin Helminen ym. 2012a, s. 148–149.

⁴⁸ Helminen ym. 2012a, s. 149.

⁴⁹ Nissinen 2013, s. 46.

⁵⁰ Vuorenpää 2009, s. 145–146.

⁵¹ HE 222/2010 vp, s. 28 ja Helminen ym. 2012a, s. 147.

Esitutkinnassa tehtävien toimenpiteiden suorittaminen kuuluu poliisin *tutkijoille*. Laajoissa ja vaikeissa jutuissa tutkijoita voi olla useita. Tutkijan tehtävänä on ETL 2:3:n mukaan suorittaa epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat tutkintaa koskevat määräykset. Tutkija toimii tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena.⁵²

2.5.2. Poliisi tutkinnanjohtajana

ETL 2:2.1:n mukaan esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pääsääntöisesti PKL 2:9:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lainmukaisia pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä ovat päällystään kuuluvat poliisimiehet eli komisariat ja ylikomisariat.⁵³ Perustelluista syistä tutkinnanjohtajana voi ETL 2:2:n mukaan toimia myös ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli. He eivät ole PKL 2:9:n mukaisia pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä, joten heidän on siirrettävä mahdolliset pakkokeinojen käyttöä vaativat päätökset esimiestensä ratkaistaviksi.⁵⁴ Uuden esitutkintalain myötä ylikonstaapelille ja rikosylikonstaapelille on annettu laajempi toimivalta johtaa tutkintaa. Valtaosa rikosasioista on niin rutiiniluonteisia ja yksinkertaisia, että kokeneiden (rikos)ylikonstaapeleiden on todettu selviytyvän niistä helposti etenkin silloin, kun tutkinnassa ei ole tarvetta pakkokeinojen käyttöön. (Rikos)ylikonstaapelit toimivatkin tutkinnanjohtajina huomattavassa osassa esitutkinnoista. Kokeneet (rikos)ylikonstaapelit voidaan asettaa tutkinnanjohtajan asemaan vakavissakin rikosasioissa, mutta tällöin pakkokeinovaltuuksien puuttuminen voi aiheuttaa ongelmia.⁵⁵ Kaikista yksinkertaisimmista rikosasioissa ei kuitenkaan ole nähty tarvetta määrätä erikseen tutkinnanjohtajaa.⁵⁶

Esitutkinnassa voidaan joutua tekemään päätöksiä jo niin varhaisessa vaiheessa, ettei tutkinnanjohtajaa ole vielä ehditty nimetä. Tällöin tutkinnanjohtajana pidetään poliisimiestä, joka ryhtyy tai olisi kelpoinen ryhtymään asiassa tutkinnanjohtajaksi.⁵⁷

⁵² Helminen ym. 2012a, s. 149.

⁵³ Frände ym. 2012, s. 848.

⁵⁴ Helminen ym. 2012a, s. 143.

⁵⁵ Helminen ym. 2012a, s. 146.

⁵⁶ Tällöin esitutkinta toimitetaan ETL 3:14.1:n mukaisesti suppeana. Suppea esitutkinta voidaan toimittaa, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Ks. suppeasta esitutkinnasta Helminen ym. 2012a, s. 40–45.

⁵⁷ HE 222/2010 vp, s. 165.

Yksittäisissä rikosasioissa tutkinnanjohtajan määräytyminen on lainsäädännön sijasta jätetty esitutkintaviranomaisten sisäisten hallinnollisten määräysten varaan.⁵⁸

2.5.3. Syyttäjä tutkinnanjohtajana

Syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana ETL 2:4.1:n mukaan poliisin virantoimituksessa tekemien rikosepäilyjen osalta (jälj. poliisirikos). Syyttäjä ei kuitenkaan johda tutkintaa, jos tutkittavana oleva asia voidaan käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyssä. Puolueettomuuden turvaamiseksi poliisirikosten esitutkinta tulee suorittaa muussa kuin epäillyn poliisimiehen omassa yksikössä, ellei kyse ole rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelystä. Syyttäjällä on tutkinnanjohtajan tehtäviä hoitaessaan samat toimivaltuudet kuin päällystään kuuluvalla poliisimiehellä.⁵⁹ Poliisirikosten osalta on myös huomattava, että syyteharkinnan suorittaminen ja syytteen ajaminen kuuluu aina muulle kuin tutkinnanjohtajana toimineelle syyttäjälle.⁶⁰

Aikaisemman esitutkintalain mukaan syyttäjä johti tutkintaa myös sellaisten poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten osalta, jotka oli tehty virka-ajan ulkopuolella. Lakiuudistus on siten antanut syyttäjälle enemmän harkintavaltaa poliisirikosten tutkinnanjohtajana toimimiselle. Syyttäjä voi ryhtyä johtamaan tutkintaa myös poliisin virka-ajan ulkopuolella tapahtuneiden rikosten osalta, jos hän katsoo, että asian laatu ja muut syyt, esimerkiksi rikoksen vakavuus sitä edellyttää. Syyttäjä voi johtaa tutkintaa silloinkin, kun poliisimiehen lisäksi epäiltynä on muita henkilöitä ja se on tarpeen asian selvittämiseksi.⁶¹ Hallituksen esityksessä tätä perusteltiin muun muassa siten, että poliisin vapaa-ajalla tekemässä rikoksessa voi olla yhteyksiä hänen virkatehtäviinsä tai se voi liittyä toisen poliisin virantoimituksessa tekemään rikokseen.⁶²

Esitutkinnan aloittamiskynnys poliisirikosten osalta kuuluu syyttäjälle, mikä on perusteltua puolueettomuuden ja uskottavuuden varmistamiseksi. Poliisin tulee saattaa asia aina syyttäjän harkittavaksi, kun on olemassa epäily siitä, että käsillä on ETL 2:4.1:n mukainen poliisirikos. Kun syyttäjä ryhtyy johtamaan poliisirikoksen tutkintaa, jossa on poliisimiehen lisäksi myös muita epäiltyjä, voi ongelmia tuottaa se, että

⁵⁸ Helminen ym. 2012a, s. 145.

⁵⁹ Helminen ym. 2012a, s. 144.

⁶⁰ VKS 2013:5, s. 4.

⁶¹ Helminen ym. 2012a, s. 144.

⁶² HE 222/2010 vp, s. 32.

tutkinnassa on tällöin kaksi tutkinnanjohtajaa.⁶³ Tällöin on huolehdittava siitä, että tutkinnot etenevät samanaikaisesti eikä vastakkaisissa tutkinnoissa kuulla sellaisia henkilöitä todistajien asemassa, jotka joutuisivat todistamaan omassa asiassaan. Tutkinnanjohtajien tulee huolehtia, että kyseisissä tilanteissa muodostetaan tutkinnallisesti järkevä kokonaisuus.⁶⁴

⁶³ Nissinen 2013, s. 46.

⁶⁴ VKS 2013:5, s. 6–7.

3. ESITUTKINNAN JOHTAMINEN RUOTSISSA

3.1. Esitutkinnasta yleisesti

Ruotsin rikosprosessi uudistui 1.1.1948, kun uusi oikeudenkäymiskaari (*rättegångsbalken*, lyhennettynä RB) tuli voimaan. Ruotsissa ei ole erillistä rikosprosessia koskevaa lakia, vaan RB sisältää säännökset sekä siviili- että rikosprosessista. Voimaantulon jälkeen lakiin on tehty useita muutoksia koskien muun muassa esitutkintaa ja pakkokeinoja, mutta keskeisimmät periaatteet ovat kuitenkin säilyneet.⁶⁵ Esitutkintaa koskevat säännökset löytyvät RB:n 23 luvusta ja sen lisäksi esitutkinnasta säättää *förundersökningskungörelse* (FUK).

Ruotsissa tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä silloin, kun tutkittavana oleva rikos ei ole yksinkertainen. Poliisin tehtävänä on suorittaa rikoksen selvittämiseksi vaadittavat toimenpiteet. Ruotsissa on myös tavallista, että poliisin lisäksi esitutkinnassa voi olla mukana poliisiin kuulumattomia henkilöitä esimerkiksi erityisen ammattitaitonsa vuoksi. He eivät saa kuitenkaan suorittaa sellaisia tutkintatoimenpiteitä, jotka on laissa määrätty nimenomaan poliisin tehtäväksi.⁶⁶ Syyttäjistö jakaantuu Ruotsissa syyttäjäviranomaisiin (*Åklagarmyndigheten*) ja erityisiin talousrikosviranomaisiin (*Ekobrottsmyndigheten*).⁶⁷

Samoin kuin Suomessa, myös Ruotsissa esitutkintaa pidetään rikosprosessin valmisteluna. Esitutkinnalla onkin hyvin samankaltaisia piirteitä suomalaisen järjestelmän kanssa. Merkittävin ero on kuitenkin esitutkinnan johtamisessa, sillä Ruotsissa syyttäjä johtaa tutkintaa. Esitutkinnan tavoitteena on hankkia tarpeellinen näyttö syyttäjän suorittamaa syyteharkintaa varten ja samalla turvata keskitetty pääkäsitely. Syyttäjän tehtävänä on päättää esitutkinta-aineiston pohjalta, onko syytteen nostamiselle edellytyksiä. Esitutkinnasta kertynyt aineisto on siten ratkaiseva syytteen nostamisen kannalta.⁶⁸ Lisäksi Ruotsissa esitutkinnalla on mahdollista helpottaa epäillyn valmistautumista pääkäsitelyyn siten, että epäillyllä on esitutkintamateriaalin nähtyään mahdollisuus pyytää syyttäjää tarkistamaan tai rikastuttamaan tutkinta-

⁶⁵ Ollinen – Ala-Uotila 1997, s. 474.

⁶⁶ Bring – Diesen 2009, s. 81–82.

⁶⁷ Bring – Diesen 2009, s. 121.

⁶⁸ Bring – Diesen 2009, s. 64–65 ja Ekelöf 1987, s. 93.

aineistoa.⁶⁹ Esitutkinnassa on noudatettava objektiivisuusperiaatetta, joka edellyttää etenkin tutkinnanjohtajalta puolueetonta suhtautumista rikoksesta epäiltyyn. Tutkinnanjohtaja ei saa huomioida pelkästään sellaista tutkinta-aineistoa, joka voisi johtaa epäillyn tuomitsemiseen.⁷⁰

Esitutkinta on aloitettava, kun on syytä epäillä, että virallisen syytteen alainen rikos on tapahtunut (RB 23:1.1). Tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse aloittaa, jos on selvää, että rikosta ei voida selvittää (RB 23:1.2). Esitutkinnan aloittamisesta päättää joko poliisi tai syyttäjä (RB 23:3). Syyttäjä ryhtyy pääsääntöisesti johtamaan tutkintaa sen jälkeen, kun tietyn henkilön voidaan epäillä syyllistyneen rikokseen (*"skäligen kan misstänkas"*). Erityisistä syistä syyttäjä voi ottaa vastuun tutkinnasta jo ennen kuin ketään voidaan edes epäillä rikoksesta. Kaikista yksinkertaisimmissa rikosasioissa (*"enkel beskaffenhet"*) tutkinnanjohto säilyy kuitenkin poliisilla.⁷¹

Yksinkertaisia rikosasioita ovat esimerkiksi pahoinpitely, laiton uhkaus, petos, varkaus virkamiehen väkivaltainen vastustaminen ja kuolemantuottamus liikennesuorituksen yhteydessä. Tutkinnanjohtajan ollessa poliisilla, syyttäjän tehtävänä on tarvittaessa antaa neuvoja tutkinnan ohjaamisessa ja oikeudellisissa kysymyksissä. Syyttäjä voi siirtää tutkinnanjohtajan poliisille myös silloin, kun asia ei kuulu yksinkertaisten rikosten piiriin. Syyttäjän on aina tehtävä arvio siitä, onko asia laadultaan sellainen, että poliisi voi ottaa tutkinnan johdettavaksi.⁷²

3.2. Esitutkinnan johtaminen

Tutkinnanjohtajalla eli pääsääntöisesti syyttäjällä on vastuu esitutkinnan toimittamisesta kokonaisuudessaan. Tutkinnanjohtajan tehtävänä on huolehtia, että esitutkinta toimitetaan tehokkaasti ja yksilön oikeusturva huomioon ottaen. Tutkinnanjohtajan tulee antaa ohjeita ja neuvoja tutkinnan kohdistamisesta ja siinä tehtävistä toimenpiteistä. Syyttäjän oma osallistuminen tutkinnassa tehtäviin toimenpiteisiin on vaihtelevaa ja se riippuu hyvin paljon tutkinnan laadusta ja käytettävissä olevista resursseista. On kuitenkin tärkeää, että syyttäjälle jatkuvasti ilmoitetaan tutkinnan tilasta, jotta syyttäjällä

⁶⁹ Ekelöf 1987, s. 93.

⁷⁰ SOU 2011:45, s. 99.

⁷¹ Ekelöf 1987, s. 99, Bring – Diesen 2009, s. 220 ja SOU 2011:45, s. 57.

⁷² SOU 2011:45, s. 57–58. Katso tarkemmin yksinkertaisista rikoksista RPSFS 4§ ja liite s. 6–7.

on mahdollisuus reagoida tehokkaasti tutkinnassa tapahtuviin muutoksiin. Yhteydenpito on tärkeää etenkin siinä vaiheessa, kun kyseessä on vakava rikos eikä epäiltyä ole vielä löytynyt.⁷³

Tutkinnanjohto on yleensä poliisilla vielä siinä vaiheessa, kun se suorittaa etsintätoimenpiteitä epäillyn rikoksentehtäjän löytymiseksi. Jos kyseessä on vakava rikos, tulee poliisin informoida syyttäjää heti, vaikka epäiltyä ei olisi vielä edes löytynyt. Syyttäjän täytyy ryhtyä johtamaan tutkintaa välittömästi myös niissä tapauksissa, joissa etsintätoimenpiteitä ei tarvitse suorittaa. Käytännössä tämä tarkoittaa tilannetta, jossa epäilty jää kiinni suoraan rikoksentehtäjäpaikalla.⁷⁴

Tiettyjen rikosten osalta syyttäjän on kuitenkin aina johdettava tutkintaa, vaikka asia olisi yksinkertainen. Poliisijohto ja ylin syyttäjistö ovat antaneet yhteiset ohjeet⁷⁵ rikoksista, joiden osalta syyttäjän on aina otettava tutkinta johdettavaksi. Syyttäjän on ohjeiden mukaan ryhdyttävä välittömästi johtamaan tutkintaa, kun rikoksesta epäiltynä on poliisimies. Lisäksi syyttäjän on otettava tutkinta johdettavaksi heti, vaikka ketään tiettyä henkilöä ei vielä voida epäillä rikoksesta, jos kyseessä on lähisuhdeväkivaltarikos tai seksuaalirikos ja uhri on alle 18-vuotias. Jos poliisi on ehtinyt aloittaa tutkinnan, tulee sen siirtää tutkinnan johto syyttäjälle välittömästi.⁷⁶ Aikaisemmin syyttäjä johti tutkintaa aina nuorten rikoksentehtäjien osalta, mutta tällä hetkellä voimassa olevien ohjeiden mukaan kyseisten rikosten tutkinta voidaan tehdä myös poliisijohtoisesti. Jos kyseessä on esimerkiksi pahoinpitely, jossa sekä tekijä että uhri ovat alle 15-vuotiaita, voi poliisi johtaa tutkintaa, ellei asiassa ilmene syitä, joiden vuoksi tutkintavastuu tulee siirtää syyttäjälle.⁷⁷

Tutkinnanjohto tulee olla syyttäjällä myös silloin, kun kyseessä on henkeen tai terveyteen kohdistuva rikos ja uhri on alaikäinen. Tutkinnassa voi esiintyä myös tilanteita, jotka edellyttävät syyttäjän tutkinnanjohtoa. Syyttäjän tulee johtaa esitutkintaa, kun ilmenee tarvetta tutkintatoimenpiteelle, joka vaatii tuomioistuimen päätöksen. Rikos voi olla myös luonteeltaan hyvin vaikeasti selvitettävä tai siihen voi liittyä kansainvälisen oikeusavun tarvetta. Tutkinnanjohtoon tulee olla syyttäjällä myös

⁷³ Bring – Diesen 2009, s. 81–82.

⁷⁴ Ekelöf 1987, s. 100.

⁷⁵ RPSFS 2013:2 ja ÅFS 2005:9

⁷⁶ RPSFS 2013:2, 5-6 § ja ÅFS 2005:9, 5-6 §

⁷⁷ RPSFS 2013:2, 1 §.

silloin, kun tutkinnassa kuulustellaan alle 15-vuotiasta henkilöä, päätetään vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttämisestä tai lähestymiskiellon hakemisesta. Syyttäjä voi siirtää tutkinnanjohtajan takaisin poliisille, kun edellä mainitut toimenpiteet on suoritettu.⁷⁸ Tutkinnanjohtajan tehtävät ovat pääsääntöisesti samanlaisia riippumatta siitä, johtaako tutkintaa poliisi vai syyttäjä. Tutkinnanjohtajan tehtävänä on suunnata tutkintaa ja tehdä päätöksiä tutkintatoimenpiteiden osalta. Päätöksen esitutkinnan lopettamisesta kokonaan tai osaksi tekee tutkinnanjohtaja, jos olosuhteet sitä edellyttävät.⁷⁹

Poliisin tulee ilmoittaa syyttäjälle, jos tutkinnassa selviää, että sama henkilö on syyllistynyt useampaan rikokseen tai että tutkittavana olevaan rikokseen on saattanut syyllistyä useampia henkilöitä. Tämä on tärkeää etenkin silloin, kun syyttäjä johtaa tutkintaa ja asia tulee poliisiin tietoon tutkintatoimenpiteiden yhteydessä.⁸⁰ Syyttäjällä on myös tutkintaa johtaessaan oikeus saada poliisilta tutkinta-apua, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi.⁸¹

Tutkinnanjohtajan apulaisena Ruotsissa toimii niin sanottu kuulustelunjohtaja (*förhørsledare*). Kuulustelunjohtaja toimittaa tärkeimmät ja haastavimmat kuulustelut ja tekee tiivistä yhteistyötä rikostutkijoiden kanssa.⁸² Ruotsissa syyttäjä harvemmin tutkinnanjohtajana osallistuu kuulusteluihin. Kuulusteluiden toimittaminen on pääsääntöisesti kuulustelunjohtajana toimivan poliisimiehen tehtävänä.⁸³ Tutkinnanjohtajana toimivalle syyttäjälle ei myöskään kuulu poliisin keskinäisten työnjohdollisten määräysten antaminen. Poliisijohto eli käytännössä kuulustelunjohtaja antaa määräyksiä tutkijoille esitutkinnassa edellytettävien taktisten ja teknisten toimenpiteiden osalta eikä näistä päättäminen kuulu syyttäjän toimenkuvaan. Joskus on hankala määrittellä se, kummalle taholle päätöksen tekeminen kuuluu. Tällöin ongelmaksi voi muodostua niin sanottu kaksoisjohtaminen, kun tutkinnassa kaksi tahoa antaa määräyksiä saman tutkinnan osalta.⁸⁴ Ruotsissa kuulustelunjohtajalla voidaan katsoa olevan merkittävä rooli esitutkinnan suorittamisessa. Kyseinen järjestelmä

⁷⁸ RPSFS 2013:2, 7–8 § ja ÅFS 2005:9, 7–8 §.

⁷⁹ SOU 2011:45, s. 145–146. Syyttäjä päättää esimerkiksi vapautteen kohdistuvien pakkokeinojen hakemisesta.

⁸⁰ RPSFS 2013:2, 9 §.

⁸¹ SOU 2011:45, s.

⁸² Ekelöf 1987, s. 99.

⁸³ Ekelöf 1987, s. 111.

⁸⁴ Bring ym. 1995, s. 171.

mahdollistaa sen, ettei tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän tehtäviin pääsääntöisesti kuulu poliisitutkijoiden työnjohdollisten määräysten antaminen. Suomessa on nähty ongelmallisena tutkinnanjohtajuutta pohdittaessa juuri se seikka, että syyttäjä määräyksien ja ohjeiden antamisen lisäksi päättäisi eri organisaatioon kuuluvan poliisin henkilöstöresurssien käytöstä tutkittavan olevan rikoksen osalta tai tutkintaan liittyvien toimenpiteiden priorisoinnista poliisin osalta.

Esitutkinnassa käytettävistä pakkokeinoista säädetään RB 24-28 luvuissa. Poliisilla on tutkinnanjohtajana toimiessaan valta päättää pakkokeinojen, kuten esimerkiksi takavarikon tai kotietsinnän käytöstä, jos ne lain mukaan kuuluvat tutkinnanjohtajan päätettäväksi. Osa pakkokeinojen hakemisesta kuuluu kuitenkin aina syyttäjälle. Erityisistä syistä syyttäjä voi ottaa myös tutkinnanjohtajalle kuuluvat pakkokeinoasiat päätettäväkseen. Syyttäjä tekee itse arvion siitä, onko asiassa erityisiä syitä siirtää pakkokeinoasiat syyttäjälle.⁸⁵

Ruotsin lainvalmistelutoimikunta on korostanut syyttäjän aktiivista ja intensiivistä johtamisotetta, jonka avulla on mahdollista parantaa esitutkinnan kestoa ja laatua vaikeiden ja laajojen rikosasioiden osalta. Aiemmin syyttäjä ei osallistunut tutkintaan kovinkaan intensiivisesti, vaikka osallistumista pidettiin tarpeellisena. Syyttäjällä tulisikin olla enemmän aikaa keskittyä sellaisten rikosten johtamiseen, joissa syyttäjän juridisella ammattitaidolla on eniten merkitystä.⁸⁶ Ruotsissa syyttäjän tutkinnanjohtajuutta on perusteltu tutkinnan tehokkuuden ja epäillyn oikeusturvan takaamisen avulla. Syyttäjällä on myös tutkinnanjohtajana toimiessaan hyvät edellytykset arvioida todisteiden riittävyttä ja sitä, kuinka vahvaa näyttöä jutussa tullaan todennäköisesti tarvitsemaan.⁸⁷

Tutkinnanjohtodon tehtävät voidaan syyttäjän osalta jakaa edellä esitetyn perusteella kahteen osaan. Syyttäjälle kuuluvat ensinnäkin tutkinnan johtotehtävät. Toisekseen syyttäjän tehtävänä on tutkinnan sääntely ja ohjaus, mikä tarkoittaa sitä, että syyttäjällä on vastuu tutkintatoimenpiteiden nopeasta ja tehokkaasta suorittamisesta ja objektiivisuuden säilymisestä.⁸⁸

⁸⁵ Bring – Diesen 2009, s. 297.

⁸⁶ SOU 2005:84, s. 23.

⁸⁷ Bring ym. 1995, s. 101.

⁸⁸ SOU 2011:45, s. 150.

3.3. Ruotsin ja Suomen tutkinnanjohtajuuden vertailua

Suomessa tutkinnanjohtajuus torjuttiin esitutkintalakia valmisteltaessa nimenomaan sen vuoksi, että syyttäjäorganisaation kehittäminen oli kesken. Lisäksi ajateltiin, että oikeusturva toteutuu paremmin ja tutkinnan puolueettomuus säilyy, kun syytteen nostaminen vaatii kahden eri viranomaisen samansuuntaisen päätöksen.⁸⁹ Vaikka tutkinnanjohtaminen Ruotsissa kuuluu syyttäjälle, on oikeuskirjallisuudessa syyttäjän asema tutkintaa johtavana viranomaisena nähty hyvin muodollisena eikä syyttäjä osallistu esitutkinnan johtamiseen kovinkaan intensiivisesti. Ruotsin käytännön on voitu katsoa vaikuttaneen esitutkinnan johtamiseen myös Suomessa siten, että tutkinnanjohtaja harvoin itse osallistuu tutkintatoimenpiteisiin.⁹⁰ Vaikka Ruotsissa syyttäjä johtaa tutkintaa, ei oikeuskirjallisuuden mukaan tutkinnanjohtajan tehtävät asemastaan huolimatta ole sellaisia, joihin syyttäjän toimivaltuudet Suomessa eivät riittäisi.⁹¹ *Klami* onkin kuvannut syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaa Ruotsissa lähinnä periaatteelliseksi ja käytännössä kuilu poliisin ja syyttäjän välillä on hänen mukaansa yhtä syvä kuin Suomessa.⁹²

Suomessa tutkintaa johtaa poikkeuksellisesti poliisiviranomainen, mutta ero Ruotsiin ei käytännön tasolla ole kovinkaan suuri. Suomalaista järjestelmää voidaan jollain tapaa jopa verrata tutkinnan suuntaamisen ja aineiston hankkimisen osalta ruotsalaisen syyttäjän melko passiiviseen johtamisotteeseen. Yksi keskeisimmistä eroista on se, että Ruotsissa syyttäjä ei voi vetäytyä päätösvallan käyttämisestä kokonaan. Päätösvaltaa esimerkiksi pakkokeinojen käytöstä ei voi siirtää muulle taholle, vaan laillisuusarviointi on tehtävä aina syyttäjän toimesta.⁹³ Toinen merkittävä ero on nähdäkseni se, ettei Suomessa ole Ruotsin tavoin erillistä kuulustelunjohtajaa, joka päättäisi taktisten ja teknisten tutkintatoimenpiteiden käyttämisestä ja tutkinnassa tarvittavista poliisin resursseista. Käytännössä Ruotsissa kenttäjohtaja edellä kerrotuin tavoin johtaa tutkijoita ja tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä tekee päätökset tutkinnan suuntaamisesta ja tutkintatoimenpiteiden tarpeellisuudesta. Syyttäjä siis harvemmin Ruotsissa osallistuu itse kuulusteluiden toimittamiseen, vaan niistä vastaa kuulustelunjohtaja.

⁸⁹ OLJ 1993:1, s. 49–50.

⁹⁰ Helminen 2012, s. 147.

⁹¹ Helminen 2012, s. 161, Illman 2007, s. 5 ja Vuorenpää 2007, s. 125.

⁹² Klami 1994, s. 7–8.

⁹³ Ollinen – Ala-Uotila, s. 480.

Vaikka syyttäjän asema tutkinnanjohtajana on nähty hyvin muodollisena, takaa järjestely kuitenkin sen, että syyttäjä on mukana esitutkinnassa alusta lähtien. Suomessa syyttäjien osallistuminen esitutkintavaiheeseen on vähäisempää ja suurimpana syynä tähän varmasti on se, ettei syyttäjillä ole yksinkertaisesti riittävästi aikaa osallistua esitutkintaan vaan syyteharkinta ja syytteen ajaminen oikeudenkäynnissä vie suurimman osan syyttäjien työajasta. Suurin ero Suomen ja Ruotsin syyttäjälaitoksen välillä on syyttäjien lukumäärässä, joka mahdollistaa Ruotsin osalta syyttäjien esitutkintaan käytetyn ajan. Suomessa syyttäjien lukumäärää tulisi lisätä huomattavasti, jos syyttäjistä tehtäisiin tutkinnanjohtajia.⁹⁴ Resurssitarve on suuri etenkin, jos syyttäjät johtaisivat meillä Ruotsin mallin mukaisesti tutkintaa siten, että tutkinnanjohtajana toiminut syyttäjä suorittaisi myös syyteharkinnan ja asian ajamisen oikeudessa.

⁹⁴ Illman 2007, s. 7.

4. SYYTTÄJÄN ASEMA JA TEHTÄVÄT ESITUTKINNASSA

4.1. Syyttäjäorganisaation kehittyminen

Syyttäjän asema vahvistui ROL:n säätämisen yhteydessä vuonna 1997, kun syyttäjän toimivaltuuksia esitutkinnassa lisättiin. Samoin yhteistyötä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä alettiin korostaa. Aikaisemmin syyttäjälaitos oli kolmiportainen, jossa ylimpänä syyttäjäviranomaisena toimi oikeuskansleri, väliportaan muodostivat lääninsyyttäjät ja paikallisena viranomaisena toimivat kihlakunnansyyttäjät.⁹⁵ Paikallissyyttäjien organisaatiota uudistettiin vuonna 1996 kihlakuntaudistuksen yhteydessä, jossa poliisitoimi ja syyttäjätöimi erotettiin toiminnallisesti toisistaan ja samalla syyttäjälaitos siirrettiin oikeusministeriön hallinnonalaan.⁹⁶

Valtakunnansyyttäjänvirasto aloitti toimintansa 1.12.1997, jolloin nykytuotoinen syyttäjälaitos kokonaisuudessaan valmistui. Syyttäjälaitosuudistuksen keskeisimpiä syitä olivat syyttäjien riippumattoman aseman vahvistaminen, ROL:n voimaantulon vaikutuksesta akkusatorisempaan menettelyyn siirtyminen sekä rikosjuttujen monipuolistuminen ja kansainvälistyminen. Uudistuksen myötä syyttäjälaitoksesta tuli nykyisen mallin mukaisesti kaksiportainen.⁹⁷

Muutoksia tapahtui jälleen vuonna 2007, kun *syyttäjänvirastot* perustettiin ja samalla luovuttiin kihlakunnanvirastojen yhteydessä toimineista syyttäjäyksiköistä. Uudistuksen tarkoituksena oli tasata syyttäjäpalveluita eri puolilla maata, tehostaa toimintaa ja mahdollistaa syyttäjien entistä parempi erikoistuminen. Tässä yhteydessä voimaan jäi kuitenkin edelleen kaksi erillistä syyttäjiä koskevaa lakia: laki yleisistä syyttäjistä ja laki syyttäjälaitoksesta. Vuoden 2012 syyttäjälaitosuudistuksessa nämä kaksi lakia yhdistettiin ja syntyi laki syyttäjälaitoksesta (SjälaitosL 439/2011), joka tuli voimaan vuoden 2012 alusta. Lain myötä paikallissyyttäjien toimivalta laajentui kattamaan koko maan.⁹⁸

⁹⁵ Jokela 2008, s. 4.

⁹⁶ HE 286/2010 vp, s. 12–13.

⁹⁷ Helminen ym. 2012b, s. 140–141.

⁹⁸ Jokela 2012, s. 4–5.

Aikaisemmin paikallissyöttäjien toimivalta rajoittui ainoastaan syyttäjänviraston alueella toimivien käräjäoikeuksien toimialueeseen. Tämä tuotti ongelmia syyttäjäjärjestelyissä laajojen rikosjuttujen osalta, jotka saattoivat ulottua useammalle toimialueelle. Paikallissyöttäjien toimivallan laajentamista pidettiin tärkeänä myös poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyön tehostamisen kannalta, sillä nyt syyttäjien alueellinen toimivalta vastaa poliisien toimivaltaa, joka on jo aiemminkin kattanut koko maan. Pääsääntöisesti paikallissyöttäjät edelleen käsittelevät toimialueellaan tapahtuneita rikoksia, mutta uudistuksella on pyritty vaikuttamaan etenkin oikeudenkäyntien viivästymistä ehkäiseviin toimenpiteisiin. Syyttäjien toimivallan laajentaminen koko valtakunnan alueelle edistää juttujen keskittämistä jo esitutkintavaiheessa ja sitä kautta nopeuttaa koko rikosprosessin kulkua.⁹⁹

4.2. Syyttäjän asema esitutkinnassa

Syyttäjällä on keskeinen asema rikosprosessissa, sillä syyttäjä on mukana prosessin kaikissa vaiheissa esitutkinnasta aina ylimmässä oikeusasteessa tapahtuvaan muutoksenhakuun asti. Keskeisestä asemastaan huolimatta syyttäjä ei kuulu varsinaisiin esitutkintaviranomaisiin eikä syyttäjällä ole asianosaisen asemaa vielä esitutkintavaiheessa. Esitutkinnassa ja syyteharkinnassa syyttäjä on virkavastuun alaisena toimiva virkamies, mutta oikeudenkäynnissä syyttäjistä tulee prosessin asianosainen. Asianosaisasema poikkeaa muiden asianosaisten asemasta kuitenkin siinä, että syyttäjä ei aja asiassa omaa henkilökohtaista etuaan, vaan toimii virkamiehenä, yhteiskunnan puolesta, julkista kannevaltaa edustaen. Syyttäjä ei siis ole rikosoikeudellisen konfliktin osapuoli.¹⁰⁰

Oikeuskirjallisuudessa puhutaan usein syyttäjän kaksois- tai kolmoisroolista rikosprosessissa. Syyttäjän tarkoituksena on pyrkiä samalla sekä tehokkaaseen rikoksen selvittämiseen ja syytteen nostamiseen (*moottori*) että voimavarojen tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen rajoittamalla esitutkintaa ja tekemällä syyttämättäjäntämispäätöksiä (*suodatin*). Kolmoisroolin mukaan syyttäjälle kuuluisi kolmantena elementtinä myös tuomiovallan käyttöä (*tuomari*). Lain rangaistusmääräysmenettelystä 9 §:n mukaan

⁹⁹ HE 286/2010 vp, s. 12–13.

¹⁰⁰ Virolainen – Pölönen 2004, s. 29–30.

syyttäjän tehtävänä on rangaistusmääräyksen antaminen. Rangaistusmääräysmenettelyä pidetään kuitenkin enemmän tuomioistuimeen menevien asioiden suodattamisena, kuin tuomitsemisena, sillä syyttäjän tehtävänä on vain tarkastaa, voidaanko poliisin antama rangaistusvaatimus vahvistaa.¹⁰¹

Kolmoisrooliin katsotaan kuuluvan myös seuraamusluonteinen syyttämättäjättäminen¹⁰², jota oikeuskirjallisuudessa ei ole juurikaan pidetty tuomiovallan käyttönä. *Jaakko Jonkka* on todennut, että syyttäjä on tutkintaviranomainen, jonka perinteisiin tehtäviin kuuluu harkinta seuraamusluonteisesta syyttämättäjättämisestä. Seuraamusluonteisen syyttämättäjättämispäätöksen tekeminen ei hänen mukaansa ole tuomitsemista vaan konfliktinratkaisua, eikä syyttäjällä siten voida katsoa olevan samanlaista ratkaisuvalltaa kuin tuomarilla.¹⁰³

Syyttäjän kolmoisroolia ei ole oikeuskirjallisuudessa pidetty kovin perusteltuna ja usein puhutaankin pelkästään syyttäjän kaksoisroolista. Vaikka syyttäjällä on syyteharkinnassa valta karsia oikeudenkäyntiin vietäviä tapauksia, tulisi syyttäjän roolia silti luonnehtia ensisijaisesti tutkintaviranomaiseksi.¹⁰⁴ Syyttäjän asema esitutkinnassa on viime vuosikymmenten aikana vahvistunut ja uuden esitutkintalain säännökset ovat entistä velvoittavampia syyttäjän esitutkintaan osallistumisen osalta. ETL 2:1.3:n mukaan esitutkintaan osallistuu syyttäjä. Esitutkinnan johto on säilynyt kuitenkin poliisilla ja syyttäjän roolia on kuvattu ennen kaikkea poliisia täydentäväksi¹⁰⁵.

4.3. Syyttäjän tehtävät esitutkinnassa

SjalaitosL 6 §:n mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänänsä olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Syyttäjän keskeisin tehtävä rikosprosessissa on päättää syytteen nostamisesta ja ajaa

¹⁰¹ Virolainen – Pölönen 2004, s. 35–36. Katso tarkemmin syyttäjän tuomiovallan käytöstä Jääskeläinen 1997, s. 261 ss. Laki rangaistusmääräysmenettelystä on kumottu lailla sakon ja rikesakon määräämisestä (27.8.2010/754), joka tulee voimaan lailla erikseen säädettävänä ajankohtana.

¹⁰² Seuraamusluonteinen syyttämättäjättäminen tarkoittaa sitä, että syyttäjä katsoo epäillyn syyllistyneen kyseiseen rikokseen, mutta laissa säädetyin perustein harkitsee oikeaksi luopua syytteen nostamisesta. Jokela 2008, s. 222 ss ja Jääskeläinen 1997, s. 261 ss.

¹⁰³ Jonkka 2003, s. 982–983 ja Virolainen – Pölönen 2004, s. 35–37.

¹⁰⁴ Virolainen – Pölönen 2004, s. 35–37.

¹⁰⁵ Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 17.

syytettä tuomioistuimessa. Syyttäjällä on päätehtäviensä ohella muitakin tehtäviä, jotka jakautuvat rikosprosessin eri vaiheiden mukaan. Syyttäjä voi olla mukana toimittamassa, valvomassa tai johtamassa esitutkintaa ja pakkokeinojen käyttöä. Syyttäjä käyttää itsenäistä kriminaalipoliittista päätösvaltaa tekemällä seuraamusluonteisia syyttämättä jättämispäätöksiä ja antamalla rangaistusmääräyksiä. Lisäksi syyttäjä huolehtii rikoksen uhrin oikeudellisen avun saamisesta sekä valvoo tuomioistuimen päätöksen täytäntöönpanoa.¹⁰⁶ Syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosvastuun toteuttamisesta siten, että rikosentekijät saatetaan nopeasti vastuuseen teoistaan ja ettei toimenpiteisiin ryhdytä syyttömiä vastaan. Syyttäjien toiminnalla on tämän vuoksi olennainen merkitys rikosoikeudellisen järjestelmän rakentumisessa.¹⁰⁷

ETL 5:2:ssä säädetään syyttäjän toimivaltuuksista esitutkinnassa, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Jos poliisi jättää esitutkinnan toimittamatta joko seuraamusluonteisesti tai sen takia, ettei esitutkintakynnys¹⁰⁸ ole ylittynyt, on syyttäjällä ETL 5:2:n mukaan *ehdoton oikeus* määrätä esitutkinta toimitettavaksi.¹⁰⁹ Syyttäjä voi antaa tutkintamääräyksen myös tilanteessa, jossa asianomistaja on tehnyt tutkintapyynnön suoraan syyttäjälle tai silloin, kun esitutkinnan aloittaminen ei ole edes ollut poliisin päätettävissä. Jos syyttäjä näissä tilanteissa katsoo tutkintakynnyksen ylittyvän, tulee hänen määrätä poliisi toimittamaan tutkinta. Sitä vastoin syyttäjällä ei ole valtuutta määrätä tutkintaa lopetettavaksi ilman tutkinnanjohtajan esitystä. ETL 5:2 määrittelee syyttäjän muodolliset toimivaltuudet varsin selkeästi ja kattavasti, mutta kuvaa hyvin poliisin vahvaa asemaa Suomessa, sillä syyttäjä ei voi ilman tutkinnanjohtajan esitystä määrätä esitutkintaa lopetettavaksi.¹¹⁰

Syyteharkinnan ja syytteen ajamisen turvaamiseksi syyttäjällä on oikeus tehdä lisätutkintapyyntöjä ja antaa määräyksiä ETL 5:2:n nojalla, jotta tutkinta saadaan toimitettua ETL 1:2:n mukaisesti. Syyttäjällä on myös pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä laajat oikeudet pakkokeinojen käyttöön.¹¹¹ Syyttäjän ja poliisin olisi hyvä

¹⁰⁶ Virolainen – Pölönen 2004, s. 32–33.

¹⁰⁷ Jokela 2000, s. 5.

¹⁰⁸ Esitutkinnan aloittaminen edellyttää *syytä epäillä* -kynnyksen ylittymistä. Esitutkinnan aloittamiskynnys on alhaisempi kuin syytekynnys, joka edellyttää *todennäköisiä syytä rikoksesta*. Katso esitutkintakynnyksestä tarkemmin Jonkka 1991, s. 118–119.

¹⁰⁹ Vuorenpää 2007, s. 123.

¹¹⁰ Helminen ym. 2012a, s. 162.

¹¹¹ Helminen ym. 2012a, s. 160.

myös käydä keskusteluja siitä, mitä todistuskeinoja olisi paras käyttää tutkittavana olevan rikoksen toteennäyttämiseksi.¹¹² Esitutinnan onnistumisen kannalta on keskeistä, että syyttäjällä on mahdollisuus vaikuttaa esitutkintakuulusteluissa esitettäviin kysymyksiin. Tämän avulla syyttäjä voi parantaa esitutkinnasta saatavien todisteiden näyttöarvoa. Syyttäjän täytyy huolehtia, että kuulustelija on riittävästi perillä niistä (oikeus)tosiseikoista, joiden olemassaoloa epäillyn rikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen vaaditaan. Todisteiden näyttöarvoa arvioitaessa syyttäjän asiantuntemus korostuu, sillä syyttäjä osaa useimmiten poliisia paremmin arvioida, minkälainen näyttö on riittävä oikeudenkäynnissä. Samoin syyttäjän tulee huolehtia, että esitutkinnassa hankittua todistelua voidaan käyttää näyttönä tulevassa oikeudenkäynnissä ja, että todisteet on hankittu näyttöarvon parhaiten varmistavalla tavalla.¹¹³

Vaikka syyttäjä ei kuulukaan esitutkintaviranomaisiin, on hänellä siis sekä oikeus että velvollisuus tarvittaessa vaikuttaa esitutkinnan kulkuun ja suuntaamiseen. Syyttäjän tehtävänä ei ole pelkästään arvioida poliisin esitutkinta-aineistoa ja rajata tutkittavia kohteita, vaan arvioida kriittisesti ennen syyteharkintaa, onko esitutkinnassa hankittu selvitys riittävä ja onko tutkinta suunnattu syyteharkinnan kannalta oikeisiin seikkoihin.¹¹⁴ Rikosjuttujen monimutkaistuminen ja vaikeutuminen korostavat entisestään syyttäjän roolia ja aktiivisuutta prosessin taloudellisuuden kannalta. Syyttäjän tulee yhä useammin ja tehokkaammin arvioida, mitä juttuja on järkevää viedä koko rikosprosessijärjestelmän läpi. Arviointi tulee tehdä sekä syytteen nostamisen että syyttämättä jättämisen kannalta sen mukaisesti, kumman soveltuvuus on parempi rikosprosessijärjestelmän arvojen ja tavoitteiden valossa. Syyttäjän tehtävänä on kuitenkin viimekädessä ratkaista se, millaisilla jutuilla tuomioistuinta kuormitetaan.¹¹⁵

Aikaisemmin syyteharkinta ja esitutkintavaihe olivat selkeästi erotettu toisistaan, mutta syyttäjän tehtävät ovat vähitellen liukuneet kohti esitutkintavaihetta, jolloin myös syyteharkinta katsotaan alkaneeksi. Voidaan siis puhua *Matti Nissisen* mukaan niin sanotusta *jatkuvasta syyteharkinnasta*, sillä syyttäjän tehtävät jatkuvat esitutkinnan ja varsinaisen syyteharkinnan jälkeen oikeudenkäynnissä. Nissisen mukaan syyteharkinta tulisi integroida rikosprosessiin siten, että se on osaksi päällekkäin esitutkinnan ja

¹¹² Vuorenää 2007, s. 148.

¹¹³ Vuorenää 2007, s. 147 ja 151.

¹¹⁴ Jonkka 1992, s. 52–53.

¹¹⁵ Jonkka 1992, s. 53.

oikeudenkäynnin kanssa. Syyteharkinnassa on yhä enemmän merkitystä niillä tiedoilla ja havainnoilla, jotka syyttäjä on itse hankkinut esitutkinna. Esitutkintapöytäkirja pysyy jatkossakin syyttäjän keskeisimpänä tietolähteenä, mutta huolellisen pohjatyön tekeminen on tärkeää.¹¹⁶

Anne Puonti on myös korostanut syyttäjän roolia esitutkinna ja kuvailee syyttäjää eräänlaiseksi "sillanrakentajaksi" esitutkinna ja tuomioistuinkäsittelyn välillä. Syyttäjä kykenee luomaan vision tulevasta oikeudenkäynnistä jo esitutkinna aikana, joka samalla edistää koko prosessin sujuvaa kulkua.¹¹⁷ Syyttäjän tehtäviä esitutkinna laajennettiin ja niistä tehtiin velvoittavampia uuden lainsäädännön myötä. Syyttäjällä on edelleen oikeus, mutta nykyään myös velvollisuus osallistua esitutkintaan.¹¹⁸ On sanottukin, että paras tulos esitutkinna saavutetaan, kun yhdistetään poliisin tekninen ja taktinen ammattitaito syyttäjän juridiseen tietämykseen.¹¹⁹

4.4. Syyttäjän velvollisuus huolehtia esitutkinna asianmukaisuudesta

Esitutkinna lainmukaisuudesta huolehtiminen kuuluu ensisijaisesti poliisille, mutta syyttäjä kantaa omalta osaltaan vastuun tutkinna asianmukaisuudesta. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi esitutkinna asianmukaisuudesta on tärkeää huolehtia kokonaisvaltaisesti. Poliisin toiminnan lainmukaisuus tulisi tutkia viimeistään siinä vaiheessa, kun syyttäjä päättää syytteen esittämisestä tai syytteen ajamisen jatkamisesta. Syyttäjät tässä suhteessa valvovat lisäksi, noudattavatko poliisit ihmisoikeuksia.¹²⁰

Syyttäjän on pidettävä huolta siitä, että esitutkinta-aineisto on virheetöntä ja objektiivista. Syyttäjä ei sen vuoksi voi vedota syytettyä vastaan sellaiseen todisteeseen, jonka hän tietää lainvastaisesti saaduksi. Kyseisiä tilanteita voi tulla esimerkiksi silloin, kun poliisi on joutunut käyttämään salaisia pakkokeinoja, kuten peitetoimintaa¹²¹.

¹¹⁶ Nissinen 1999, s. 225.

¹¹⁷ Puonti 2003, s.404–415.

¹¹⁸ Helminen ym. 2012a, s. 168.

¹¹⁹ Jokela 2000, s.113 ja Tolvanen 2003, s. 1011.

¹²⁰ VKS 2001, s. 18 ja Helminen ym. 2012a, s. 159.

¹²¹ Peitetoiminnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa suunnitelmallista tiedonhankintaa käyttämällä soluttautumista, jossa tiedonhankinnan edellyttämän luottamuksen hankkimiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tekoja tai rekisterimerkintöjä taikka valmistetaan tai käytetään vääriä asiakirjoja (PKL 10:27.1).

Syyttäjän täytyy syyteharkintaa tehdessään arvioida, onko peitetöiminnan käyttäminen ollut hyväksyttävää huomioon ottaen teon vahingollisuus ja vaarallisuus. Koska syyttäjä lopulta tekee päätöksen syytteen nostamisesta esitutkintapöytäkirjan perusteella, on syyttäjän oltava tietoinen esitutkintapöytäkirjassa olevan aineiston luotettavuudesta¹²²

Haastavaa esitutkinnan asianmukaisuuden valvomisesta tekee se, että poliisilla ei ole velvollisuutta keskustella syyttäjän kanssa pakkokeinoissa käyttämistään menettelytavoista. Poikkeuksena tästä ovat ainoastaan vangitsemisesta ja matkustuskiellosta päättäminen. Pakkokeinojen käyttäminen on kuitenkin merkittävä esitutkintapöytäkirjan aineistoon, jossa on mainittava myös asianosaisten kohtelu pakkokeinoja käytettäessä. Syyttäjällä on mahdollisuus vaikuttaa esitutkinnan asianmukaiseen suorittamiseen lähinnä jälkikäteen, turvautumalla todistamiskieltoihin tai tekemällä lisätutkintoja. Syyttäjä voi joutua puuttumaan näihin esimerkiksi silloin, kun asianosainen on loppulausunnossaan on ilmoittanut esitutkinnassa havaitsemistaan ongelmista.¹²³

Asianosaisen antamalla loppulausunnolla vaikutetaan suoraan asian käsittelyn joutuisuuteen tuomioistuimessa. Jos asianosainen vasta tuomioistuimessa vetoaa sellaiseen esitutkinnassa tapahtuneeseen virheeseen, johon hän olisi voinut vedota jo loppulausunnossa, hidastaa se oikeudenkäynnin kulkua merkittäväällä tavalla. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että syyttäjä jo esitutkintavaiheessa voi tutustua asianosaisen loppulausuntoon, jotta hän ehtii reagoida asianosaisen väitteisiin esitutkinnan asianmukaisuudesta. Syyttäjän vastuu prosessin asianmukaisuudesta jatkuu esitutkinnan jälkeen oikeudenkäyntivaiheessa. Pääkäsittelyn lainmukaisuus turvataan parhaiten, kun syyttäjä on huolehtinut prosessin asianmukaisesta toimittamisesta heti esitutkinnasta lähtien.¹²⁴

4.5. Syyttäjän objektiivisuus

Syyttäjän ensisijaisena tavoitteena rikosprosessissa on oikean ratkaisun ja oikeudenmukaisen seuraamuksen saaminen. Syyttäjän objektiivisuus rikosprosessissa eroaa tuomioistuimen objektiivisuudesta siten, että syyttäjän on toimittava aktiivisesti

¹²² VKS 2001, s. 18–19.

¹²³ Vuorenää 2007, s. 201–202.

¹²⁴ Vuorenää 2007, s. 201–203.

aineellisen totuuden selvittämiseksi. Tuomioistuimelta sen sijaan edellytetään passiivisuutta, jotta puolueettomuus säilyisi. Syyttäjän tulee hankkia näytön kannalta tarpeelliset selvitykset, minkä vuoksi syyttäjällä katsotaan olevan suorastaan velvollisuus palauttaa juttu esitutkintaan lisätutkintaa varten. Sitä vastoin tuomioistuimen tekemänä tällaiset selvitystoimenpiteet voivat vaarantaa prosessin puolueettomuuden. Samankaltaista jaottelua voidaan käyttää poliisin ja syyttäjän välillä arvioitaessa jutun objektiivisuutta.¹²⁵

Ankarimmillaan syyttäjän objektiivisuusvaatimus on esitutkinnassa ja syyteharkinnassa, sillä syyttäjän tulee arvioida näyttöä ilman ennakoasenteita. Prosessin näissä vaiheissa syyttäjän tulee arvioida näyttöä tasapuolisesti ottaen huomioon niin syytettä tukevat kuin sitä vastaan puhuvat seikat. Jos syytteen tueksi selvitetty seikat ovat selkeästi painavampia ja syyttäjä päättää nostaa syytteen, tulee syyttäjistä prosessin asianosainen. Objektiivisuus on pulmallinen oikeudenkäyntivaiheessa, jossa syyttäjän on puolustettava esittämänsä näyttöä vastaajan syyllisyydestä, mutta samalla arvioitava vastatodistelua mahdollisimman puolueettomasti. Esitutkinnan osalta puolueettomuusvaatimus on sen sijaan aina vahva.¹²⁶

Syyttäjällä on lain mukaan oikeus osallistua kuulusteluihin (ETL 7:13.2) ja oikeus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä (ETL 7:17). Syyttäjän osallistumista esitutkinnassa pidettäviin kuulusteluihin on pidetty tärkeänä, mutta samalla se on nähty uhkana tutkinnan puolueettomuuden säilyttämiseksi. Kuitenkin syyttäjän ammattitaito korostuu nimenomaan kuulusteluihin osallistumalla. Ammattitaitoinen syyttäjä kykenee sisäistämään sen, että kaikki työn eri vaiheet vaikuttavat suoraan tai epäsuorasti syyteharkintaan. Tämän vuoksi tutkintaan osallistuminen esimerkiksi kuulustelujen osalta tulisi onnistua ilman pelkoa puolueettomuuden horjumisesta.¹²⁷

Mikko Vuorenpää on ollut sen kannalla, että syyttäjän tulisi osallistua kuulusteluihin useammin, jotta nimenomaan objektiivisuusvaatimus toteutuisi paremmin. Vuorenpää ei pidä kuulusteluihin osallistumista uhkana puolueettomuudelle, vaan kuulustelujen avulla syyttäjä saa paremman kuvan tapahtumien todellisesta kulusta. Syyteharkinnan suorittaminen on helpompaa, jos syyttäjä on seurannut kuulusteluja eikä tee

¹²⁵ Vuorenpää 2003, s. 995.

¹²⁶ Tolvanen 2001, s. 413.

¹²⁷ Nissinen 1999, s. 221.

syyteharkintaa pelkästään esitutkintapöytäkirjan perusteella. Puolueettomuuden turvaamiseksi Vuorenpää korostaa, että syyttäjän tulee osallistua tasapuolisesti sekä epäillyn puolesta että epäiltyä vastaan käytäviin kuulusteluihin. Syyttäjän täytyy välttää viimeiseen asti syyttömien asettamista syytteeseen, jonka vuoksi syyttäjän tulisi lähtökohtaisesti keskittyä kuulusteluissa etenkin epäillyn eduksi koituviin seikkoihin ja jättää epäiltyä vastaan tehtävät tutkimukset poliisille.¹²⁸

Syyttäjien osallistuminen esitutkinnassa tehtäviin asianosaisten ja todistajien kuulusteluihin on ollut kuitenkin hyvin vähäistä ja syyksi on useimmiten ilmoitettu ajanpuute tai resurssipula. Kuulusteluihin osallistuminen mahdollistaa välittömyysperiaatteen toteutumisen myös syyteharkinnassa ja kuulustelut vaikuttavat rikosprosessin jatkoon merkittäväällä tavalla, sillä pääkäsittelyssä esitettävät kysymykset usein pohjautuvat pitkälti esitutkintapöytäkirjasta löytyvään aineistoon.¹²⁹ Oikeudenkäynnin välittömyys on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytys. Välittömyysperiaate antaa riittävät takeet oikeaan ratkaisuun pääsemiseksi, kun ratkaisu saadaan perustaa vain tuomarin vastaanottaman aineiston välittömiin näkö- ja kuulohavaintoihin.¹³⁰ Koska syyttäjän on oikeudenkäynnissä näytettävä syyllisyys toteen, edellyttää prosessin varmuusvaatimuksen toteutuminen syyttäjän hyvää perehtymistä juttuun jo esitutkinnan aikana. Parhaiten prosessin varmuus turvataan sillä, että välittömyysperiaate toteutuu jo esitutkinnan aikana syyttäjän osallistuessa esitutkintaa ja jatkuu aina oikeudenkäyntiin asti.

Syyttäjän objektiivisuusvaatimuksen katsotaan muuttuvan prosessin edetessä, mutta vahvimmillaan sen on nimenomaan esitutkinnassa ja syyteharkinnassa, koska näissä tilanteissa syyttäjän ennakoasenteella on eniten merkitystä prosessin jatkovaiheille.¹³¹ Objektiivisuuden vaarantuminen on ollut yksi suurimmista syistä siihen, miksi tutkinnanjohtajuus on haluttu säilyttää poliisilla. Palaan tutkielmassa syyttäjän objektiivisuusvaatimukseen luvussa 6.2, jossa käsittelen tutkinnanjohtajuuden siirtämistä syyttäjälle. Tässä vaiheessa voidaan kuitenkin jo todeta, että väite siitä, että syyttäjän objektiivisuus vaarantuisi syyttäjän ollessa tutkinnanjohtajana ei vaikuta kovin perustellulta esteeltä tutkinnanjohtajuuden siirtämiselle.

¹²⁸ Vuorenpää 2003, s. 998–1000. Vertaa toisin Virolainen 1998, s. 274.

¹²⁹ Pölönen 2003, s. 331–332 ja Virolainen 1998, s. 39 av. 2.

¹³⁰ Virolainen 1998, s. 37–38.

¹³¹ Pölönen 2003, s. 373.

5. ESITUTKINTAYHTEISTYÖ

5.1. Esitutkintayhteistyöstä yleisesti

Esitutkintayhteistyön tarvetta voidaan perustella useilla eri seikoilla, mutta useimmiten perustelut liittyvät etenkin rikosoikeudellisen vastuun toteutumiseen ja prosessin lainmukaisuuden turvaamiseen.¹³² Rikosasioiden käsittelyajat on koettu merkittäväksi ongelmaksi asianosaisten oikeusturvan ja käsittelystä aiheutuvien kustannusten kannalta.¹³³ Poliisin ja syyttäjän välisellä esitutkintayhteistyöllä on mahdollista lyhentää merkittävästi esitutkintaan kuluvaa aikaa ja samalla koko rikosprosessin kestoja. On tärkeää keskittää tutkinta heti alusta asti niihin seikkoihin ja kysymyksiin, jotka ovat keskeisiä myöhemmin oikeudenkäynnissä.¹³⁴

Esitutkintayhteistyön tarkoituksena on, että poliisi voi tarvittaessa saada syyttäjältä arvion tulkinvaraisissa ja harkintaa vaativissa kysymyksissä ja samalla syyttäjä pysyy ajan tasalla tutkinnan etenemisestä. Samassa yhteydessä voidaan arvioida esitutkinnan riittävyys syyteharkintaa ja asianmukaista oikeudenkäyntiä varten.¹³⁵ Syyttäjän osallistuminen esitutkintaan on nähty tehokkaaksi ja tarpeelliseksi erityisesti vaikeiden ja laajojen rikosjuttujen osalta. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi järjestäytyneeseen rikollisuuteen luokiteltavat rikokset sekä talous- ja huumausainerikokset, joissa tutkinnan rajaamisella on erityisen suuri merkitys syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta. Yhteistyö kohdistuu useimmiten juttukohtaiseen tutkinnan suuntaamiseen, rajaamiseen ja pakkokeinojen käyttöön.¹³⁶

Syyttäjän ja poliisin välistä käytännön toimintamallia esitutkinnassa voidaan kuvata siten, että syyttäjä määrää, mitä asiassa on selvitettävä ja poliisin tehtävänä on ratkaista keinot, joilla asia saadaan selvitettyksi. On kuitenkin todettu, että toimivassa esitutkintayhteistyössä määräämisen sijasta tärkeämpää on henkilösuhteiden toimivuus. Vaikka määräyksiä noudatettaisiin, ei yhteistyö suju, jos osapuolet pitävät liian tiukasti kiinni muodollisista toimivaltasuhteistaan.¹³⁷

¹³² Vuorenperä 2007, s. 126.

¹³³ Tarkastuskertomus 2011, s. 7.

¹³⁴ OM 87/2010, s. 1.

¹³⁵ LaVM 44/2010, s. 10.

¹³⁶ Tarkastuskertomus 2011, s. 7.

¹³⁷ Helminen ym. 2012a, s. 165–166.

Nissinen on todennut, että lisäämällä esitutkintayhteistyötä huomattaisiin siihen käytetyn ajan tulevan vähintään samansuuruisena takaisin. Tätä hän perustelee jatkuvan syyteharkinnan idealla, jossa syyttäjä olisi kohdentamassa tutkintaa oikeisiin asioihin jo tutkinnan alkuvaiheessa. Tällä voidaan vähentää riskiä siitä, että juttu jää roikkumaan. Syyttäjän kyky ohjata vaikeimpien rikosjuttujen tutkintaa nopeuttaa koko prosessia. Tutkintaa rajaamalla voidaan muodostaa tutkinnan kannalta järkevä kokonaisuus, josta on karsittu turhat ja ylimääräiset seikat pois. Rajaaminen on kaikkien edun mukaista, sillä teon moitittavuus ei rajaamisen vuoksi olennaisesti muutu, mutta prosessiekonomian kannalta on oleellista keskittää tutkinta oikeisiin asioihin.¹³⁸ Yhteistyötä tulee tehdä aina, kun tarve vaatii. Selvät rattijuopumusrikokset eivät esimerkiksi vaadi syyttäjän mukanaoloa esitutkinnassa ja ne voidaan jättää yhteistyön ulkopuolelle. Olisi ajankäytön kannalta järkevää, jos kyseisissä tapauksissa syytteen voisi esittää esitutkintaviranomainen.¹³⁹

Rikoksen luonteesta ja laajuudesta riippuu, millaista yhteistyötä esitutkinnassa tarvitaan. Joidenkin rikosten osalta yhteistyötä tehdään hyvin tiiviisti, kun taas osassa rikoksista riittää yhteisistä toimintamalleista sopiminen. Yhteistyötä tulee painottaa eniten niissä tapauksissa, joissa sen tarve on suurimmillaan. Poliisin osaamisen ja ammattitaidon on katsottu riittävän hyvin tutkimaan yksinkertaiset ja pienet rikokset, kun taas laajoissa ja vaikeissa rikoksissa ilmenee yleensä enemmän tarvetta syyttäjän juridiselle osaamiselle. Laajoissa rikoksissa on usein liityntöjä pienempiin rikoksiin ja syyttäjällä on kyky rajata tutkintaa siten, että se keskitetään vain niihin rikoksiin, jotka ovat kokonaisuuden kannalta merkittävimpiä. Joskus voi käydä niin, että poliisi keskittyy tutkinnassa liian tarkasti joihinkin pienempiin rikoksiin, joilla ei loppujen lopuksi ole merkitystä rikoskokonaisuuden kannalta. Kyseisissä tilanteissa syyttäjän mielipiteellä on merkitystä jo tutkinnan alettua, jotta aikaa ei käytetä turhaan pienten rikosten ratkomiseen.¹⁴⁰

Epäoleellisten seikkojen selvittäminen onkin johtanut tutkinnan viivästymisiin, vaikka ne olisi voitu syyttäjän toimesta rajata tutkinnan ulkopuolelle.¹⁴¹ Myös Oulun syyttäjänvirastoon tekemästäni kyselystä ilmeni, että yhteistyön avulla on mahdollista

¹³⁸ Nissinen 2010, s. 6.

¹³⁹ Nissinen 2013, s. 46.

¹⁴⁰ Puonti 2003, 414–415.

¹⁴¹ Vuorenpää 2007, s. 127.

karsia syyttäjää rasittavia osaratkaisuja jättämällä tietyt rikosnimikkeet suoraan tutkimatta. Yksi syyttäjistä kertoi välttyvänsä yhteistyön avulla erillisten syyttämättäjättämispäätösten tekemisistä vähäisten tai ei näyttöä -tyyppisten tapausten osalta, joiden tekemiseen usein voi vierähtää jopa enemmän aikaa kuin varsinaisen haastehakemuksen laatimiseen. Yksi syyttäjistä oli taas sitä mieltä, että esitutkintayhteistyön avulla on mahdollista hahmottaa paremmin ne asiat, jotka ovat riidattomia. Samalla voidaan selvittää, tuleeko oikeudenkäyntivaiheessa kyseeseen mahdollisesti kirjallinen menettely.¹⁴²

Poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä pidetään tärkeänä sanktiovarmuuden osalta etenkin silloin, kun tutkittavana oleva rikos on tunnusmerkistöltään ja faktapohjaltaan tulkinnanvarainen. Syyttäjän tehtävänä on valita tapahtumaan liittyvistä epäillyistä tosiseikoista ne, joiden tueksi esitutkinnassa pitäisi saada näyttöä, ja rajata irrelevantit tapahtumafaktat tutkinnan ulkopuolelle. Samalla syyttäjän on pidettävä silmällä oikeustositseikkojen olemassa oleva näyttö, ja informoitava esitutkintamateriaalissa havaitsemistaan puutteista. Esitutkintayhteistyön yksi keskeisimmistä tavoitteista on, että syyttäjällä on esitutkinnan jälkeen hyvät edellytykset ajaa syytettä tulevassa oikeudenkäynnissä. Tämän tavoitteen täyttymiseksi syyttäjän on pystyttävä laatimaan asianmukainen haastehakemus esitutkinnan toimittamisen jälkeen.¹⁴³ Tehokas osallistuminen esitutkinnassa vähentää syyttäjän tarvitsemaa aikaa syyteharkintavaiheessa, joten on selvää, että yhteistyö on pelkästään positiivinen voimavara molemmille osapuolille esitutkinnan joutuisan suorittamisen osalta.

5.2. Esitutkinnan viivästyminen

Rikosasioiden käsittelyajat ovat muodostuneet ongelmaksi niin Suomessa kuin monissa muissakin Euroopan maissa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on antanut vuodesta 2000 lähtien Suomelle useita ratkaisuja koskien oikeudenkäyntien viivästyistä.¹⁴⁴ Viivästyistä on tapahtunut etenkin talousrikosten esitutkinta- ja syyteharkintavaihees-

¹⁴² Kysely 4.2.2014.

¹⁴³ Vuorenperä 2007, s. 143–144.

¹⁴⁴ OM 87/2010, s. 12. Merkityksellisiä EIT:n antamia ratkaisuja viivästyimien osalta ovat muun muassa EIT 20.1.2004 *Kangasluoma v. Suomi*, EIT 13.9.2005 *Lehtinen v. Suomi* ja EIT 11.1.2011 *Seppälä v. Suomi*, joissa kaikissa oli kyse talousrikossyytteistä.

sa.¹⁴⁵ Ihmisoikeustuomioistuimen Suomelle antamista tuomioista yli puolet koskee rikosasioita, joista suurin osa talousrikoksia. Tuomio viivästymisestä on annettu pääsääntöisesti silloin, jos prosessi on kestänyt viisi vuotta tai yli.¹⁴⁶ Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asian viivytyksettömään käsittelyyn tuomioistuimissa turvataan PL 21 §:ssä. Säännös voidaan rinnastaa EIS 6.1 artiklaan, jossa oikeudenkäynnin joutuisuus (*within a reasonable time*) on nostettu yhdeksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin peruselementeistä. Samoin KP-sopimuksen 14.3 artiklan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada asiansa käsiteltyksi ilman aiheetonta viivytystä.¹⁴⁷

Ihmisoikeustuomioistuin arvioi jokaisen tapauksen *in casu*, joten EIS 6.1 artiklan kohtuullista aikaa ei ole määritelty. Kohtuullista aikaa arvioitaessa on otettu huomioon etenkin asian laatu ja vaikeusaste sekä asian merkitys ja tärkeys asianosaisille.¹⁴⁸ Kohtuullisen ajan on katsottu alkavan kulua hetkestä, jolloin esitutkinta oli aloitettu ja tutkinnalla alkoi olla epäiltyyn kohdistuvia vaikutuksia.¹⁴⁹ Viivästymisessä on otettu siis huomioon myös esitutkinta ja syyteharkinta, ei pelkästään oikeudenkäyntiin käytettyä aikaa. Pääsääntönä on pidetty, että joutuisuusvaatimusta ei ole loukattu, jos käsittely on kestänyt noin vuoden jokaisessa prosessivaiheessa (esitutkinta, syyteharkinta, alioikeuskäsittely, hovioikeuskäsittely ja käsittely korkeimmassa oikeudessa).¹⁵⁰ Keskeisimmät syyt oikeudenkäyntien viivästymisiin voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään, joita ovat juttujen laatu, viranomaisten toimintatavat ja asianosaisten toiminta.¹⁵¹ Asianosaisten toiminta viivästymisten osalta on rajattu kokonaan tutkielman ulkopuolelle.

Esitutinnan suorittamiselle ei ole annettu yleisiä määräaikoja ja tutkinnan kesto vaihtelee riippuen tutkittavana olevan asian vaikeusasteesta ja laajuudesta. Yksinkertaisten rikosten osalta riittää ainoastaan olosuhteiden ja lausumien kirjaamien pääpiirteittäin, joka voi hoitua muutamassa tunnissa, kun taas laajojen ja vaativien talousrikosten esitutkinta voi kestää useita kuukausia, jopa vuosia.¹⁵²

¹⁴⁵ Virolainen 2006, s. 576.

¹⁴⁶ OM 87/2010, s. 14.

¹⁴⁷ Virolainen 2006, s. 569

¹⁴⁸ Pellonpää ym. 2012, s. 540.

¹⁴⁹ EIT oli katsonut näin tapauksessa *Kangasluoma v. Suomi* 20.1.2004.

¹⁵⁰ OM 87/2010, s. 13.

¹⁵¹ OM 87/2010, s. 23.

¹⁵² Spolander 2007, s. 262.

Talousrikosten osalta hitaus johtuu usein nimenomaan siitä, että syyttäjä ei ole liiemmin osallistunut tutkintaan, vaan tutustuu aineistoon ensi kertaa vasta esitutkintapöytäkirjan saatuaan. On selvää, että ilman minkäänlaista esitutkintaan osallistumista, syyteharkinnan suorittaminen on hidasta ja esitutkinta-aineiston hallinta voi olla vaikeaa. Ongelmaksi voi koitua myös se, että ajan kuluessa ja prosessin pitkittyessä syyteoikeus uhkaa vanhentua. Tällöin syyteharkinnalle jää hyvin vähän aikaa ja usein joudutaan nostamaan syyte vain "varmuuden vuoksi".¹⁵³ Kyselyvastauksista ilmeni, että Oulun syyttäjänvirastossa tutkintasuunnitelmia tehdään pääsääntöisesti aina talousrikosten tutkinnassa, joka mahdollistaa syyttäjän osallistumisen tutkintaan jo alusta alkaen. Tutkintasuunnitelmat ovat yleistyneet ajan mittaan etenkin laajojen ja vaikeiden rikosten osalta. Voidaan olettaa, että yhteistyö varsinkin talousrikosten osalta on Oulun syyttäjänviraston ja poliisilaitoksen välillä kehittynyt tutkintasuunnitelmien käytön lisääntymisen myötä.¹⁵⁴

Lisätutkintojen pyytäminen on yksi merkittävä tekijä syyteharkinta-aikojen venymiselle. Esitutkinnassa alusta asti mukana ollut syyttäjä voi jo tutkinnan aikana pyytää tarvittavat lisätutkinnot, joita hän ilman esitutkintaan osallistumista tulisi todennäköisesti pyytämään syyteharkintavaiheessa. Tarve juttujen palauttamiseen syyteharkinta- ja oikeudenkäyntivaiheesta takaisin esitutkintaan vähenee, kun syyttäjä on itse mukana seuraamassa esitutkinnan kulkua. Tällä säästetään samalla kaikkien viranomaisten aikaa, kun lisätutkintaa ei tarvitse pyytää enää esitutkinnan toimittamisen jälkeen.¹⁵⁵ Tutkinnassa voi jäädä selvittämättä sellaisia asioita, joita ei voida selvittää enää jälkikäteen. Tämän vuoksi on tärkeää, että syyttäjä on aktiivisesti mukana jo esitutkinnassa, jotta mahdollisia tutkinnassa muodostuneita "aukkoja" ei pääse syntymään.¹⁵⁶ Syyttäjien on todettu olevan sillä kannalla, että yhteistyötä lisäämällä heillä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa esitutkinnan kulkuun ja esitutkinnassa tehtäviin toimenpiteisiin.¹⁵⁷

Joutuisa prosessi turvaa oikeusvarmuutta, sillä nopeasti oikeudenkäyntiin saatujen juttujen yksityiskohdat ovat vielä asianosaisten ja todistajien tuoreessa muistissa. On myös katsottu, että tuomarin on helpompaa arvioida oikeudenkäynnissä esitettyjen

¹⁵³ Virolainen 2006, s. 574.

¹⁵⁴ Kysely 4.2.2014.

¹⁵⁵ Vuorenperä 2007, s. 127.

¹⁵⁶ Puonti 2003, s. 398.

¹⁵⁷ Rikostutkinnan selvityshanke, s. 96.

lausuntojen merkitystä silloin, kun ne esitetään juuri ennen asian ratkaisemista. Hidas prosessi nostaa oikeudenkäynnistä johtuvia kustannuksia ja voi jopa estää sellaisten juttujen viemistä oikeuden käsiteltäväksi, jotka objektiivisesti katsoen olisi perusteltua saattaa oikeudenkäyntiin. Oikeusprosessiin ei ole välttämättä haluttu ryhtyä pitkien käsittelyaikojen vuoksi. Oikeudenkäynnin kestolla on asianosaisten, etenkin rikoksen uhrin, kannalta suuri merkitys, sillä rikosasioiden pitkät käsittelyajat pidentävät samalla rikoksesta toipumista. Prosessin nopeudella pystytään vaikuttamaan rikoksia ennalta ehkäisevästi ja etenkin nuorten osalta prosessin nopealla läpiviemisellä voi olla hyvinkin kriminaalipoliittista merkitystä.¹⁵⁸

EIT:n lisäksi myös ylimmät laillisuusvalvojat ovat antaneet useita huomautuksia koskien esitutkinnan viivästymistä.¹⁵⁹ Poliisikanteluista suurin osa koskee esitutkintaa ja eniten laillisuusvalvonnan toimenpiteitä aiheuttanut kysymys on ollut esitutkinnan viivästyminen.¹⁶⁰ Suurin ongelma asianosaisten oikeusturvan kannalta on se, että useissa tapauksissa esitutkinta on viivästynyt niin kauan, että syyteoikeus on ehtinyt vanhentua, eikä asianomistaja ole enää halutessaan voinut nostaa asiassa syytettä.¹⁶¹

Koska kyse on ihmisten oikeusturvasta, tulisi esitutkinnan viivästymisiin puuttua paremmalla teholla. Samoin kuin esitutkinta, myös syyteharkinta tulee suorittaa ilman aiheetonta viivytystä. Syyteharkinnalle ei ole asetettu määräaikaa, mutta ilman perusteltua syytä yli kuusi kuukautta kestänyt syyteharkinta on lähtökohtaisesti katsottu kestoltaan liian pitkäksi. Syyttäjän aktiivinen esitutkintaan osallistuminen ja tehokas yhteistyö helpottaa sekä jouduttaa esitutkinnan jälkeen suoritettavaa syyteharkintaa. Virolainen on nähnyt syyttäjän mahdollisuudet vaikuttaa esitutkintaan jokseenkin rajoitettuina, koska syyttäjä ei johda tutkintaa.¹⁶²

¹⁵⁸ Virolainen 2006, s. 568–569.

¹⁵⁹ Esitutkinnan on katsottu viivästyneen mm. ratkaisuisissa AOA 26.6.2012 3730/4/11 ja AOA 11.8.2005 173/4/05.

¹⁶⁰ Jonkka 2006, s. 68.

¹⁶¹ Virolainen 2006, s. 573.

¹⁶² Virolainen 2006, s. 572–573.

5.3. Yhteistyön ongelmakohtia

Viivästymistapauksissa oikeudenkäynnit ovat kestäneet etenkin esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa. Tästä voidaan analogisesti päätellä, että esitutkinta- ja syyteharkintavaihetta on kehitettävä, jotta jatkossa vältytään oikeudenkäyntien viivästymisiltä. Kehittämistarpeita on muun muassa viranomaisten yhteistyössä ja johtamisessa, mutta myös tuomioistuinorganisaatiossa, asianhallintajärjestelmissä ja resursseissa. Esitutkinnan jouduttamisen kannalta tulisi kiinnittää huomiota etenkin siihen, onko tämän hetkinen poliisin johtama yhteistyömalli esitutkinnan toimittamisessa paras mahdollinen tapa suorittaa esitutkintaa. Yhteistyön kehittämiseksi perustuslakivaliokunta on myös ehdottanut, että tulisi selvittää, mitä hyötyä olisi siitä, jos poliisi sijoitettaisiin oikeusministeriön hallinnonalaan.¹⁶³ Toimiminen yhteisellä hallinnonalalla mahdollistaisi resurssien paremman ja joustavamman jakamisen poliisin ja syyttäjän välillä ja antaisi mahdollisuudet tehokkaampaan käytännön yhteistyöhön. Poliisin ja syyttäjän organisaatioiden erillisyys muodostaa nähdäkseni yhden suurimmista ongelmista esitutkintayhteistyölle ja ongelma vain korostuu pohdittaessa kysymystä syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta. Pulmallista eri hallinnon aloilla työskentelystä tekee muun muassa se, että resurssien ja toiminnan painopisteiden jakaminen on hankalampaa.¹⁶⁴

Suomi muodostaa tässäkin suhteessa poikkeuksen muihin Pohjoismaihin nähden, sillä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa poliisi kuuluu oikeusministeriön hallinnonalaan. Yhteisen ministeriöjohdon alla olisi mahdollista jakaa resursseja joustavammin toimialojen kesken ja samalla yhteistyötä poliisin ja syyttäjän välillä voisi olla helpompi kehittää käytännön tasolla. Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö ovat tehneet pitkään yhteistyötä etenkin resurssisuunnittelun osalta. Käytännön yhteistyö esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien kesken ei kuitenkaan ole toiminut yhtä tehokkaasti kaikkialla, vaan alueelliset erot voivat olla huomattaviakin. Tämän ei ole kuitenkaan katsottu johtuvan ministeriöiden hallinnonalojen erillisyydestä.¹⁶⁵

Yhteistyön ongelmaksi voi siis koitua ja usein koituukin syyttäjän ja poliisin organisaatioiden erillisyys. Yhteistyö on projektimaista työskentelyä, jossa hierarkia

¹⁶³ PeVM 1/2010 vp, s. 4.

¹⁶⁴ OM 87/2010, s. 32–33.

¹⁶⁵ OM 87/2010, s. 32–33.

voi tuottaa ongelmia. Eri organisaatioon kuuluvat henkilöt saavat työtehtäviä omilta esimiehiltään. Esimerkiksi tutkinnanjohtajan johtaessa tutkintaa, hän antaa määräyksiä käytännössä vain omille alaisilleen. Tutkinnanjohtaja ei siten voi määrätä, mitä syyttäjän tulee tutkinnassa tehdä. Projektimaiseen yhteistyötoimintaan tarvitaan vielä vakiintuneempia sääntöjä, toimintamalleja ja tehtävänjakoa.¹⁶⁶ Syyttäjillä ei myöskään ole poliisiin verrattavaa PoL 7:3.1:n mukaista vaitiolo-oikeutta, joka voi osaltaan vaikeuttaa yhteistyötä etenkin tietoja vaihdettaessa. Voi olla, että syyttäjä ei edes halua kaikkia tietoja kerrottavaksi tai poliisi ei turvallisuuden vaarantamisen vuoksi voi niistä kertoa.¹⁶⁷

Viivästymisten välttämiseksi olisi erityisen tärkeää, että tehtävät esitutkintayhteistyölle säädettäisiin lain tasolla nykyistä tarkemmin. Tämän hetkinen lainsäädäntö velvoittaa syyttäjän osallistumaan esitutkintaan vain *tarvittavissa määrin* (ETL 5:3.2). Syyttäjän mukanaoloa esitutkinnassa olisi mahdollista parantaa, jos syyttäjä johtaisi tutkintaa. Tällöin lainsäädäntö velvoittaisi sekä poliisin että syyttäjän osallistumaan esitutkintaan heti alusta lähtien, eikä pääse syntymään vaaraa siitä, ettei syyttäjä olisi perehtynyt juttuun tarpeeksi.

Yhteistyön toimivuuden kannalta on tärkeää, että henkilökemiat toimivat mutkattomasti. Syyttäjille tekemäni kyselyn perusteella nousi esiin tilanteita, joissa tiedonkulku ei ole toiminut toivotulla tavalla ja joskus syyttäjä oli saanut tiedon tutkittavasta rikoksesta vasta siinä vaiheessa, kun esitutkinta oli jo saatettu päätökseen. Kyseisissä tilanteissa hän oli joutunut usein pyytämään lisätutkintaa, mikä oli samalla hidastanut jutun syyteharkintaa. Yhteistyön on kuitenkin koettu parantuneen vuosien kuluessa, mutta edelleen sen koetaan vaihtelevan paljon henkilöistä riippuen. Parannettavaa on yhden syyttäjän mukaan etenkin tiedon kulussa ja kommunikoinnissa silloin, kun näyttö on hajanaista tai jutussa on mukana paljon aihetodistelua. Joissakin tapauksissa kommunikaatio syyttäjään on tapahtunut tutkinnanjohtajan sijaan suoraan tutkijoiden kautta, mikä kertoo siitä, että tutkinnanjohtajan ja syyttäjän välinen yhteistyö ei aina ole toiminut toivotulla tavalla.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Puonti 2004, s. 218–219.

¹⁶⁷ Lardot – Reen 2011, s. 11.

¹⁶⁸ Kysely 4.2.2014.

Anne Puonti on kuvannut peräkkäistä yhteistyötä viestijuoksuksi, jossa asiapaperit tietoineen siirtyvät viestikapulan lailla virastosta toiseen ja jokaisella viestinviejällä on oma osuutensa tehtävän toimittamisessa. Tästä tulisi kuitenkin pyrkiä kohti samanaikaista yhteistyötä, jossa työtä tehdään yhtä aikaa samojen ongelmien parissa.¹⁶⁹ Pelkkä tietojenvaihto ei siis ole riittävää yhteistyötä vaan tämän lisäksi tietoja tarvitsee analysoida yhdessä. Erillisten tehtävien sijaan olisi parempi, että kaikki tuovat oman työpanoksensa yhteiseen prosessiin, jossa näkökulmat otetaan huomioon prosessin eri vaiheissa. Tavoitteen saavuttamiseksi tulisi olla enemmän vuorovaikutusta toimijoiden välillä.¹⁷⁰

Tekemästani kyselystä ilmeni, että esitutkintayhteistyö on lisääntynyt Oulun syyttäjänviraston ja poliisilaitoksen välillä lainsäädäntömuutosten ja uusien ohjeistuksien myötä. Yhteistyötä on syyttäjien mukaan tiivistetty sisällöllisesti jo ennen uuden esitutkintalain voimaantuloa. Vaikka kehitystä yhteisten toimintamallien osalta on tapahtunut viimeisten vuosien aikana merkittävästikin, on kehitettävää edelleen etenkin massarikosten osalta, joissa ongelmia on havaittu esiintyvän edelleen. Yksi vastanneista piti syyttäjän osalta yhteistyön merkittävimpänä työkaluna esitutkinnan rajoittamista, jonka avulla on mahdollista säästää huomattavasti resursseja sekä poliisilta että syyttäjältä. Vastausten perusteella sain myös käsityksen, että yhteistyö on siellä pääsääntöisesti hyvin toimivaa jo nyt ja asenneilmapiiri yhteistyötä kohtaan on koko ajan vain paranemaan päin.¹⁷¹

5.4. Yhteistyön vaikutus syyteharkintaan ja syytteen ajamiseen tuomioistuimessa

Esitutkinnalla on vaikutusta suullisen, keskitetyn ja välittömän rikosoikeudenkäynnin turvaamisessa. Vaatimus rikosprosessin suullisuudesta rikastuttaa prosessissa käsiteltävää aineistoa, eikä oikeudenkäynnissä enää olla pelkästään kirjallisen materiaalin varassa. *Suullisen* oikeudenkäynnin takia prosessin aikana voi esiintyä yllättäviäkin käännteitä, joihin asianosaiset eivät ole välttämättä osanneet varautua. Syyttäjän on pystyttävä tekemään ratkaisuja yllättävissäkin tilanteissa ja samalla torjumaan tällaisten tilanteiden syntymistä. Kun syyttäjällä on tarkka käsitys tutkinnassa kertyneestä aineistosta ja esitutkinnassa tekemistään havainnoista, on yllättävien

¹⁶⁹ Puonti 2004, s. 217.

¹⁷⁰ Puonti 2004, s. 218–219.

¹⁷¹ Kysely 4.2.2014.

tilanteiden käsittely helpompaa ja nopeampaa. Pelkän esitutkintapöytäkirjan perusteella tehtyjen havaintojen pohjalta voi olla hankala päästä sisälle juttuun silloin, kun suullisessa oikeudenkäynnissä tulee ilmi asian kannalta yllättäviä seikkoja. Syyttäjän huono perehtyminen esitutkinta-aineistoon voi siten viivästyttää oikeudenkäyntiä.¹⁷²

Samoin syyttäjän tuomioistuimelle suorittamalla suullisella asiaesittelyllä ja loppulausunnolla on oikeudellista merkitystä, sillä syyttäjän tulee parhaansa mukaan pyrkiä vakuuttamaan tuomioistuin näkemyksensä oikeellisuudesta ja samalla muodostaa asianosaisille oikeudenmukainen kuva oikeudenkäynnistä. Asiaesittelyssä syyttäjä perehdyttää tuomioistuimen käsiteltävään asiaan ja loppulausunnossa syyttäjä perustelee oman näkemyksensä syyteharkinnan ja pääkäsittelyssä esitetyn todistelun pohjalta. Syyttäjä on vastuussa siitä, että tuomioistuinkäsittely on oikeudenmukainen ja vaivaton prosessi. Tämä toteutuu parhaiten sillä, että syyttäjä on hyvin perillä myös esitutkinnassa esiin tulleista seikoista. Esitutkinnalla on vaikutusta koko prosessin läpiviemisen kannalta ja tutkinnan asianmukaisesta suorittamisesta vastaa siten myös syyttäjä, vaikka se toteutetaankin poliisin johdolla.¹⁷³

Syytesidonnaisuuden vuoksi esitutkinta tulee suunnata sellaisten tapahtumafaktojen selvittämiseen, joita syyttäjä voisi mielestään käyttää oikeudenkäynnissä syytteen perusteina. Tuomioistuin tutkii ainoastaan ne oikeustositteikat, joihin syyttäjä on nimenomaisesti vedonnut, joten esitutkinnan oikealla suuntaamisella on tärkeä merkitys myös syytesidonnaisuuden kannalta.¹⁷⁴

Pääkäsittelyn *keskittämisen* turvaamiseksi jutun on oltava valmis yhdellä kertaa käsiteltäväksi. Syyttäjän tulee huolehtia kaikkien tarpeellisten seikkojen selvittämisestä ennen oikeudenkäyntiä. Lisätutkintapyynnöt tulisi esittää jo esitutkinnan aikana, jolloin niihin ei tarvitse puuttua enää syyteharkinnassa tai oikeudenkäynnissä. Lisäksi esitutkintaan osallistumalla syyttäjä voi keskittää tutkinnan sellaisten tapahtumafaktojen selvittämiseen, joita hän tulisi käyttämään syytteen perusteina. Syytesidonnaisuuden mukaan, tuomioistuin tutkii tapahtuman vain niiden seikkojen pohjalta, joihin syyttäjä on vedonnut. Syyttäjän tuoma pääkäsittelynäkökulma jo esitutkintavaiheessa nopeuttaa

¹⁷² VKS 2001, s. 15.

¹⁷³ Helminen ym. 2012b, s. 146–147.

¹⁷⁴ VKS 2001, s. 15.

sekä syyttäjän että poliisin työtä, sillä syyttäjä kykenee selkeämmin tuomaan esille ne seikat, joihin tutkinnassa on erityisesti kiinnitettävä huomiota.¹⁷⁵

Yhteistyön tarve esitutkinnan aikana on korostunut myös *kansainvälisen yhteistyön* lisääntymisen vuoksi. Suomessa oikeusviranomaisena kansainvälisissä asioissa on muiden ohella poliisi, mutta ulkomaille suuntautuvasta virka- tai oikeusavusta on joissakin tapauksissa välttämätöntä sopia syyttäjän kanssa. Tällaisilla pyynnöillä voi olla oleellista merkitystä syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin kannalta, minkä vuoksi on tärkeää, että poliisi ja syyttäjä tekevät yhteistyötä virka-apupyynnöitä suunniteltaessa. Usein myös ulkomaiset viranomaiset edellyttävät syyttäjän tai tuomioistuimen tekemää pyyntöä.¹⁷⁶ Käytännössä varmimmin oikeusavun saaminen esitutkintavaiheessa onnistuu siten, että syyttäjä allekirjoittaa poliisin laatiman pyynnön toisen maan oikeusviranomaiselle, koska useissa muissa maissa Suomen poliisia ei edes tunnusteta pakkokeinojen pyytäjäksi. Jutun menestymisen kannalta on tärkeää, jopa ehdotonta, että syyttäjä osallistuu esitutkintaan silloin, kun tutkinnassa on kansainvälisiä liityntöjä.¹⁷⁷

Kyselystä kävi ilmi, että lähes kaikkien kyselyyn vastanneiden syyttäjien mielestä esitutkintayhteistyöllä on selvästi vaikutusta syyteharkintaan ja syytteen ajamiseen tuomioistuimessa. Vastauksista nousi esiin tärkeimpänä se, että syyteharkinnasta tulee joutuisampaa ja lisätutkintapyyntöjen määrä laskee, kun yhteistyötä tehdään heti esitutkinnasta alkaen. Yksi syyttäjistä ei kuitenkaan nähnyt, että yhteistyöllä olisi juurikaan vaikutusta syyteharkinnan lopputulokseen. Vastauksissa korostui se seikka, että syyttäjä tuntee jutun paremmin, kun yhteistyötä on tehty jo esitutkinnan aikana, mikä on omiaan jouduttamaan syyteharkintaa ja syytteen ajamista tuomioistuimessa. Yhden syyttäjän vastauksessa todettiin esitutkintayhteistyön vaikuttavan alioikeuskäsittelyyn siten, että "syyttäjällä on varmuus siitä, että esitutkinnassa ei ole tahattomasti salattu asian ratkaisun kannalta olennaisia seikkoja ja todistelu on koottu kaikista tunnusmerkistötekijöistä teemoittain".¹⁷⁸

¹⁷⁵ VKS 2001, s. 15.

¹⁷⁶ VKS 2001, s. 15–16.

¹⁷⁷ VKS 2001, s. 53.

¹⁷⁸ Kysely 4.2.2014.

5.5. Yhteistyö ETL 5 luvun mukaan

5.5.1. Rikoksesta ilmoittaminen

Käsittelen seuraavaksi ETL 5 luvussa säädettyjen yhteistyömuotojen osalta rikoksesta ilmoittamista ja syyttäjän velvollisuutta osallistua tutkintaan, jotka useimmiten toimivat aloitteena esitutkintayhteistyölle. ETL 5 luvun 2 §:ssä säädettyjä syyttäjän toimivaltuuksia esitutkinnassa olen käsitellyt jo aiemmin luvussa 4.3.

Esitutkintayhteistyön alkamisajankohtaa ei aina voida määritellä tarkasti, mutta yleisimmin sen katsotaan alkavan siitä, kun esitutkintaviranomainen ETL 5:1.1:n mukaan ilmoittaa syyttäjälle tutkittavaksi tulleesta rikoksesta.¹⁷⁹ *Ehdoton ilmoittamisvelvollisuus* koskee kuitenkin vain poliisin tekemäksi epäiltyjä rikoksia, joita ei voida käsitellä rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyssä. Poliisin ei siten tarvitse ilmoittaa jokaisesta ilmitulleesta rikoksesta syyttäjälle, vaan ilmoitusvelvollisuutta voidaan rajata, jotta voimavarat pystytään käyttämään mahdollisimman tehokkaasti. Käytännössä poliisi ja syyttäjä voivat yhdessä niille kuuluvan toimivallan perusteella sopia, mistä rikoksista ilmoitus tulee tehdä. Kaikista vähäisimmät rikokset jätetään siten yleensä ilmoitusvelvollisuuden ulkopuolelle. Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut yleiset ohjeet¹⁸⁰, mistä rikoksista ilmoittaminen tulee tehdä. Ohjeistuksella pyritään siihen, että ilmoittaminen toimisi yhtenäisesti koko valtakunnan alueella.¹⁸¹

Ilmoitusvelvollisuudesta huolimatta esitutkintaviranomaisella säilyy valta arvioida esitutkintakynnyksen ylittyminen. Poikkeuksena tästä ovat kuitenkin tilanteet, joissa syyttäjä on määrännyt esitutkinnan toimitettavaksi.¹⁸² Ilmoitus tulee tehdä muista, kuin rikesakko- tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävistä rikoksista. Nämä niin sanotut päivittäisrikokset eli massarikokset ovat usein niin selkeitä ja tavanomaisia, ettei poliisin ja syyttäjän yhteistyötä esitutkinnassa tarvita. Lisäksi päivittäisrikokset muodostavat suurimman osan tutkittavista rikoksista, joten syyttäjän resurssit eivät edes

¹⁷⁹ Tolvanen 2004, s. 62.

¹⁸⁰ Esitutkintayhteistyötä koskeva ohje määrittelee miten ja missä laajuudessa ja millaisissa asioissa esitutkintayhteistyötä on tehtävä. Ohjeen tavoitteena on edistää esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyötä käytännön tasolla esitutkinnan toimittamisessa. VKS 2013, s. 9.

¹⁸¹ Helminen ym. 2012a, s. 164.

¹⁸² Arvion esitutkintakynnyksen ylitymisestä tekee syyttäjä, kun arvioitavana on poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tai, jos rikos edellyttää valtakunnansyyttäjän syytemääräystä.

riittäisi osallistumaan jokaiseen tutkintaan. On kuitenkin tärkeää, että poliisi voi tarvittaessa keskustella syyttäjän kanssa tulkinnanvaraisten kysymysten osalta, vaikka virallista ilmoitusta ei muuten tarvitse tehdä.¹⁸³

Poliisin tehtävänä on esitutkintaa aloittaessaan päättää rikosnimikkeen valinnasta. Vaarana on kuitenkin se, että syyttäjän käsitys rikosnimikkeestä eroaa poliisin päättämästä nimikkeestä, josta seuraa väistämättä lisätutkintapyyntöjä. *Vuorenpää* on pitänyt tärkeänä sitä, että syyttäjälle informoitaisiin tutkittavaksi tulleesta rikoksesta heti, kun esitutkinnan aloittamiskynnys on ylittynyt, jolloin syyttäjän näkemys rikosnimikkeestä voidaan ottaa huomioon jo tässä vaiheessa.¹⁸⁴ Ilmoitusmenettely tulee tapahtumaan *Vitja*- ja *Aipa* -tietojärjestelmien kautta, jotka mahdollistavat nopean tiedonkulun poliisin ja syyttäjän välillä. Järjestelmä mahdollistaa käyttöönoton jälkeen myös muun yhteydenpidon tutkinnan aikana ja syyttäjä voi seurata esitutkinta-aineiston kokoamista ja kehittymistä niiden aineistojen osalta, jotka tutkinnanjohtaja merkitsee järjestelmässä myös syyttäjän käytettäväksi.¹⁸⁵

Jo aikaisemmin käsiteltyjen poliisirikosten yhteydessä mainittiin, että syyttäjä voi ryhtyä johtamaan tutkintaa, kun poliisirikoksen yhteydessä on poliisimiehen lisäksi muitakin epäiltyjä. Tämän vuoksi ilmoittaminen syyttäjälle tulee tehdä heti rikosilmoituksen tai muun rikosepäilyn jälkeen, jotta syyttäjä voi harkita, ryhtyykö hän johtamaan tutkintaa myös näiden rikosepäilyjen osalta. Ilmoitusmenettely palvelee samalla esitutkinnan myöhempiä toimenpiteitä, minkä vuoksi ilmoitusmenettelyssä tulisi ottaa huomioon myös ETL 3:10:n rajoittamismenettely. Jos tutkinnanjohtaja on päättänyt esittää tutkinnan rajoittamista, tulisi tämä tehdä jo ilmoittamisvaiheessa, jotta moninkertainen työ vältetään esitutkinnassa.¹⁸⁶

Ilmoitusmenettelystä annetut ohjeet ovat hyvin yksityiskohtaiset ja kattavat. Ohjeissa kehoitetaan myös poliisia päivittämään sähköisiä asiakirjoja sitä mukaa, kun tutkinta edistyy ja syyttäjä voi sähköisen asiointijärjestelmän kautta pysyä mukana tutkinnan edistymisestä. Tietojärjestelmä täydentää syyttäjän ja poliisin käymää henkilökohtaista yhteydenpitoa. Ilmoitusmenettelylle annettujen ohjeiden tarkoituksena on, että

¹⁸³ VKS 2013, s. 11–13.

¹⁸⁴ Vuorenpää 2007, s. 130.

¹⁸⁵ VKS 2013, s. 14–15.

¹⁸⁶ HE 222/2010 vp, s. 207.

syyttäjälle tiedotettaisiin aikaisempaa useammin ja varhaisemmassa vaiheessa tutkittavaksi tulleista rikoksista. Ilmoitusmenettelyn ulkopuolelle jäisivät ainoastaan ns. päivittäisrikokset.¹⁸⁷ ETL 5:1:n sisältöä ei kuitenkaan ole muotoiltu yksityiskohtaisesti, vaan edelleen *ehdoton ilmoittamisvelvollisuus* koskee ainoastaan poliisin tekemäksi epäiltyjä rikoksia. Nähdäkseni paljon on edelleen sen varassa, miten syyttäjä- ja poliisiviranomaiset keskenään päättävät ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista asioista ja kuinka he annettuja Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeita noudattavat. Esitutkintayhteistyön parantamisen kannalta lainsäädäntötasolla olisi tullut ottaa tarkemmat säännökset siitä, mistä ilmoittaminen tulee tehdä.

5.5.2. Syyttäjän velvollisuus osallistua tutkintaan

Uudistettuun esitutkintalakiin on otettu kokonaan oma pykälä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisestä yhteistyöstä (ETL 5:3). Yhteistyö on kuitenkin käsitteenä niin laaja, että pykälä on muotoiltu varsin yleisluoteiseksi, mutta sillä pyritään kuitenkin korostamaan yhteistyön merkitystä esitutkinnan toimittamisessa.

Yhteistyövelvollisuus jaetaan ETL 5:3:n mukaan kolmeen osaan. Ensinnäkin syyttäjälle on pykälän 1 momentin mukaan *ilmoitettava esitutkinnan edistymisestä ja siinä tehtävistä toimenpiteistä siinä laajuudessa, kuin se on tarpeen*. Esimerkiksi ympäristörikoksissa ja lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tiivis yhteistyö on koettu tarpeelliseksi, sillä näihin rikoksiin liittyy usein erilaisia näyttö- ja selvittämisvaikeuksia, joita varten tarvitaan poikkeuksellisia ja harvemmin käytettyjä todistuskeinoja. Ilmoittamista ei pidä yksistään kytkeä rikoksen laajuuteen tai vakavuuteen, vaan myös lievissä rikoksissa voi olla sellaisia piirteitä, esimerkiksi rikoksesta aiheutunut huomattava vahinko, jotka edellyttävät ilmoittamista syyttäjälle. Kyseisten rikosten selvittämisessä käytetään tutkinnanjohtajan laatimaa kirjallista tutkintasuunnitelmaa, joka toimitetaan syyttäjälle ja jota täydennetään esitutkinnan edistyessä. Syyttäjä voi tutkintasuunnitelman avulla tutustua tutkinnassa tehtäviin toimenpiteisiin.¹⁸⁸

¹⁸⁷ VKS 2013, s. 11–16.

¹⁸⁸ Helminen ym. 2012a, s.166–168. Ks. syyttäjälle ilmoitettavista toimenpiteistä VKS 2013, s. 11 ss.

Toiseksi syyttäjältä vaaditaan aktiivista toimintaa ja tarvittaessa syyttäjä on pykälän 2 momentin mukaan *velvollinen osallistumaan esitutkintaan, jotta asia voidaan selvittää ETL 1:2:n edellyttämällä tavalla*. Syyttäjän ei kuitenkaan oleteta itse kyselevän esitutkinnan edistymisestä, vaan poliisin tehtävänä on pitää syyttäjä ajan tasalla tutkinnasta. Esitutkintaan osallistumalla syyttäjä voi havaita sellaisia seikkoja, joihin esitutkintaviranomainen ei ole kiinnittänyt huomiota. Lisätutkintapyyntöjä ei yleensä tarvitse tehdä, jos syyttäjä ja poliisi ovat käyneet neuvotteluja jo tutkinnan aikana siitä, mihin seikkoihin tutkinnassa ja loppulausunnoissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota. Lisätutkintapyyntö ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, että yhteistyö on pettänyt, vaan tutkintapyyntöjä joudutaan joskus tekemään toimivan yhteistyön jälkeenkin, eikä se ole vaikuttanut haitallisesti tutkinnan kestoon tai kustannuksiin.¹⁸⁹

Yhteydenpito on tärkeää siinä vaiheessa, kun esitutkinta on saatu päätökseen ja asia päätetään siirtää syyttäjälle syyteharkintaa varten. Esitutkintaviranomaisen tulee kuulla syyttäjää etenkin silloin, kun syyttäjä on määrännyt tutkinnan aloitettavaksi. Kuulemisen avulla esitutkintaviranomainen ja syyttäjä pystyvät neuvottelemaan, onko tutkinta tehty riittävän laajasti ja onko tarvetta mahdolliseen lisätutkintaan. Kuulemista ei kuitenkaan tarvita asioissa, joista ei ole tarvinnut tehdä ETL:n mukaista ilmoitusta syyttäjälle.¹⁹⁰

Kolmanneksi esitutkintaviranomaisella ja syyttäjällä on velvollisuus pykälän 3 momentin mukaan *neuvotella tutkinnassa käytettävistä menettelytavoista ja yksittäisistä järjestelyistä tutkinnan edistämiseksi*. Neuvotteluelvoitteesta ei ole tämän tarkemmin säädetty ja tavanomaiseen yhteistyöhön luonnollisesti kuuluu neuvottelujen käyminen, joten säännöstä on oikeuskirjallisuuden kannanotossa pidetty melko tarpeettomana.¹⁹¹ Neuvottelujen osalta voidaan todeta myös se, että syyttäjä voi niissä tuoda esille aikaisempia samankaltaisia tapauksia, joihin on osallistunut. Syyttäjä voi käyttää näitä vanhempia tapauksia ja niissä tehtyjä toimenpiteitä esimerkkinä tulevassa jutussa.¹⁹² Oulun syyttäjänvirastossa esitutkinnan rajoittamisesityksiä edeltää lähes aina tutkinnanjohtajan ja syyttäjän neuvotteluja. Tällä turvataan se, että tutkinnan rajoittaminen muodostaa hallitun kokonaisuuden.¹⁹³ Neuvotteluelvoitteesta ei ole

¹⁸⁹ Tarkastuskertomus 2011, s. 49.

¹⁹⁰ VKS 2013, s. 23–24.

¹⁹¹ Helminen ym. 2012a, s. 168.

¹⁹² Puonti 2003, s. 409–410.

¹⁹³ Kysely 4.2.2014.

annettu tarkempia säännöksiä esitutkintalaissa, mikä voi osaltaan vaikuttaa niiden toimittamiseen jatkossakin.

ETL 5:1:ssä mainittu ilmoitusvelvollisuus antaa Virolaisen mukaan laajan päätösvallan poliisille siitä, mistä rikoksista ilmoitus tehdään, sillä pykälän sanamuoto "*asian laajuuden tai laadun edellyttämällä tavalla*" suodattaa varmasti monet esitutkintaan tulleet asiat syyttäjältä tutkinnan aloitusvaiheessa. Samoin ETL 5:3.2:n syyttäjän osallistuminen "*tarvittavissa määrin*" esitutkintaan voidaan tulkita hyvin väljästi ja yleisluonteisesti. Tosiasiassa säädetyt pykälät eivät Virolaisen mukaan tuo juurikaan tiukempaa velvoitetta yhteistyölle verrattuna aikaisemman lain säännöksiin.¹⁹⁴

5.6. Esitutkinnan rajoittaminen ja lopettaminen

Esitutkinnan rajoittaminen on tärkeä osa esitutkintayhteistyötä ja rajoittamisella voidaan järjeistää erityisesti laajojen rikosten tutkintaa kohdentamalla tutkintaresursseja asian kannalta tarkoituksenmukaisimpiin seikkoihin. Kohdentamalla esitutkinta tiettyihin rikoksiksi epäiltyihin tapahtumiin ja jättämällä tietoisesti muut osat tapahtumakokonaisuudesta tutkimatta, on arvioitu kustannustehokkaimmaksi ja tuloksellisimmaksi tavaksi edetä.¹⁹⁵ Tarpeelliseksi rajoittaminen on nähty muun muassa laajoissa ja vaikeissa huumausaine- ja talousrikoksissa, jotka usein päärikoksen ohella sisältävät muita pienempiä rikosepäilyjä. Päätöksen esitutkinnan rajoittamisesta tekee ETL 3:10.1:n mukaan syyttäjä tutkinnanjohtajan esityksestä. Päätös tulee tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta vältetään turhalta esitutkinnan toimittamiselta.¹⁹⁶ Aiemmin syyttäjä joutui tekemään ns. prosessuaalisia syyttämättäjättämispäätöksiä, vaikka esitutkinta olisi voitu lopettaa jo paljon aikaisemmin. Esitutkinnan rajoittamisen perusteluissa esiin nouseekin erityisesti prosessiekonomiset syyt, sillä rajoittamalla tutkintaa voidaan säästää poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen voimavaroja vaativimpien rikosten käsittelyyn.¹⁹⁷ Muita rajoittamisperusteita ovat seuraamusluonteiseen syyttämättäjättämiseen perustuva rajoittaminen ja muu prosessuaalinen rajoittaminen.

¹⁹⁴ Virolainen 2012, 548.

¹⁹⁵ Nissinen 2007, s. 59.

¹⁹⁶ HE 222/2010 vp, s. 188.

¹⁹⁷ Vuorenpää 2007, s. 124.

Rajoittaminen sisältää sekä tutkinnan aloittamatta jättämisen että sen lopettamisen. ETL 3:10.1:n mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei tutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä ROL 1 luvun 7 tai 8 §:n (vähäisyys-, nuoruus-, kohtuus- tai konkurrenssiperuste) tai muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta, eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Prosessieconomista ja prosessuaalista rajoittamista perustellaan sillä, että tutkinnasta aiheutuvat kustannukset olisivat epäsuhteessa asian laatuun ja odotettavissa olevaan seuraamukseen nähden. Lisäksi tutkinta voidaan lopettaa, jos on selvää, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin seuraamusluonteisella syyttämättäjättämispäätöksellä. Rajoittaminen kyseisillä perusteilla edellyttää ETL 3:10.2:n mukaan, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan toimittamista ja jatkamista. Pykälän 3 momentissa säädetään, että esitutkinta on aloitettava uudelleen, jos se on perusteltua asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi.¹⁹⁸

Päätös esitutkinnan uudelleen aloittamisesta yhdistetään poliisin ja syyttäjän esitutkintayhteistyöhön ja tarvittaessa myös syyttäjä voi määrätä esitutkinnan uudelleen aloitettavaksi.¹⁹⁹ Tiivis yhteistyö poliisin ja syyttäjän välillä helpottaa rajoittamispäätöksen tekemistä. Tutkinnanjohtajalla on paremmat lähtökohdat ryhtyä harkitsemaan tutkinnan rajoittamisen esittämistä, jos asian menettelystä ja suuntaamisesta on sovittu syyttäjän kanssa jo etukäteen valmiiksi. Yhteistyön avulla vältetään myös tilanteet, joissa tutkinnanjohtaja on esittänyt tutkinnan rajoittamista, mutta syyttäjä ei rajoitakaan tutkintaa.²⁰⁰ Tutkinnanjohtajan ja syyttäjän välinen hyvä tiedonkulku on edellytyksenä, jotta rajoittamisesta saatava hyöty olisi mahdollisimman suuri. Rajoittaminen on merkittävä osa esitutkintayhteistyötä ja se onkin kytketty ETL 5 lukuun.²⁰¹ Esitutkinnan rajoittamisen vuoksi syyteharkinta ja esitutkinta ovat ajautuneet päällekkäin ja syyttäjä on nykyään yhä useammin tietoinen ajan mittaan hänelle tulevan esitutkintapöytäkirjan sisällöstä. Syyttäjä on rajoittamisen kautta ollut jo tekemisissä esitutkintapöytäkirjan kanssa ja lähinnä tarvitsee vain saattaa syyteharkinta loppuun.²⁰²

¹⁹⁸ Helminen ym. 2012a, s. 322–323.

¹⁹⁹ HE 222/2010 vp, s. 188.

²⁰⁰ VKS 2007:2

²⁰¹ HE 222/2010 vp, s. 188.

²⁰² Nissinen 1999, s. 223.

Tutkinnan rajoittaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on tehokas keino vaikuttaa suoraan tutkinnan keston. Lievimmät rikokset tulisi pystyä rajamaan laajojen rikoskokonaisuuksien ulkopuolelle, jolloin voimavarat voidaan keskittää vakavimpiin rikoksiin.²⁰³ Lainsäädäntö ei kuitenkaan anna syyttäjälle valtuuksia päättää tutkintaa ilman tutkinnanjohtajan esitystä. Poliisi saa lain mukaan halutessaan tutkia jutun loppuun, vaikka syyttäjä ei tulisi nostamaan asiassa syytettä. ETL 5:2:ssä kuitenkin mainitaan, että esitutkintaviranomaisen on noudatettava syyttäjän määräyksiä, jotta asia saadaan selvittyä ETL 1:2:ssä säädetyllä tavalla. Jos syyttäjä mitä ilmeisimmin tulisi jättämään syytteen nostamatta, tulisi tutkinnanjohtajan ETL 5:2:n nojalla esittää tutkinnan lopettamista.²⁰⁴ Poliisilla on vahva asema esitutkinnassa, mutta syyttäjän päätösvaltaa kyseisenlaisissa tilanteissa tulisi tarkentaa, sillä syyttäjällä on yleisesti katsottu olevan parempi tietämys esitutkinnan tarpeellisuudesta. Syyttäjä on lopulta kuitenkin se, joka päättää syytteen nostamisesta.

5.7. Yhteistyö pakkokeinojen yhteydessä

Olen katsonut tarpeelliseksi ottaa lyhyen katsauksen myös siihen, mikä merkitys yhteistyöllä on pakkokeinojen käyttämisestä päätettäessä. Syyttäjän toimivaltuuksia pakkokeinoista päättämiseen on ehdotettu lisättävän, koska pakkokeinojen käyttö edellyttää hyvää laintuntemusta. Tällä hetkellä suurin osa pakkokeinoista kuitenkin kuuluu poliisin päätettäväksi, eikä syyttäjälle tarvitse ilmoittaa kuin vangitsemisen tai matkustuskiellon hakemisesta tuomioistuimelta. Rikosprosessuaalisilla pakkokeinoilla puututaan yksilön perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin²⁰⁵, jotta voidaan turvata rikosprosessin häiriötön kulku aineellisesti oikean lopputuloksen saamiseksi. Pakkokeinoista päättää PKL 2:9:n mukaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies eli useimmissa tapauksissa tutkinnanjohtaja. Myös syyttäjällä on pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä valtuudet pakkokeinojen käyttöön.²⁰⁶ Päätösvalta tietyistä pakkokeinoista kuuluu kuitenkin tuomioistuimelle. Syyttäjä voi hakea tuomioistuimen päätöstä itse tai kehottaa toimivaltaisen poliisimiehen tekemään hakemus.²⁰⁷ Käsittelen

²⁰³ OM 87/2010, s. 34.

²⁰⁴ Helminen ym. 2012a, s. 162.

²⁰⁵ Perusoikeuksia, joihin pakkokeinoilla useimmiten puututaan ovat perustuslain 7.1, 9.1, 10.1, 10.2 ja 15.1 §. Ks. Helminen ym. 2012a, s. 664.

²⁰⁶ Helminen ym. 2012a, s. 36.

²⁰⁷ Helminen ym. 2012a, s. 160.

seuraavaksi lyhyesti vangitsemista ja matkustuskieltoa, joista on etukäteen ilmoitettava syyttäjälle, jotta tämä voi tarpeelliseksi katsoessaan estää vangitsemisvaatimuksen esittämisen tai matkustuskieltopäätöksen. Vangitsemisesta ja matkustuskiellosta päättäminen kuuluu kuitenkin tuomioistuimelle. Näiden lisäksi syyttäjälle tulee etukäteen ilmoittaa vangitun vapaaksi päästämisestä (PKL 3:17.3).²⁰⁸

Vangitseminen on ankarin rikosprosessuaalinen pakkokeino ja siitä päättäminen kuuluu yksinomaan tuomioistuimelle. Vangitsemisvaatimuksen tekemisestä päättää PKL 3:2.1:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies eli käytännössä yleensä tutkintaa johtava poliisi. Esitutinnan päättymisen jälkeen asian siirryttyä syyttäjälle, syyttäjä tekee päätöksen vangitsemisvaatimuksen tekemisestä. Poliisin on ilmoitettava syyttäjälle mahdollisuudesta vangitsemisvaatimuksen hakemiseen heti, kun vangitsemisperusteet ilmenevät. Ilmoituksen saatuaan syyttäjä voi ottaa päätettäväkseen vangitsemisvaatimuksen tekemisen tuomioistuimelle. Syyttäjän tulee ilmoittaa asiasta esitutkintaviranomaiselle, jos hän tutkinnan edetessä havaitsee, ettei lainmukaisia edellytyksiä vangitsemisvaatimukselle ole.²⁰⁹

Matkustuskiellosta päättää PKL 5:4:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies eli useimmiten tutkinnanjohtaja. Samoin kuin vangitsemisvaatimuksesta myös matkustuskiellosta tulee ilmoittaa syyttäjälle hyvissä ajoin. Syyttäjä voi päättää olla määräämättä matkustuskieltoa, jos hän havaitsee, etteivät laissa säädetyt edellytykset kiellon määräämiselle täyty. Tuomioistuin päättää matkustuskiellosta vangitsemisvaatimuksen yhteydessä ja sen jälkeen, kun syyte on tullut vireille. Tuomioistuin voi tehdä päätöksen vain syyttäjän vaatimuksesta. Matkustuskielto voidaan määrätä myös silloin, kun vaatimus koskee ainoastaan vangitsemista. Jos tuomioistuin päätyy määräämään epäillylle haetun vangitsemisen sijasta matkustuskiellon, päättää tuomioistuin sen jälkeen matkustuskieltoon koskevista asioista, vaikka syyttäjä ei olisi vielä nostanut asiassa syytettä. Matkustuskieltoa ei voida määrätä tutkinnanjohtajan tai syyttäjän päätöksellä silloin, jos tuomioistuin on aikaisemmin hylännyt ennen syytteen vireille tuloa tehdyn vangitsemisvaatimuksen, sillä matkustuskielto on vangitsemisurrogaatti, joka tulee ottaa huomioon jo vangitsemisvaatimuksen hylkäyksen yhteydessä.²¹⁰

²⁰⁸ Helminen ym. 2012a, s. 169.

²⁰⁹ Helminen ym. 2012a, s. 793.

²¹⁰ Helminen ym. 2012a, s. 888–889.

Pakkokeinojen osalta poliisin ja syyttäjien tehtävänjako on selkeästi eroteltu siten, että poliisi tekee useimmissa tapauksissa päätöksen pakkokeinojen hakemisesta tuomioistuimelle. Asian siirryttyä syyttäjälle, myös pakkokeinoja koskevat asiat ovat syyttäjän päätettävissä. Tuomioistuimen kehittämiskomitea on ehdottanut, että syyttäjälle tulisi siirtää enemmän valtaa vaikuttaa pakkokeinoista päättämiseen. Syyttäjän parempi laintuntemus, johon pakkokeinojen hakemisessa tulee kiinnittää erityistä huomiota, olisi huomioonotettava seikka, jotta keneenkään ei ilman hyväksyttävää syytä kohdistettaisi pakkokeinoja. Komitea oli sitä mieltä, että päiillyn oikeusturvan kannalta olisi oikeudenmukaisempaa, jos aikaisemmin tässä luvussa esitettyjen pakkokeinojen hakemisesta päättäisikin syyttäjä.²¹¹

Pulmallisena on pidetty erityisesti poliisin valtaa päättää PKL 10 luvussa säädettyjen salaisten pakkokeinojen²¹² käyttämisestä. Toisin kuin aikaisemmin mainittujen vangitsemisen ja matkustuskiellon osalta, ei poliisilla ole velvollisuutta kuulla syyttäjää päättäessään useimpien pakkokeinojen käyttämisestä. Syyttäjällä on tällä hetkellä erittäin vähäiset mahdollisuudet saada poliisilta ennakolta tietoa esimerkiksi salaisten pakkokeinojen käytön suunnittelusta. Ongelmaksi voi siten koitua se, että todisteiden hankintamenettelyssä on käytetty keinoja, jotka muodostavat todistamis- tai hyödyntämiskiellon. Mikäli syyttäjän toimivaltuutta päättää pakkokeinojen käyttämisestä lisätään, olisi syyttäjällä mahdollisuus jo ennakolta reagoida mahdollisiin todistamis- ja hyödyntämiskieltoihin.²¹³

²¹¹ KM 2003:3, s. 124–125.

²¹² Salaisia pakkokeinoja ovat muun muassa telekuuntelu (PKL 10:3), televalvonta (PKL 10:6), peitelty tiedonhankinta (PKL 10:14), tekninen kuuntelu (PKL 10:16), peitetoiminta (PKL 10:27) ja valeosto (PKL 10:34). Katso salaisista pakkokeinoista tarkemmin Helminen ym. 2012a, s. 1017 ss.

²¹³ Vuorenää 2007, s. 158–159.

6. ESITUTKINNAN JOUTUISUUDEN TEHOSTAMINEN

6.1. Nykyisen järjestelmän kehittäminen

6.1.1. Palautteen antaminen

Käsittelen tässä luvussa tutkielman kannalta relevantteja kehittämismenetelmiä, jotka ovat mielestäni tärkeitä esitutkintayhteistyön tehostamisen kannalta. Luvussa käsiteltäviä menetelmiä käytetään jo nyt, mutta parhaan hyödyn saamiseksi kehittämisen varaa löytyy edelleen.

Palautteen antamisella voidaan vaikuttaa viranomaisten väliseen yhteistyöhön jatkossa samankaltaisten juttujen yhteydessä. Palautetta olisi tärkeää antaa nimenomaan kaksisuuntaisesti eli syyttäjältä poliisille ja päinvastoin. Palautteen antaminen kohdistuu usein tutkinnan päättymisen yhteyteen tai jopa tuomioistuinkäsittelyn jälkeen annettavaksi, mutta palautetta olisi hyvä antaa jo esitutkinnan aikana ns. jatkuvana palautteena. Tällöin viranomaiset pystyisivät paremmin reagoimaan toisen osapuolen kokemiin ongelmakohtiin tutkinnan aikana. Myönteinen ja rakentava palaute edesauttaa yhteistyötä, mutta tarvittaessa myös kriittisen palautteen antaminen on huomioitava, jotta yhteistyön ongelmakohtiin osataan puuttua tarpeen vaatiessa.²¹⁴

Palautetta tulisi antaa säännöllisesti ja juttukohtaisesti, jotta siitä saataisiin kaikki hyöty irti seuraavia tutkintoja ajatellen. Palautteen antamista on seurattu Valtakunnansyyttäjänviraston vuonna 2008 kehittämällä erityisellä palautejärjestelmällä. Työryhmä havaitsi, että palautetta ei annettu säännöllisesti, vaan lähinnä sattumanvaraisesti ja usein syyttäjien koettiin olevan aktiivisempia palautteen antajia. Tämän nähtiin johtuvan useimmiten siitä, että tutkijat olivat palautteen antovaiheessa ehtineet siirtyä jo uusiin tehtäviin. Palautteen antamista yksikertaisimmissa päivittäisrikoksissa ei ole nähty tarpeelliseksi, vaan tähän yleensä riittää, että tavanomaisten rikosten osalta syyttäjänlaitoksessa on nimetty erityissyyttäjä, joka vastaanottaa poliisilta saaman palautteen ja välittää esiin tulleet kehittämistarpeet tutkinnanjohtajalle.²¹⁵

²¹⁴ VKS 2013, s. 27.

²¹⁵ Tarkastuskertomus 2011, s. 59–61.

Erityisesti tulisi korostaa syyttäjän ja poliisin henkilökohtaisten palautetilaisuuksien järjestämistä, joka voi kuitenkin resurssien rajallisuuksien vuoksi olla ongelma useissa paikoissa. Säännöllisiä tapaamisia järjestetään esimerkiksi Lapin poliisilaitoksen ja syyttäjänviraston välillä, jossa poliisi ja syyttäjä kokoontuvat viikoittain keskustelemaan ajankohtaisista asioista ja ongelmista, joista molempien on hyvä olla tietoisia. Tapaamisista on hyötyä molemmille osapuolille siten, että syyttäjä saa tietoa tutkinnan etenemisestä ja pystyy paremmin perehtymään asian juridisiin tai näytöllisiin ongelmakohtiin. Toisaalta, poliisi voi saada syyttäjältä ohjeita esitutkinnan suuntaamisesta.²¹⁶

Oulun syyttäjänvirastoon tekemässäni kyselyssä yksi syyttäjistä kertoi käyttävänsä juttuja myös niin sanotusti opetustapauksina. Syyttäjän mukaan jutussa esiin nousseiden kokemusten läpikäyminen jälkeinpäin on tärkeää niin oman yksikön sisällä, kuin valtakunnallisestikin. Parantamisen varaa palautteen antamisen osalta nähtiin etenkin alueellisella tasolla. Pienemmillä paikkakunnilla palautetta voidaan antaa lähes päivittäin ja se on välittömämpää, kun taas isommilla paikkakunnilla palautetta ei ehditä antaa yhtä usein. Oulun syyttäjänvirastossa osa syyttäjistä myös tiedottaa kiinnostavimmista tuomioistuinratkaisuksista poliiseille. Yksi syyttäjistä oli myös sillä kannalla, että syyttämättäjättämispäätöksistä, hylätyistä asiakohdista tai pääkäsittelyssä esiin nousseista, esitutkintaan liittyvistä kysymyksistä, on hyvä tiedottaa poliisia jälkeinpäin. Tiedottaminen on hänen mukaansa myötävaikuttanut tutkinnan parantamiseen ja motivaatioon. Palautteen antaminen tulisikin hänen mukaansa nähdä yhä selkeämpänä osana yhteistyön kokonaisuutta.²¹⁷

Loppupalaverin järjestäminen tavallisuudesta poikkeavissa tapauksissa on kyselyvastauksien perusteella ollut hyvä keino käydä läpi tutkinnassa tapahtuneet onnistumiset ja kehittämistä vaativat kohdat. Suora ja avoin keskusteluyhteys poliisin ja syyttäjän välillä mahdollistaa palautteen antamisen myös tavanomaisten juttujen osalta, mikä edesauttaa yhteistyötä ja sitä kautta myös esitutkinnan laatua.²¹⁸

Palautteen antaminen on tärkeä osa yhteistyötä, sillä sen avulla pystytään kehittämään sekä meneillään olevaa että tulevaa rikostutkintaa ja syyteharkintaa. Palautteen

²¹⁶ Tarkastuskertomus 2011, s. 60.

²¹⁷ Kysely 4.2.2014.

²¹⁸ Kysely 4.2.2014.

antaminen vaihtelee alueittain ja se riippuu myös hyvin paljon poliisin ja syyttäjän välisistä suhteista tutkinnan aikana.²¹⁹ Molemmat osapuolet ovat kuitenkin korostaneet palautteen antamista ja etenkin henkilökohtaisten tapaamisten järjestämistä esitutkinnassa.²²⁰ Kaikenlaisen palautteen hyödyntäminen kannattaa, olipa kysymys sitten hyvän tutkinnan suuntaamisen jälkeen annettavista kehuista taikka tutkinnassa esiintyneiden virheiden läpikäynnistä.²²¹

6.1.2. Tutkintasuunnitelma

Tutkintasuunnitelman yhtenä funktiona on, että syyttäjän asiantuntemus voidaan ottaa huomioon jo esitutkinnan suunnitteluvaiheessa. Tutkintasuunnitelmasta ilmenee mitä tutkitaan ja miten tutkitaan. Olennaisinta kuitenkin lienee, että syyttäjä pysyy ajan tasalla tutkinnan edistymisestä. Tutkintasuunnitelmien laatimisella edesautetaan esitutkinnan kulkua, mutta niiden käyttäminen on vielä melko vähäistä. Suunnitelmien käyttöä tulisikin lisätä huomattavasti, sillä huolellisesti ja hyvällä yhteistyöllä tehty tutkintasuunnitelma voi muodostaa jo esitutkintapöytäkirjan rungon, jonka avulla on helpompi jatkaa tutkinnan suorittamista. Suunnitelman tulisi olla molempien osapuolten käytössä sähköisesti, jolloin sen päivittäminen ja seuraaminen on helpompaa. Tällä hetkellä suunnitelmia tehdään lähinnä talousrikosten osalta. Tarpeellisimmiksi ne on nähty erityisesti monimutkaisten ja laajojen rikosten tutkinnassa, joissa syyttäjän osallistumista tutkintaan pidetään muutenkin tärkeänä. Tutkintasuunnitelman avulla voidaan arvioida esitutkintaan kuluva aikaa, joka helpottaa samalla syyttäjän oman aikataulun suunnittelua.²²²

Kyselyn perusteella sain käsityksen, että kirjallisia tutkintasuunnitelmia tehdään Oulun syyttäjänviraston ja poliisilaitoksen kesken lähinnä vain laajojen ja vaikeimpien rikosten osalta. Yleisimmin se laaditaan talousrikosten tutkinnassa. Periaatteessa melkein kaikissa tutkinnoissa tehdään jonkinlainen suunnitelma, harvoin kuitenkaan kirjallisesti. Yhden syyttäjän mukaan tutkintasuunnitelman sisältö voi alussa olla varsin yleisellä tasolla, eikä suunnitelmaa tutkinnan edetessä välttämättä enää päivitetä, vaan suunnitelma muokkautuu tutkinnan edetessä ja tiivis yhteydenpito varmistaa sen, että

²¹⁹ Tarkastuskertomus 2011, s. 59–61.

²²⁰ Tarkastuskertomus 2011, s. 31.

²²¹ Nissinen 2013, s. 46.

²²² Tarkastuskertomus 2011, s. 42–46.

tutkinnassa tapahtuneet havainnot ja oivallukset tulevat myös muiden tutkintaan osallistuvien tietoon. Suullisten suunnitelmien ongelmaksi yhden syyttäjän mukaan voi kuitenkin muodostua se, että suunnitellut asiat alkupalavereista unohtuvat ajan kuluessa tai pahimmassa tapauksessa tutkija voi vaihtua kesken tutkinnan, mikä hidastaa ja vaikeuttaa yhteistyötä.²²³

Kirjallista tutkintasuunnitelmaa pidettiin tärkeänä lähinnä silloin, kun rikoksen laajuus tai vaikeusaste sitä edellyttää. Suunnitelmien tekemistä ei siten nähty kovinkaan perusteltuna massarikosten osalta, mutta etenkin talousrikoksissa sen käytön laajentamista kannatettiin. Tutkintasuunnitelman ohella tai sen sijasta osa syyttäjistä piti tärkeänä myös tiivistä yhteydenpitoa tutkinnan aikana. Jos vakavammissa rikoksissa on kyse "selvästä" jutusta, ei tutkintasuunnitelma ole välttämättä tarpeen.²²⁴

Keskusrikospoliisi on ainoa, jossa tutkintasuunnitelma laaditaan lähes joka kerta. Suunnitelmien avulla syyttäjän osallistuminen esitutkintavaiheeseen yhä varhaisemmassa vaiheessa olisi mahdollista ja sähköinen tutkintasuunnitelma edesauttaisi tutkinnan edistymisen seuraamista, mutta ei kuitenkaan vaatisi syyttäjältä liikkumista paikasta toiseen. Poliisihallitus on edellyttänyt, että kaikissa talousrikosjutuissa on laadittava tutkintasuunnitelma esikäsittely-yksikön käytettäväksi.²²⁵

6.1.3. Virkamiesvaihto ja yhteinen koulutus

Yhtenä keinona yhteistyön kehittämiseksi Oulun syyttäjänvirastossa ja Oulun poliisilaitoksessa kokeiltiin roolien vaihtoa, jossa kihlakunnansyyttäjä vaihtoi rikoskomisarion kanssa työtehtäviä puolen vuoden ajaksi. Vaihdon tarkoituksena oli, että syyttäjä saisi omakohtaista kokemusta tutkinnanjohtajan tehtävistä ja päinvastoin, mikä edesauttaisi sekä poliisia että syyttäjää jatkossa entistä parempaan yhteistyöhön. Vaihto koettiin hyödylliseksi etenkin esitutkinnan laadun kannalta. Kihlakunnansyyttäjän mukaan hän oppi tutkinnanjohtajan tehtäviä tehdessään keskittymään tutkinnan kannalta olennaisiin asioihin ja samalla karsimaan "rönsyjä". Hän sanoo lukeneensa esitutkintapöytäkirjoja syyttäjän silmin, palauttaen niitä tutkijoille täydennettäväksi, jos

²²³ Kysely 4.2.2014.

²²⁴ Kysely 4.2.2014.

²²⁵ Tarkastuskertomus 2011, s. 42–46.

ne eivät sisältäneet riittävästi tietoa syyteharkintaa varten. Myös rikoskomisarion mielestä kokemus syyttäjän tehtävistä auttaa tutkinnan ohjaamista jatkossa. Rikoskomisario totesi, että esimerkiksi massarikosten osalta jo pienilläkin muutoksilla voi saada paljon aikaan.²²⁶

Virkamiesvaihtoa on tehty jo pidempään Valtakunnansyyttäjänviraston ja Keskusrikospoliisin välillä hyvin myönteisin kokemuksin. Vastaavanlaista vaihtoa tulisi lisätä syyttäjän ja poliisin kesken muillakin paikkakunnilla, jotta yhteistyöhön saataisiin lisää tehokkuutta.²²⁷ Poliisi ja syyttäjä pystyvät tällöin oman kokemuksen kautta ymmärtämään paremmin millaisiin asioihin tutkinnassa tulisi kiinnittää erityisesti huomiota, jotta tutkinta saataisiin huolellisesti ja samalla tehokkaasti suoritettua.

Yhteistä koulutusta poliisin ja syyttäjien välillä on järjestetty valtakunnallisesti, alueellisesti ja paikallisesti. Valtakunnallisessa koulutuksessa on käsitelty lainsäädännöllisten ja ajankohtaisten kysymysten ohella myös esitutkintayhteistyön kehittämistä. Koulutukseen ollaan oltu pääosin tyytyväisiä, mutta etenkin tutkinnanjohtajien koulutusta esitutkinnan rajoittamisesta tulisi lisätä. Tärkeänä koulutuksen ohella nähdään myös yhteistyömyönteisyyden parantaminen. Tällä hetkellä koulutukseen osallistuvat ovat useimmiten niitä, jotka muutenkin ovat halukkaita yhteistyöhön. Koulutuksella on mahdollista jakaa hyväksi havaittuja toimintamalleja ja kehittää tehokkaasti yhteistyötä.²²⁸

6.1.4. Erikoistuminen

Poliisin ja syyttäjien erikoistuminen on nähty tärkeäksi, jotta tutkinnasta saatava hyöty olisi mahdollisimman suuri. Rikollisuuden kehittyessä myös syyttäjien ja poliisin asiantuntemus ja toimintatavat vaativat kehittymistä. Syyttäjälaitos on asiantuntijaorganisaatio, jolta edellytetään pitkälle kehittyntä erityisosaamista perustehtäviensä ohella. Erikoissyyttäjien palveluita tulisi levittää koko maan alueelle tasaisemmin.²²⁹ Poliisin osalta on jo pidempään painotettu talousrikosten erityisosaamista ja Keskusrikospoliisissa on koulutettu vuosien mittaan talous- ja huumausrikoksiin

²²⁶ Akkusastoori 2/2013, s. 4–5.

²²⁷ Lardot 2012, s. 6.

²²⁸ Tarkastuskertomus 2011, s. 29–30.

²²⁹ OM 16/2013, s. 46.

erikoistuneita tutkijoita. Kyseisissä tutkinnoissa käytetään myös erikoistuneita syyttäjiä taustatukena ja asiantuntijoina. Syyttäjälaitoksessa on nimetty erikoissyttäjiä talousrikosten, huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden sekä erityisten henkilöihin kohdistuvien rikosten tutkinnassa. Erikoistuminen on mahdollista useimmissa syyttäjälaitoksissa, mutta toisinaan resurssitarpeet ovat edellyttäneet runkosyyttäjien käyttämisen erikoistuneiden syyttäjien sijasta.²³⁰ Erityisasiantuntemuksen ja kokemuksen omistaminen tiettyjen rikosten osalta on edullista syyttäjälaitoksen ja poliisin voimavarojen kannalta, mutta pitkällä juoksulla sen voidaan katsoa edes auttavan koko rikosprosessin kestoa.²³¹ Rikollisuuden kehittyessä myös koulutuksen tarve kasvaa. Haastavaa erikoistumisessa on kuitenkin se, että koulutus tulee aina askeleen jäljessä.²³²

6.1.5. Loppulausunto

Esitutkinta päättyy käytännössä silloin, kun esitutkintaviranomainen on siirtänyt asian ratkaisuvallan syyttäjälle syyteharkintaa varten. Esitutkinta voidaan lopettaa, kun syyteharkintaa varten tarvittava aineisto on saatu kootuksi, mutta mistään tarkemmasta yksittäisestä säännöksestä esitutkinnan lopettaminen ei ilmene.²³³

Asianosaisille tulee ETL 10:1.1:n mukaisesti varata tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto tutkinnassa kertyneestä aineistosta, jollei lausunnon pyytäminen ole ilmeisen tarpeetonta. Loppulausunto hankitaan sen jälkeen, kun esitutkinta-aineisto on saatu kootuksi. Loppulausunnon antamista ei ole säädetty pakolliseksi esitutkinnan lopettamisen edellytykseksi, mutta se on katsottu tarpeelliseksi vähänkin suurempien rikosjuttujen osalta. Loppulausunto on syyttäjälle tärkeä työväline, jonka avulla hän tietää miten syytteeseen tullaan vastaamaan. Samalla se edistää syyteharkintaa ja nopeuttaa oikeudenkäyntiä, joten loppulausunnon on myös prosessitaloudellista merkitystä.²³⁴ Virolainen on korostanut loppulausuntojen pyytämistä, etenkin silloin, kun osapuolten käsitykset poikkeavat olennaisesti toisistaan tai todistajien kertomukset ovat ristiriitaisia. Loppulausunnon avulla tutkinnanjohtaja

²³⁰ Tarkastuskertomus 2011, s. 51–52.

²³¹ OM 16/2013, s. 46.

²³² Tarkastuskertomus 2011, s. 52.

²³³ Helminen ym. 2012a, s. 326–327.

²³⁴ Helminen ym. 2012a, s. 328–329.

voi huomata tutkinnassa puutteita tai virheitä, jotka on vielä mahdollista korjata. Lausunnot jouduttavat ja helpottavat myös asian käsittelyä tuomioistuimessa.²³⁵

Päätöksen loppulausunnon pyytamisestä tekee ETL 10:1.3:n mukaisesti tutkinnanjohtaja. Syyttäjää tulee tarvittaessa kuulla pyynnön sisällöstä ja tarpeellisuudesta. Syyttäjän kuuleminen ennen loppulausunnon pyytämistä tulee kuitenkin olla pääsääntönä, vaikka lain sanamuoto "tarvittaessa" on hieman harhaanjohtava. Loppulausunto on syyteharkintaa edeltävä vaihe, jossa syyttäjällä on vielä mahdollisuus tehdä lisätutkintapyyntöjä. Prosessin kannalta edullisinta tietenkin olisi, että syyttäjä on yhteistyön kautta tutustunut jo esitutkinnan sisältöön, eikä lisätutkintaan tarvitsisi enää ryhtyä loppulausuntopyynnön yhteydessä. Lakivaliokunta onkin korostanut syyttäjän arviota loppulausunnon tarpeellisuudesta, koska syyttäjän tehtävänä on huolehtia esitutkinnan riittävästä selvittämisestä. Loppulausuntomenettely on tärkeä osa esitutkintayhteistyötä ja sen avulla syyttäjä viimeistään voidaan kytkeä mukaan esitutkintaan.²³⁶

Matti Tolvanen on myös korostanut yhteistyön merkitystä loppulausuntojen antamisen yhteydessä. Loppulausuntoja pyydetään sellaisista asioista, joista poliisin on tullut ilmoittaa syyttäjälle ETL 5:1:n nojalla. Ilmoitus tulee siten tehdä asioista, jotka eivät ole yksinkertaisia. Useimmiten loppulausuntoja pyydetessä on kysymys muusta kuin yksinkertaisesta asiasta ja koska syyttäjä vastaa siitä, että esitutkinta on perusteellisesti suoritettu, tulee loppulausunnon osalta syyttäjän mielipidettä kysyä, jotta asiassa saadaan varmasti kaikki syyttäjän haluamat seikat selville. Loppulausuntomenettelyn käyttämisessä on oikeuskirjallisuuden mukaan vielä toivomisen varaa, eikä sen hyödyistä ole saatu tavoiteltavia tuloksia. Lausuntopyyntöjä ei yksilöidä tarpeeksi hyvin, jolloin vastauksena on ollut lähinnä vain toisto päämiehen omasta käsityksestä tapahtumien kulusta. Lausuntopyynnöissä tulisi pyytää enemmän vastauksia yksittäisiin kysymyksiin.²³⁷

²³⁵ Virolainen 1998, s. 290.

²³⁶ LaVM 44/2010, s. 11.

²³⁷ Tolvanen 2001, s. 411.

6.2. Tutkinnanjohtajuus syyttäjälle?

6.2.1. Tutkinnanjohtajuuden taustaa

Suomessa poliisilla on ollut lähes aina yksinomainen laaja toimivalta esitutkinnan johtamisen osalta. Aikaisemmin poliisiorganisaation kuuluneet nimismiehet toimivat maaseuduilla sekä tutkintaviranomaisina että syyttäjinä. Kyseisen järjestelyn ei katsottu takaavan esitutkinnan puolueettomuutta, koska tutkijana ja syyttäjänä toimi sama henkilö.²³⁸ VETL:n voimaantulon jälkeen vuonna 1989 poliisin ja syyttäjän tehtävät olivat selkeästi erotettu toisistaan. Kyseistä lakia valmisteltaessa kannatusta sai myös se mahdollisuus, että esitutkintaa johtaisi poliisiin kuulumaton syyttäjä. Tuolloin syyttäjälaitos oli hyvin hajanainen, jonka vuoksi ajatuksesta luovuttiin. Toinen syy, joka yhä tänäkin päivänä on yksi syyttäjän tutkinnanjohtajuutta vastaan puhuvista seikoista, oli syyttäjän puolueettomuuden vaarantuminen. Katsottiin, että oikeusturvan kannalta on parempi, jos esitutkintaviranomainen ja syyttäjä toimivat erillään.²³⁹

Tutkinnanjohtajuuden asemaa ei tuolloin lähdetty muuttamaan, sillä syyttäjälaitoksen asema haluttiin selvittää perusteellisesti. Selvitykseen ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta vielä ensimmäistä esitutkinta- ja pakkokeinolakia säädettäessä, minkä vuoksi tutkinnanjohtajuus säilytettiin poliisilla. *Jonkka* on ollut kuitenkin sitä mieltä, että syyttäjän aseman selvittäminen esitutkinnassa olisi ollut ajankohtaista nimenomaan samassa yhteydessä, kun tuomioistuinlaitosta ja rikosprosessilainsäädäntöä uudistettiin.²⁴⁰ Myöskään vuoden alusta voimaan tulleen uuden esitutkintalain yhteydessä tutkinnanjohtajuuden siirtämistä ei ehdotettu. Mielestäni näin laajan lakiuudistuksen yhteydessä olisi tullut käsitellä perusteellisesti myös mahdollisuus syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana.

Suomessa syyttäjän rooli on toimia yhteistyössä poliisin kanssa ja vastata samalla omalta osaltaan esitutkinnan asianmukaisuudesta.²⁴¹ Syyttäjän täytyy olla tietoinen ratkaistavista asioista ja hänellä tulee olla oikeus vaikuttaa tutkinnan suuntaamiseen,

²³⁸ OLJ 1973:3, s. 7.

²³⁹ HE 14/1985 vp, s. 13.

²⁴⁰ *Jonkka* 1992, s. 55 av. 19.

²⁴¹ *Helminen ym.* 2012a, s. 161.

sillä esitutkinnan tarkoituksena on nimenomaan turvata keskitetty pääkäsitely. Syyttäjän täytyy voida seurata tutkintaa ja antaa tarvittaessa määräyksiä siitä, mihin tutkinta tulee kohdistaa, sillä syyttäjä loppujen lopuksi tulee ajamaan asiaa, ensin syyharkinnassa, jonka jälkeen mahdollisesti myös oikeudenkäynnissä.²⁴²

Aikaisemmin käsitelty esitutkintayhteistyö ei kuitenkaan ole välttämättä paras ratkaisu niihin epäkohtiin, joita ilmenee tutkinnan johtamisessa ja sen jälkeen suoritettavassa syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Perustuslakivaliokunta katsoi uutta esitutkintalakia valmisteltaessa, että yhteistyötä edellyttävien säännösten tulisi olla velvoittavampia ja kattavampia, jotta yhteistyöstä saataisiin kaikki hyöty irti.²⁴³ Vaikka uusi laki velvoittaa syyttäjän osallistumaan esitutkintaan, ovat lain säännökset lähinnä vain suuntaa antavia siitä, miten ja missä laajuudessa syyttäjän tulee tutkintaan osallistua.²⁴⁴ Oikeusministeriön työryhmän mietinnössä on myös ehdotettu, että jos nykyisellä esitutkintayhteistyöllä ei saavuteta esitutkintalaissa tavoiteltuja hyötyjä, tulisi tutkinnanjohtajuuden siirtäminen syyttäjälle ottaa selvitetäväksi.²⁴⁵

6.2.2. Kannanottoja syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta

Oikeuskirjallisuudessa syyttäjän tutkinnanjohtajuuteen on otettu paljon kantaa ja mielipiteet näyttävät jakautuvan melko tasaisesti. Turun Sanomien vuonna 2013 tekemän kyselyn mukaan puolet johtavista kihlakunnansyyttäjistä kannattivat tutkinnanjohtajuuden siirtämistä syyttäjälle.²⁴⁶ Samoin Oulun syyttäjänvirastoon tekemäni kyselyn perusteella vastaajista 3/7 oli kokonaan tutkinnanjohtajuuden siirtämisen kannalla tai ainakin sitä mieltä, että osa nykyisistä tutkinnanjohtajan tehtävistä tulisi siirtää syyttäjälle.²⁴⁷

Hannu Klami ei ole pitänyt perusteltuna asettaa syyttäjää esitutkinnan johtoon, sillä syyttäjän rooli suomalaisessa järjestelmässä on lähellä tuomioistuimen roolia ja syyttäjän yhtenä tehtävänä on arvioida kriittisesti poliisin työtä. Hän on kuitenkin todennut, että syyttäjän tutkinnanjohtajuus vaikuttaisi perustellulta vaikeimmissa

²⁴² HE 82/1995 vp, s. 158.

²⁴³ PeVL 66/2010, s. 4.

²⁴⁴ Virolainen 2012, 548.

²⁴⁵ OM 16/2013, s. 45.

²⁴⁶ Turun Sanomat 24.6.2013

²⁴⁷ Kysely 4.2.2014.

rikosjutuissa, mutta pitää alueellisista syistä tätä hankalana.²⁴⁸ Klami on myös todennut, että syyttäjän pitäisi osallistua esitutkintaan yhteistyön muodossa jo aikaisemmassa vaiheessa, mutta ei kuitenkaan ryhtyä johtamaan tutkintaa, koska esitutkinnan varhaisessa vaiheessa pääpaino on laintulkinnan sijaan faktojen selvittämisessä. Tutkinnan alkuvaiheessa laintulkintakysymyksillä ei Klamin mukaan ole vielä niin suurta merkitystä, joten poliisi kykenee ilman lainopillista pätevyyttä toimimaan tutkinnanjohtajana tutkinnan alkuvaiheessa, jolloin selvitetään vasta näytön riittävyttä siitä, voidaanko rikoksen katsoa tapahtuneen.²⁴⁹

Mikko Pöyry on myös vastustanut tutkinnan johtamisen siirtämistä syyttäjälle, mutta puoltaa syyttäjän aktiivisempaa osallistumista esitutkintaan, kunhan tehtäväkentät syyttäjän ja poliisin välillä pidetään selkeinä.²⁵⁰ Pöyry antoi eriävän mielipiteen syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta jo oikeusministeriön mietinnössä vuonna 1993, jolloin tutkinnanjohtajuuden siirtämistä syyttäjälle ehdotettiin. Pöyry ehdotti tuolloin syyttäjän tehtävien aiempaa tarkempaa määrittelyä laissa.²⁵¹

Mikko Vuorenpää on todennut, ettei tutkinnanjohtajuuden siirtämisellä saataisi juurikaan lisävaltaa syyttäjälle tutkinnan suuntaamista koskevissa asioissa. Sillä voitaisiin ainoastaan parantaa syyttäjän mahdollisuuksia vaikuttaa sellaisiin keinoihin, joita poliisi käyttää esitutkinnan aikana. Vuorenpään mukaan tutkinnanjohtajuuden siirtämiselle ei ole tarvetta, vaan yhtä hyvään lopputulokseen voitaisiin päästä jo sillä, että syyttäjän toimivaltuuksia esitutkinnassa lisättäisiin.²⁵² Syyttäjällä on tälläkin hetkellä valtuuksia määrätä tarpeelliseksi katsomansa tutkintatoimenpiteet suoritettavaksi ja toisaalta valta karsia sellainen aineisto, jonka ei katso olevan tarpeellista asian selvittämiseksi. Tämä ei ole kuitenkaan edellyttänyt tutkinnanjohtajuuden uudelleenjärjestelyä, vaan syyttäjä huolehtii kyseisistä tehtävistä erillisenä kontrollielimenä esitutkintayhteistyön puitteissa.²⁵³

Matti Tolvanen sen sijaan on katsonut, että syyttäjä voisi toimia tutkinnanjohtajana. Hän on perustellut väitettä sillä, että syyttäjä kykenisi tehokkaasti ohjaamaan esitutkintaa

²⁴⁸ Klami 1994, s. 8.

²⁴⁹ Klami 1994, s. 6–7.

²⁵⁰ Pöyry 1994, s. 13.

²⁵¹ OLJ 1/1993, s. 502.

²⁵² Vuorenpää 2007, s. 125–126.

²⁵³ VKS 2001, s. 18.

suuntaan, joka parhaiten edistää syyteharkintaa ja pääkäsittelyä. Tällöin syyttäjä olisi tarkasti perillä jutun tutkinnasta ja kykenisi suoriutumaan paremmin oikeudenkäynnin asiaesittelystä sekä todistelusta. Tämä edellyttäisi kuitenkin sitä, että tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä suorittaisi myös syyteharkinnan ja asian ajamisen oikeudessa, jolloin syyttäjän hyvä perehtyminen esitutkintaan auttaisi häntä paremmin reagoimaan oikeudenkäynnissä esiin tuleviin seikkoihin. Silloin, kun tutkintaa johtaisi syyttäjä, mutta syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ajaisi muu, kuin tutkinnanjohtajana toiminut syyttäjä, voisi ongelmaksi koitua se, ettei syyttäjä olisi tarpeeksi perehtynyt esitutkinta-aineistoon.²⁵⁴

Tämä on yksi suurimmista ongelmista pohdittaessa kysymystä syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta. Suomessa syyttäjäreсурssit eivät tällä hetkellä riitä siihen, että sama syyttäjä johtaisi ensin tutkintaa ja suorittaisi sen jälkeen syyteharkinnan. Käytännössä tilanne, jossa syyteharkintaa tulisi suorittamaan joku muu kuin tutkintaa johtanut syyttäjä, olisi tilanne samanlainen aikaisemman käytännön mukaan, jolloin syyttäjä ei juurikaan osallistunut esitutkinnan toimittamiseen. Ruotsissa tutkinnanjohtajana toiminut syyttäjä pääsääntöisesti myös suorittaa jutun syyteharkinnan, mutta Ruotsissa syyttäjien lukumäärä onkin lähes kolmikertainen Suomeen verrattuna²⁵⁵. Syyttäjän tutkinnanjohtajuus vaatisi siis huomattavaa resurssien lisäämistä, jotta tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän olisi mahdollista suorittaa myös jutun syyteharkinta ja asian ajaminen tuomioistuimessa.

Jyrki Virolainen on ollut sillä kannalla, että syyttäjän johtama esitutkinta lisäisi tutkinnan tehokkuutta ja samalla parantaisi rikoksesta epäillyn oikeusturvaa. Virolaisen mukaan syyttäjällä tulisi olla oikeus määrätä sen tutkinnan suorittamisesta, johon hänen tulee syytteensä perustaa. Jos syyttäjä ryhtyisi johtamaan tutkintaa vasta, kun etsintätoimet on suoritettu, ei tutkinnanjohtajan tehtävät enää tämän jälkeen yleensä vaikuta syyttäjän puolueettomuuteen.²⁵⁶ Kohtuuttoman kauan kestäneisiin esitutkintoihin olisi mahdollista vaikuttaa tekemällä syyttäjistä tutkinnanjohtaja. Tällöin syyttäjä olisi velvollinen valvomaan, että tutkinta suoritetaan kohtuullisessa ajassa.²⁵⁷

²⁵⁴ Tolvanen 2004, s. 69

²⁵⁵ Illman 2007, s. 4.

²⁵⁶ Virolainen 1998, s. 273–274.

²⁵⁷ Virolainen 2012, 456.

Samoilla linjoilla Virolaisen kanssa on ollut myös *Päivi Hirvelä*, jonka mielestä syyttäjän asema tulisi lainsäädännössä määrittää "esitutkinnan konsultista" esitutkinnan johtajaksi, sillä syyttäjällä on tosiasiallinen vastuuvälä rikosvastuun toteuttamisesta.²⁵⁸

Hirvelän mukaan syyttäjän tutkinnanjohtajuus olisi ratkaisu tämänhetkiseen epätasapainoon, joka vallitsee syyttäjän vastuun ja päätösvallan välillä. Tällä hetkellä esitutkinnan johtajan rooli voitaisiin Hirvelän mukaan järjestää Ruotsin mallin mukaisella tavalla, jota myös oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista pohtinut työryhmä esitti. Sen mukaan esitutkinta tapahtuisi syyttäjän ja poliisin yhteistyönä, jossa poliisi hankkii rangaistuksen tueksi vaadittavan riittävän näytön, syyttäjän antaessa tiedon siitä, miten paljon ja millaista näyttöä jutuissa vaaditaan. Poliisi toisi tutkintaan rikosteknisen- ja taktisen osaamisen ja syyttäjä huolehtisi rikosoikeuden- ja prosessin tuntemuksesta.²⁵⁹

Korkeimman oikeuden presidentti *Pauliine Koskelo* on ollut sillä kannalla, että tutkinnanjohtajuus tulisi siirtää syyttäjälle. Koskelon mielestä syyteharkinnasta ja oikeudenkäynnistä tulisi tehokkaampi syyttäjän johtaessa ja ohjatessa tutkintaa juurikin niihin seikkoihin, joihin syyteharkinnassa on erityisesti kiinnitettävä huomiota. Syyttäjän antamien ohjeiden mukaan poliisi voi tehostaa tutkintaa oikeudenkäyntiä ja syyteharkintaa palvelevaan suuntaan. Syyttäjällä on myös rikosprosessin vetovastuu tuomioistuimessa, jonka vuoksi olisi hyvin loogista, että syyttäjä saisi jo esitutkinnan aikana päättää, mihin seikkoihin tutkinnassa tulee keskittyä.²⁶⁰

Syyttäjien tutkinnanjohtajuus on saanut kannatusta vaikeiden ja laajojen rikosjuttujen osalta, mutta massarikosten osalta sille ei ole nähty tarvetta. Tutkielmaani varten tehdyssä kyselyssä ilmeni myös selkeää vastustusta tutkinnanjohtajuuden siirtämisestä syyttäjälle, eivätkä kaikki syyttäjät nähneet sitä tarpeelliseksi, vaan sama tulos voitaisiin saavuttaa nykyisellä yhteistyömallilla. Johtajuutta vastustavissa perusteluissa korostettiin poliisitutkinnanjohtajalla olevaa koulutukseen ja kokemukseen liittyvää vahvaa ammattitaitoa. Poliisilla on vakiintunut tehtäväkenttä ja vahvuudet esitutkinnan toimittamiseen, eikä syyttäjän tutkinnanjohtajuus olisi sen vuoksi perusteltua. Esitutkinnan toimittamista tulisi kyselyvastauksista päätellen kehittää monipuolisella esitutkintayhteistyöllä ja yhteisten toimintatapojen linjaamisella. Osa syyttäjistä ei

²⁵⁸ Hirvelä 2006, s. 114.

²⁵⁹ Hirvelä 2006, s. 119.

²⁶⁰ Koskelo 2012, s. 16.

nähty syyttäjän tutkinnanjohtajuutta mahdolliseksi tämän hetkisillä resursseilla ja johtajuuden vaihtaminen voisi heidän mukaansa jopa pidentää esitutinnan kestoja. Osa vastaajista oli myös sitä mieltä, että pidemmällä aikavälillä syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta voisi kuitenkin olla enemmän hyötyä kuin haittaa.²⁶¹

6.2.3. Perusteluja siirtämisen puolesta ja vastaan

Tutkinnanjohtajan aseman säilyttämistä poliisilla on perusteltu erityisesti sillä, että tutkinnan *puolueettomuus* vaarantuisi syyttäjän toimiessa tutkinnanjohtajana.²⁶² Yksi kyselyyn vastanneista näki tämän mahdollisena etenkin muiden osallisten silmissä, jos syyttäjä on tiiviisti mukana jo esitutkinnassa ja suorittaa tämän jälkeen syyteharkinnan.²⁶³ Syyttäjän tehtävänä on kartoittaa syytteen teonkuvaukselle vaihtoehtoisia tapahtumainkuluja ja pohtia, olisiko niiden tueksi löydettävissä oikeudenkäyntiaineistosta tarpeeksi näyttöä. Kilpailevien hypoteesien harkitseminen voisi olla hankalampaa, jos syyttäjä tutkinnanjohtajana vastaisi samalla rikosvastuun toteuttamisesta.²⁶⁴ Syyttäjän objektiivisuusvaatimusta esitutkinnassa on verrattu kuitenkin riita-asian valmistelusta vastaavan tuomarin objektiivisuuteen, jolla on myös velvollisuus perehtyä asianosaisten vaatimuksiin ja perusteiden selvittämiseen valmistelussa.²⁶⁵

Tälläkin hetkellä syyttäjällä on esitutkinnassa laajat toimivaltuudet ja näitä toimivaltuuksia käyttäessään syyttäjän tulee pitää mielessään objektiivisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Puolueeton menettely on otettu huomioon myös lainsäädännössä, sillä ETL 4:1:n mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Samoin SjalaitosL 6 §:ssä syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti.

Rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn työryhmän mietinnössä on todettu, että syyttäjän puolueettomuus ei vaarantuisi, jos syyttäjä kytkettäisiin esitutkintaan vasta

²⁶¹ Kysely 4.2.2014.

²⁶² Helminen ym. 2012a, s. 160

²⁶³ Kysely 4.2.2014.

²⁶⁴ Virolainen – Pölönen 2003, s. 431.

²⁶⁵ Hirvelä 2006, s. 117.

siinä vaiheessa, kun epäily voidaan kohdistaa tiettyyn henkilöön, jolloin tutkinnanjohtajan tehtävät ovat sellaisia, etteivät ne vaikuta syyttäjän puolueettomuuteen. Myöskään poliisijohtoinen esitutkinta ei paranna epäillyn oikeusturvaa sen enempää kuin syyttäjäjohtoinen, sillä syyttäjä tekee ratkaisun yksinomaan poliisin hänelle toimittaman esitutkinta-aineiston perusteella.²⁶⁶ Ammattitaitoinen syyttäjä kykenee ottamaan huomioon asianosaisten, etenkin epäillyn, oikeusturvan ohella myös muut, kuin syytteen tueksi vaikuttavat seikat. Tämän toteutumista voitaisiin turvata sillä, että asianosaisilla olisi mahdollisuus tehdä huomautus tai kantelu esitutkinnan toimittamisesta poliisista ja syyttäjistä erillään olevalle viranomaiselle.²⁶⁷

Hallituksen esityksessä on huomioitu myös se, että syyttäjä osallistuu esitutkintaan yhteistyön muodossa jo niin usein, ettei päätöksenteon riippumattomuutta voida enää pitää perusteltuna syynä siirtoa vastaan. Esityksessä todetaan myös, ettei ole tarkoituksaan, että syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana kaikissa rikosasioissa.²⁶⁸ Hyvänä esimerkkinä voidaan mainita se, että ennen syyttäjälaitoksen uudistamista nimismiehet ja apulaisnimismiehet hoitivat poliisiin kuuluvina syyttäjinä sekä tutkinnan johtamisen että syyteharkinnan, eikä heidän toiminnassaan havaittu tuolloin vakavia puutteita.²⁶⁹

Puolueettomuuden vaarantumisen ohella tutkinnanjohtajuuden säilyttämistä poliisilla on perusteltu sillä, ettei syyttäjän *ammattitaito ja kokemus* riitä johtamaan tutkintaa. Syyttäjällä ei useinkaan ole rikostutkintakokemusta tai johtajakoulutusta, vaan juridinen asiantuntemus. Syyttäjän rooli esitutkinnassa on poliisin osalta haluttu pitää lähinnä neuvoa antavana.²⁷⁰ Oikeuskirjallisuudessakin on nähty ongelmalliseksi se, ettei syyttäjä ole perehtynyt tutkintatekniikkaan ja -taktiikkaan, vaan on oikeuskysymysten ja rikosasian ajamisen ammattilainen. On todettu, että poliisilla tulisi siten asiantuntemuksensa vuoksi säilyttää ratkaisuvälillä tutkintaan liittyvissä taktisissa ja teknisissä kysymyksissä, syyttäjän ollessa muodollisesti tutkinnanjohtaja.²⁷¹ Tolvanen pitää tätä painavana perusteena, vaikka toteaaakin, että on eri asia johtaa tutkintaa kuin suorittaa tutkintaa.²⁷² Myös tekemäni kyselyn mukaan osa syyttäjistä oli sitä mieltä, ettei syyttäjän tekninen ja taktinen tietämys yllä poliisin tasolle ja syyttäjän toimiessa

²⁶⁶ Virolainen 1998, s. 272 ja OLJ 1/1993, s. 48–49.

²⁶⁷ Virolainen 1998, s. 272.

²⁶⁸ HE 222/2010 vp, s. 31.

²⁶⁹ Helminen ym. 1990, s. 58.

²⁷⁰ Virolainen 1998, s. 273–274.

²⁷¹ Helminen ym. 2012a, s. 161.

²⁷² Tolvanen 2004, s. 69 ja Virolainen 1998, s. 274.

tutkinnanjohtajana esitutinnan kesto voisi ainakin alussa jopa pidentyä. Toisaalta taas syyttäjän tutkinnanjohtajuus mahdollistaisi nykyisten poliisitutkinnanjohtajien keskittymisen omaan ammattiosaamiseensa.²⁷³

Tutkinnan johtamisen ja suorittamisen raja voi olla joskus vaikea määrittää, vaikka tehtävät on erotettu esitutkintalaissa toisistaan (ETL 2:1 ja 2:2). Tutkinnanjohtajan tehtävänä on ohjata tutkinta oikeisiin seikkoihin ja viime kädessä määrätä mihin toimenpiteisiin ryhdytään. Tutkinnanjohtaja päättää toimenpiteiden tärkeysjärjestyksen ja tavat, joilla toimenpiteet toteutetaan, mutta varsinaisten toimenpiteiden suorittaminen kuuluu poliisin tutkijoille. Tämä tulee ilmi jo ETL 2:1:ssä, jonka mukaan esitutkinnan toimittaa poliisi.²⁷⁴ Tutkinnanjohtajan ei ole tarkoituskaan itse osallistua tutkintaan vaan valvoa, että esitutkinta suoritetaan oikein. On kuitenkin katsottu, että tutkinnanjohtaja voisi osallistua tärkeimpien kuulustelujen pitämiseen ilman, että tutkinnan oikeellisuuden valvonta heikkenisi.²⁷⁵ Virolainen on ollut eri mieltä tutkinnanjohtajan osallistumisesta kuulusteluihin. Hänen mukaansa tutkinnanjohtajalla on valvontarooli, johon ei tulisi kuulua kuulustelujen tai muiden rikostutkintaan liittyvien toimenpiteiden suorittaminen. Virolainen pitää tutkinnanjohtajan kontrolloivaa roolia tärkeänä asiana johtamisen kannalta, eikä hänen mukaansa tutkinnan johtamista ja suorittamista tulisi sekoittaa keskenään.²⁷⁶

Hallituksen esityksen mukaan lisäämällä esitutkintayhteistyötä ja sitomalla syyttäjä yhä useammin mukaan esitutkinnan suuntaamiseen ja tutkinnassa tehtävien ratkaisujen päättämiseen, voidaan kehittää syyttäjien asiantuntemusta esitutkinnasta ja vähitellen syyttäjät saavat kokemusta esitutkintaratkaisujen tekemisestä.²⁷⁷ Yhden kyselyyn vastanneen syyttäjän mukaan syyttäjän toimiessa tutkinnanjohtajana, poliisilla olisi siten mahdollisuus keskittyä paremmin omaan ydinosaamiseensa. Osa tutkinnanjohtajista saattaa käyttää paljon aikaa pakkokeinojen ja muiden tutkinnanjohtajan muodollisuuksien hoitamiseen, eivätkä sen vuoksi välttämättä aina ehdi ohjaamaan tehokkaasti varsinaisia tutkijoita. Tutkinnanjohtajalle kuuluvia tehtäviä voi jopa kasaantua jutun päätutkijan harteille. Kyseisiä tilanteita voitaisiin paremmin välttää, jos syyttäjä huolehtisi tutkinnan vetovastuusta ja päätösvallasta, kun taas poliisilla säilyisi

²⁷³ Kysely 4.2.2014.

²⁷⁴ Helminen ym. 2012a, s. 143.

²⁷⁵ Helminen ym. 2012a, s. 147.

²⁷⁶ Virolainen 1998, s. 274.

²⁷⁷ HE 222/2010 vp, s. 31.

tutkinnan tekninen ja taktinen johtaminen.²⁷⁸ Kyseinen järjestely vastaisi hyvin pitkälti jo aiemmin oikeusvertailevassa osassa käsiteltyä kuulustelujohtajan järjestelmää. Tutkintatoimenpiteistä, erityisesti kuulustelujen suorittamisesta, vastaa Ruotsissa poliisiin kuuluva kuulustelujohtaja, joka toimii tiiviissä yhteistyössä tutkijoiden kanssa.

Yhtenä painavana syynä tutkinnanjohtajuuden siirtämiselle ja toisaalta siirtämättä jättämiselle vaikuttaisi olevan *poliisi- ja syyttäjäorganisaatioiden erillisuus*. Poliisit eivät halua syyttäjiä omalle reviirilleen eivätkä syyttäjät kokemuksen ja resurssien puutteesta johtuen ole valmiita ottamaan lisätehtäviä.²⁷⁹ Syyttäjän tutkinnanjohtajuus on aiheuttanut vastustusta senkin vuoksi, että aiemmin syyttäjien riippumattomuutta haluttiin korostaa erottamalla ne poliisista omaksi organisaatiokseen. Tutkinnanjohtajuuden siirtämisellä syyttäjät sidottaisiin uudelleen poliisitoimintaan, josta ne aikaisemmin haluttiin erottaa omaksi organisaatiokseen.²⁸⁰ Organisaatioiden erillisyyden on pikemminkin katsottu edistävän esitutkinnan oikeusturvavaatimusta ja objektiivisuutta kuin olevan esteenä asianmukaiselle tutkinnan toimittamiselle.²⁸¹

Tällä hetkellä merkittävä este tutkinnanjohtajuuden siirtämiselle on syyttäjien resurssipula. Syyttäjän tärkein tehtäväkokonaisuus on syyteharkinnan suorittaminen ja syytteiden ajaminen käräjä- ja hovioikeuksissa, joka samalla vie suurimman osan syyttäjien työajasta. On selvää etteivät tämän hetkiset resurssit riitä tekemään syyttäjistä tutkinnanjohtajia. *Illman* on todennut, että jos syyttäjille annetaan aktiivisempi rooli esitutkinnassa, tulee se näkymään syyteharkintojen ja rikosasioiden käsittelyaikojen pitkittymisenä, jollei syyttäjien lukumäärää samalla lisätä.²⁸²

Oman haasteen poliisin johtamalle esitutkinnalle aiheuttaa rikosten *kansainvälistyminen*, minkä seurauksena myös kansainvälinen oikeusapu on lisääntynyt. Oikeusapua pyydetään usein jo esitutkintavaiheessa, mikä edellyttää, että syyttäjän olisi hyvä osallistua tutkintaan heti, kun hän saa tiedon kansainvälisestä liittynästä. Oikeusavun saamista helpottaa myös se, että syyttäjä allekirjoittaa poliisin laatiman pyynnön oikeusavusta toisen maan viranomaiselle, koska muissa maissa ei välttämättä tunnisteta

²⁷⁸ Kysely 4.2.2014.

²⁷⁹ Virolainen 1998, s. 275.

²⁸⁰ HS 21.10.2012.

²⁸¹ Hirvelä 2006, s. 117.

²⁸² Illman 2007, s. 7.

Suomen poliisin toimivaltuuksia pyytää pakkokeinoja. Kansainvälisissä asioissa syyttäjän ja poliisin yhteistyö esitutkinnassa on nähty velvollisuutena, sillä syyttäjän on oltava hyvin perehtynyt asiaan, jotta hän pystyy viemään asiaa eteenpäin syyteharkinnassa ja oikeudenkäynnissä.²⁸³ Syyttäjän tutkinnanjohtajuutta voidaan siten perustella kansainvälisten asioiden lisääntymisellä. Tutkinnanjohtajan asema velvoittaisi syyttäjän osallistumaan esitutkintaan aina, eikä kansainvälisten asioiden osalta tarvitsisi määritellä poliisia oikeusviranomaiseksi.²⁸⁴

Syyttäjä vastaa hetkellä esitutkinta-aineiston asianmukaisuudesta, mutta tutkinnan *laillisuusvalvonta* kuuluu poliisille. Syyttäjän tutkinnanjohtajuus olisi omiaan lisäämään tutkinnan laillisuuden valvontaa, jossa poliisin on havaittu ajoittain olevan jopa epäaktiivinen. Tämä on tullut esille poliisin toimintaan kohdistuneista kanteluista. On selvää, että syyttäjän juridisella ammattitaidolla pystytään valvomaan paremmin tutkinnan lainmukaisuuden noudattamista. Syyttäjällä on tälläkin hetkellä paljon vastuuta esitutkinnassa, mutta useimmat päätökset tutkinnassa tekee kuitenkin tutkinnanjohtajana toimiva poliisi. Vahvistamalla syyttäjän asema tutkinnanjohtajana, ratkaistaisiin tämä vastuun ja päätösvallan välinen epätasapaino.²⁸⁵ Syyttäjällä on laintuntemuksen vuoksi kyky arvioida poliisia paremmin näytön riittävyttä ja sitä, täyttääkö teko rikoksen tunnusmerkit. Syyttäjävetoinen esitutkinta parantaisi rikoksesta epäillyn oikeusturvaa ja lisäisi samalla tutkinnan tehokkuutta. Lisätutkintapyyntöjen ja virheellisten syyteratkaisujen määrät vähenisivät huomattavasti syyttäjän johtaessa tutkintaa.²⁸⁶

Tutkielmassa on jo tullut esille poliisin ja syyttäjän yhteistyön merkitys esitutkinnassa. Oikeuskirjallisuudessa on ollut lähes yksimielinen kanta siitä, että yhteistyötä on tehtävä erityisesti vaikeimpien rikosten osalta, jotta esitutkinta saadaan toimitettua tehokkaasti ja takaamalla asianosaisten oikeusturva. Ongelmia on kuitenkin tuottanut se, etteivät syyttäjät kuulu esitutkintaviranomaisiin tai ole tarpeeksi velvoitettuja osallistumaan esitutkintaan. Tutkinnanjohtajan asema takaisi syyttäjän osallistumisen esitutkintaan aina niiden rikosten osalta, joissa syyttäjän mukanaolo tutkinnassa olisi perusteltua.

²⁸³ VKS 2001, s. 53.

²⁸⁴ Hirvelä 2006, s. 118.

²⁸⁵ Hirvelä 2006, s. 118.

²⁸⁶ Virolainen

6.2.4. Osa tutkinnanjohtajan tehtävistä syyttäjälle?

Tuomioistuimen kehittämiskomitea on vuonna 2003 antamassaan mietinnössä kannattanut tutkinnanjohtajuuden säilyttämistä edelleen poliisilla, mutta ehdottanut, että syyttäjälle siirrettäisiin osa tutkinnanjohtajalle kuuluvista tehtävistä. Ehdotuksen mukaan syyttäjä voisi päättää tutkinnan lopettamisesta ja laajuudesta vaikeimmissa rikosjutuissa ja lisäksi syyttäjälle voitaisiin antaa päätösvalta vangitsemisvaatimusten ja muiden tuomioistuimen myötävaikutusta vaativien hakemusten tekemisessä. Komitean mukaan syyttäjän toimivaltuuksia tulisi lisätä etenkin pakkokeinojen osalta, koska sen katsottaisiin turvaavan oikeudenmukaisuutta pakkokeinoasioista päätettäessä. Pakkokeinojen käytöllä voidaan puuttua merkittäväällä tavalla ihmisten perusoikeuksiin rikosoikeudellisen vastuun toteuttamiseksi, joten niiden kohteeksi joutuneiden oikeusturvatakeista tulee huolehtia erityisen hyvin.²⁸⁷

Kehittämiskomitean ehdottama malli olisi esitutkintayhteistyötä kannattava vaihtoehto. Varsinaisten tutkintatoimenpiteiden johtaminen kuuluisi edelleen poliisin toimenkuvaan, mutta syyttäjälle siirtyisi pakkokeinoista päättäminen. Pakkokeinojen oikeuskäsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaarta ja lakia oikeudenkäynnistä rikosasioissa, joten olisi luontevaa, että syyttäjä ammattitaitonsa ja koulutuksensa puolesta päättäisi pakkokeinojen edellytysten harkitsemisesta ja niiden ajamisesta tuomioistuimessa. Tarvittaessa tutkinnanjohtajaa tai tutkijoita voitaisiin kuulla toimenpiteen tueksi esitettävän näytön osalta.²⁸⁸

Tolvanen on korostanut syyttäjän juridista ammattitaitoa pakkokeinojen osalta. Pakkokeinojen ajaminen tuomioistuimessa muistuttaa rikosasian pääkäsittelyä, minkä vuoksi se olisi luontevaa uskoa syyttäjän tehtäväksi. Tutkinnanjohtajaa tai tutkijoita voitaisiin kuulla oikeudessa siinä vaiheessa, kun selvitetään toimenpiteen tueksi esitettävää näyttöä.²⁸⁹

²⁸⁷ KM 2003:3, s. 124.

²⁸⁸ Tolvanen 2004, s. 70–71.

²⁸⁹ Tolvanen 2004, s.

7. LOPPUPÄÄTELMÄT

7.1. Esitutkintayhteistyö

Edellä esitetyn perusteella on selvää, että poliisin ja syyttäjän yhteistyö on tarpeen esitutkinnan ja sitä kautta koko rikosprosessin tehostamiseksi. Joutuisan ja oikeudenmukaisen prosessin turvaamiseksi syyttäjän tulee osallistua esitutkinnan toimittamiseen vaativimpien rikosten osalta. Epäselväksi oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin jäänyt kysymys siitä, tulisiko syyttäjän osallistua esitutkintaan ainoastaan yhteistyön muodossa vai tutkintaa johtavana viranomaisena. Yhteistyö on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana ja se on ollut myös yksi esitutkintalain keskeisimmistä uudistuksista. Vaikka yhteistyötä on lisätty tutkielmassa kerrotulla tavalla, tulisi sitä mielestäni kehittää edelleen, jotta kaikki tutkinnan kannalta hyödyllinen aineisto saataisiin koottua tehokkaasti ja asianmukaisesti syyteharkintaa varten. On selvää, että paras tulos saavutetaan, kun syyttäjä osallistuu esitutkintaan heti alkumetreiltä lähtien.

Suomessa oikeudenkäyntien viivästyminen on ollut ongelmana jo pitkään ja useista EIT:n tuomioista huolimatta viivästymisiä tapahtuu edelleen. Yksi oikeusprosessia jouduttava tekijä on poliisin ja syyttäjän välinen yhteistyö esitutkinnassa. Tutkinnan tehokkuuden ja laadun on katsottu paranevan, kun syyttäjä voi heti alusta lähtien suunnata tutkintaa niihin oikeudellisiin seikkoihin, jotka ovat asian kannalta relevantteja. Esitutkinnan lisäksi myös syyteharkinta-aika lyhenee, koska syyttäjällä on jo tietämys tutkinnassa esitetyistä seikoista ja havainnoista. Esitutkinnassa mukana ollut syyttäjä suorittaakin niin sanottua jatkuvaa syyteharkintaa ja mahdolliset lisätutkinnat syyttäjä voi pyytää jo tutkinnan aikana, eikä niihin tarvitse palata enää varsinaisen syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin aikana.

Esitutkinnassa syyttäjällä on mahdollisuus saada sellaista tietoa, jota hän ei tulisi saamaan pelkän esitutkintapöytäkirjan perusteella. Nämä tiedot yleensä rikastavat jutun tosiseikastoa, ja syyttäjällä on selkeämpi kuva jutussa esiintyvistä faktoista. Osallistumalla esitutkintaan syyttäjän perehtyminen tapaukseen on aidompaa ja perusteellisempaa verrattuna siihen, että hän olisi ensimmäisen kerran jutussa mukana vasta esitutkintapöytäkirjan nähtyään. Tästä johtuen päätös syytteen nostamisesta tai nostamatta jättämisestä syntyy helpommin. Esitutkintapöytäkirjan tarkoituksena on

tällöin lähinnä vain vahvistaa se, mitä syyttäjä on tutkintaan osallistumisen jälkeen jo osannut odottaa.²⁹⁰

Yhteistyö esitutkinnassa on hyvin monipuolista ja kaikki yhteistyötä edellyttävät tapaukset ovat erilaisia. Tästä johtuen ei ole pystytty tekemään tyhjentävää luetteloa siitä, missä asioissa yhteistyötä tulee tehdä. Tämä asettaa omat haasteensa esitutkintayhteistyölle, mutta lähtökohtana on, että syyttäjän mukana oloa tarvitaan oikeudenkäynnin menestymisen turvaamiseksi.²⁹¹ Esitutkintayhteistyö täytyy nähdä etenkin mahdollisuutena ja voimavarana, jossa molempien osapuolten osaaminen voidaan hyödyntää siten, että molemmat toimivat omista lähtökohdistaan ja arvostavat toistensa työtä. Tällöin yhteistyöstä voidaan saada paras mahdollinen hyöty irti.²⁹²

On ilmeisen selvää, että varsinkin oikeudellisesti vaativissa jutuissa syyttäjän ja poliisin ammattitaitojen yhdistämistä tarvitaan ja kyse on nimenomaan toimivasta yhteistyöstä. Tällä hetkellä esitutkinnan joutuisuuden ja asianmukaisen toimittamisen turvaamiseksi on tärkeää, että poliisi ja syyttäjä tekevät tiivistä yhteistyötä ja poliisin tulee ottaa yhteys syyttäjään mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta vältytään lisätutkintapyyntöjen esittämiseltä eikä aikaa tule tuhjata asian kannalta epätarkoituksenmukaisten seikkojen selvittämiseen.

Pohdittaessa keinoja koko oikeusprosessin jouduttamiseksi tulisi esitutkinta- ja syyttäväviranomaisten yhteistyön parantamiseen kiinnittää vakavasti huomiota.²⁹³ Säännökset antavat syyttäjille nykyään jo hyvät mahdollisuudet osallistua esitutkinnan toimittamiseen, mutta kuten tutkielmassa esitetystä voidaan päätellä, eivät syyttäjät aina ole käyttäneet näitä toimivaltuuksiaan siinä laajuudessa kuin olisi ollut mahdollista. Suurin syy tähän on ollut ajan puute ja syyttäjien suuret työmäärät. Valtaosa syyttäjien työajasta kuluu syyteharkintojen tekemiseen ja syytteiden ajamiseen tuomioistuimissa, eikä syyttäjän aikaisempaa aktiivisempi osallistuminen esitutkintaan todennäköisesti alussa ainakaan keventäisi syyttäjien työtaakkaa. Vastaavasti taas poliisin ilmoittaminen tutkintaan tulevista rikoksista on ollut ajoittain vähäistä, eikä syyttäjä ole saanut tietoa tutkittavasta rikoksesta tarpeeksi ajoissa.

²⁹⁰ Nissinen 1999, s. 227–228

²⁹¹ Helminen ym. 2012b, s. 237.

²⁹² Akkusastoori 3/2005, s. 11.

²⁹³ Spolander 2007, s. 313.

Lainsäädäntö velvoittaa syyttäjän osallistumaan esitutkintaan *tarvittavissa määrin*, mutta mahdollista on, että ilman nykyistä velvoittavampia säännöksiä, syyttäjän osallistuminen tulee olemaan edelleen hyvin paljon riippuvainen syyttäjän omasta aktiivisuudesta ja halusta osallistua tutkintaan. Samoin yhteistyöhön vaikuttavat henkilösuhteiden toimivuus ja se, miten poliisi ja syyttäjä itse sopivat tutkinnan suorittamisesta. Valtakunnansyyttäjänviraston antamat ohjeet syyttäjälle ilmoitettavista rikoksista ovat askel parempaan suuntaan. Ohjeiden velvoittavuus ei kuitenkaan yllä lain velvoittavuuden tasolle, mikä varmasti vaikuttaa siihen, miten ilmoitusvelvollisuutta tosiasiaassa käytetään. Yhteistyö esitutkinnan aikana riippuukin hyvin pitkälle siitä, miten tarpeelliseksi poliisi katsoo ilmoitusvelvollisuuden, eli saako syyttäjä tietää tutkittavana olleesta rikoksesta ennen asian syyteharkintaan saattamista. Toisaalta taas, jos ilmoitus tehdään, on hyvin paljon kiinni syyttäjän omasta aktiivisuudesta, kuinka tiiviisti hän ehtii tutkintaan osallistua tai kuinka tarpeellisena hän sen näkee.

Käytännön tasolla syyttäjän roolin on katsottu jääneen avoimeksi, sekavaksi ja epäyhtenäiseksi ja yhteistyö riippuu usein paljon siitä, miten roolit tutkinnassa halutaan mieltää.²⁹⁴ Vaikka lainsäädäntöön on lisätty syyttäjän osallistumisvelvollisuus tarvittaessa esitutkintaan, voi lainsäätäjät luoda lähinnä vain raameja ja pelisääntöjä yhteistyölle. Tärkeintä toimivassa yhteistyössä on se, että molemmat osapuolet ovat sisäistäneet yhteistyön merkityksen ja tärkeyden, jota voidaan parhaiten turvata yhteisellä ja molemminpuolisella koulutuksella.²⁹⁵

Asenteilla ja henkilökemioilla on vahva vaikutus yhteistyön toimivuuteen eikä niihin voida vaikuttaa lainsäädäntötasolla. Näkemykseni on, että yhteistyö tuskin tulee uuden lainsäädännön myötä muuttumaan paljon nykyisestä käytännöstä. Jos yhteistyön halutaan toimivan parhaalla mahdollisella tavalla ja siten, että yhteistyötä tehdään samanlaisella tehokkuudella kaikkialla alueesta riippumatta, tulisi lain säännöksien olla yksityiskohtaisempia.

²⁹⁴ Virolainen – Pölönen 2004, s. 48.

²⁹⁵ Jonkka 2006, s. 73.

7.2. Tutkinnanjohtajuus

Tutkielmassa on esitetty oikeuskirjallisuuden kannanottoja siitä mahdollisuudesta, että tutkintaa ryhtyisi johtamaan poliisin sijasta syyttäjä. Suomen poliisijohtoinen esitutkinta on poikkeuksellinen muihin Euroopan maihin verrattuna, mutta runsaiden oikeudenkäyntien viivästymisten vuoksi, olisi mahdollinen syyttäjän tutkinnanjohtajuus mielestäni syytä ottaa tarkempaan käsittelyyn. Tutkinnanjohtajana syyttäjä olisi käytännössä "pakotettu" osallistumaan esitutkintaan, jolloin välttyttäisiin siltä ongelmalta, ettei syyttäjä olisi ollut lainkaan mukana tutkinnassa. Käsittelyajat ovat olleet Suomessa pitkiä ja viivästymistä on tapahtunut etenkin esitutkintavaiheessa, joten tämän pohjalta olisi varmasti syytä tehdä muutoksia esitutkinnan suorittamisessa. Koska tutkinnanjohtajalla on suuri rooli esitutkinnan kulusta, kohdentamisesta ja tutkintaan käytetystä ajasta, olisi mielestäni perusteltua tehdä muutoksia nimenomaan johtamisen osalta.

Uusi järjestelmä vaatii aina jonkin verran totuttelua, mutta mielestäni tutkinnanjohtajuuden siirtäminen syyttäjälle on saanut oikeuskirjallisuudessa jo niin paljon kannatusta, että Suomessa tulisi siirtyä kohti syyttäjävetoisempaa esitutkintaa. Myönteinen suhtautuminen syyttäjävetoiseen esitutkintaan on havaittavissa myös syyttäjille tehdystä kyselystä. Syyttäjävetoinen järjestelmä on käytössä useimmissa muissakin läntisissä maissa, joten nähdäkseni kyseinen järjestelmä voisi toimia myös meillä Suomessa. En kuitenkaan pidä tarpeellisena sitä, että syyttäjä johtaisi tutkintaa yksinkertaisissa rikosasioissa, vaan näiden osalta tutkinnan johtaminen ja suorittaminen säilyisi poliisilla. Tärkeintä olisi keskittää syyttäjän tutkinnanjohto nimenomaan laajojen ja vaikeimpien rikosjuttujen yhteyteen. Syyttäjän johtaessa tutkintaa, kuuluisi tutkintatoimenpiteiden suorittaminen edelleen poliisille, johon poliisilta löytyy paras ammattitaito ja kokemus. Työnjaon myötä molemmat osapuolet voisivat keskittyä ydinosaamiseensa. Sitä kautta voitaisiin nopeuttaa esitutkintaa ja samalla parantaa osapuolten oikeusturvaa. Yhteistyö siis jatkuisi edelleen, mutta syyttäjän asemaa selkiytettäisiin tekemällä syyttäjistä tutkinnanjohtaja, jolloin syyttäjä olisi velvollinen osallistumaan tutkintaan aina, kun asia ei ole yksinkertainen.

En näe tutkinnan puolueettomuuden vaarantumista esteenä syyttäjän tutkinnanjohtajuudelle, koska samanlaista puolueettomuutta vaaditaan myös poliisilta tutkinnan aikana. Syyttäjillä on myös mahdollisuus osallistua tutkintaan jo niin usein, että perustelu ei

enää vaikuta kovin merkitykselliseltä. Jos syyttäjä ryhtyisi johtamaan tutkintaa työryhmän ehdotuksen mukaisesti vasta, kun jotain tiettyä henkilöä voidaan epäillä rikoksesta, ei tämän jälkeen tehtävät toimenpiteet enää vaikuttaisi syyttäjän puolueettomuuteen. Kyseinen järjestely vastaa Ruotsissa voimassa olevaa mallia syyttäjän tutkinnanjohtajuudesta.

Suurin ongelma syyttäjän tutkinnanjohtajuudessa on kuitenkin jo edellä mainittu resurssipula. Syyttäjien resurssit eivät tällä hetkellä riitä siihen, että tutkinnanjohtajana toimiva syyttäjä suorittaisi myös syyteharkinnan ja asian ajamisen oikeudessa. Jos tutkintaa johtaa eri syyttäjä kuin se, joka suorittaa syyteharkinnan, olisi tilanne käytännössä verrannollinen siihen, ettei syyttäjä olisi osallistunut tutkintaan lainkaan. Perehtyminen esitutkinta-aineistoon vie syyteharkintaa suorittavalta syyttäjältä paljon aikaa etenkin vaikeiden ja laajojen talousrikostutkintojen osalta. Edellytyksenä syyttäjän tutkinnanjohtajuuteen tulisi mielestäni olla se, että sama syyttäjä olisi sekä tutkinnanjohtajana että syyteharkintaa suorittavana syyttäjänä. Voimassa olevan lain mukaan syyttäjä toimii poliisirikosten tutkinnanjohtajana, mutta ei kuitenkaan suorita syyteharkintaa asiassa. Käytännössä syyttäjien tämän hetkinen tutkinnanjohtajuus poliisirikosten osalta ei siten vastaa sitä järjestelmää, johon syyttäjän tutkinnanjohtajuudella haluttaisiin pyrkiä. Tärkeää nimenomaan olisi, että sama syyttäjä suorittaa myös syyteharkinnan ja asian ajamisen tuomioistuimessa.

Syyttäjän tutkinnanjohtajuutta on vastustettu myös sillä, ettei syyttäjältä löydy riittävää ammattitaitoa johtaa tutkintaa. En pidä tätä esteenä tutkinnanjohtajan siirtämiselle, koska syyttäjät toimivat tälläkin hetkellä poliisirikosten tutkinnanjohtajina. Tutkinnanjohtajan tehtäviin kuuluu lähinnä asioista päättäminen ja tutkinnan suuntaaminen, jotka kuuluisivat mielestäni nimenomaan syyttäjän tehtäväksi. Syyttäjällä on laintuntemuksen vuoksi parempi kyky arvioida esimerkiksi tutkinnan rajaamisen, lopettamisen, toimenpiteiden siirtämisen tai loppulausuntojen tarvetta. Poliisi saa kyseisten päätösten tekemisen sijaan keskittyä tutkinnan kannalta tärkeiden toimenpiteiden suorittamiseen.

Ruotsissa tutkinnanjohtajan rinnalla toimii myös niin sanottu kuulustelujohtaja, joka käytännössä päättää tutkijoiden resurssitarpeesta tutkinnassa ja taktisten ja teknisten toimenpiteiden priorisoinnista. Kuulustelujohtajalla on siten merkittävä rooli esitutkinnassa ja se mahdollistaa tutkinnanjohtajana toimivan syyttäjän keskittymisen nimenomaan tutkinnan suuntaamiseen, ohjaamiseen ja oikeudellisten asiantuntemuksen

antamiseen. Ruotsin mallin mukainen kuulustelujohtajan rooli tulisi mielestäni nostaa esiin myös Suomessa, kun pohditaan syyttäjän tutkinnanjohtajuutta. Myös Suomessa kuulustelujohtajaan rinnastettavan henkilön käyttäminen tutkinnassa voisi vähentää tällä hetkellä ongelmallisena pidettyä syyttäjä- ja poliisiorganisaatioiden erillisyyttä.

Tutkinnanjohtajuuden siirtäminen vaatii kuitenkin perusteellista ja kokonaisvaltaista valmistelua, eikä se tapahdu hetkessä. Rikollisuuden sisällöllinen kasvu ja sen monimutkaistuminen yhdistettynä kansainvälisillä liitynnöillä asettaa lisää vaatimuksia kaikkien rikosprosessiin kuuluvien viranomaisten osaamiselle ja ammattitaidolle. Kehityksestä voidaan ottaa esimerkkinä talous-, ympäristö-, ja tietoverkkorikokset, jotka usein ovat laajoja ja oikeudellisesti hankalia.²⁹⁶ Rikollisuuden kehittyessä, myös viranomaisten toimintaa tulee kehittää. Jos tämän hetkiselä yhteistyöllä ei saavuteta toivottuja tuloksia esitutkinnan osalta, tulisi mielestäni oikeusministeriön työryhmän ehdotuksen mukaisesti käsitellä syyttäjän mahdollinen tutkinnanjohtajuus perusteellisesti.

²⁹⁶ KM 2003:3, s. 123.

LIITE

KYSYMYKSET

Lapin yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Anni Mikkonen

1. Virka-asemasi ja kokemus syyttäjän tehtävistä?
2. Miten yhteistyö käytännössä näkyy päivittäisessä syyttäjän työssä?
3. Onko yhteistyö muuttunut viime vuosina? Miten?
4. Miten syyttäjän ja poliisin yhteistyö vaikuttaa syyteharkintaan ja jutun prosessaamiseen tuomioistuimessa?
5. Onko syyttäjällä mielestäsi riittävät oikeudet vaikuttaa esitutkinnan kulkuun ja suuntaamiseen?
6. Tulisiko Suomessa tutkinnanjohtajuus siirtää syyttäjälle? Miten syyttäjävetoinen esitutkinta vaikuttaisi esitutkinnan keston ja laatuun?
7. Vaarantuisiko syyttäjän objektiivisuusvaatimus, mikäli Suomessa siirryttäisiin syyttäjävetoiseen esitutkintaan?
8. Yhteistyön ongelmakohdat?
9. Tutkintasuunnitelmien laatiminen? Yleisyys ja käytännöllisyys?
10. Palautteen antaminen tutkinnasta ja sen merkitys yhteistyön parantamisen kannalta?
11. Millaiset asenteet syyttäjäorganisaatiossa ovat poliisiyhteistyölle?